

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ของชาวประมงที่บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง

Factors Affecting Participation in Natural Resources
Conservation of the Local Fishermen in Coastal
Areas of Krabi and Trang Provinces

สุนันตา นิลเพชร

Sunanta Nilpetch

๐

เลขหมู่	S946.04.75	ท.๓	๒๕๓๙	๐.๒
Bib Key	103020			
	1-9-6.7.2543			

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Master of Science Thesis in Environmental Management
Prince of Songkla University

2539

ชื่อวิทยานิพนธ์ บัณฑิตที่ผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาว
 ประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเล จังหวัดกระบี่และตรัง

ผู้เขียน นางสาวสุนันทา นิลเพชร

สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการที่ปรึกษา

h.omy.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิธิ ฤทธิพรพันธ์)

แควนโฉ.....กรรมการ
(อาจารย์เยาวนิจ กิตติชกรกุล)

[Signature].....กรรมการ
(นายพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ)

คณะกรรมการสอบ

h.omy.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิธิ ฤทธิพรพันธ์)

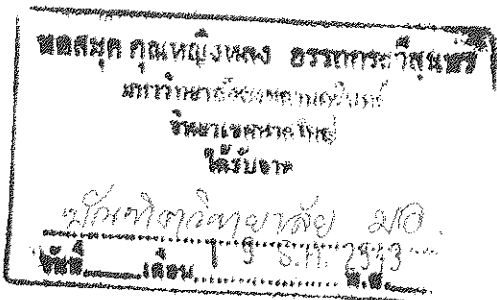
แควนโฉ.....กรรมการ
(อาจารย์เยาวนิจ กิตติชกรกุล)

[Signature].....กรรมการ
(นายพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ)

A.L......กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิรัช กาญจนสุวรรณ)

[Signature].....กรรมการ
(ดร.สมศักดิ์ บรมธนรัตน์)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

[Signature].....
(ดร.ไพรัตน์ สงวนไทร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ บัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาว
ประมงที่บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง
ผู้เขียน นางสาวสุนันทา นิลเพชร
สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา 2538

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาบัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงที่บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง รวมทั้งสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่ศึกษา ตลอดจนถึงสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและปัญหาการดำรงชีพของชาวประมงที่บ้านที่เกิดขึ้น และปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและ เศรษฐกิจของหมู่บ้านที่เกิดขึ้นหลังจากการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล

ผลการศึกษาปรากฏว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาวประมงที่บ้าน เกิดจากความเดือดร้อนในการทำมาหากินของชาวประมงที่บ้าน เนื่องจากปัญหาการทำลายทรัพยากรชายฝั่ง (ป่าชายเลน หญ้าทะเล ปะการัง และพันธุ์สัตว์น้ำ) จากการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย (อวนรุน อวนลาก เบ็ดต้น) การทำลายป่าชายเลนจากการสัมปทานเหมาด่าน การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ และการปล่อยทิ้งน้ำเสียลงสู่ทะเล สร้างความเดือดร้อนทุกข์ยากในหมู่บ้าน ชาวประมงที่บ้านมีการทำงานเป็นกลุ่มและองค์กรชุมชนเพื่อแก้ปัญหาในระดับหมู่บ้าน ระดับจังหวัดและภูมิภาค โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหา และผลที่เกิดขึ้นตามมาในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง คือการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในด้านสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้าน

บัจจัยหลัก ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ของชาวประมงที่บ้าน ได้แก่ (1) ความรู้และเข้าใจปัญหา สาเหตุ เป้าหมาย และวิธีการทำงาน (2) กระบวนการเรียนรู้ (3) องค์กรชุมชน (4) การมีส่วนร่วมและสับเปลี่ยนจากหลายฝ่าย (ชาวบ้าน ,ข้าราชการในท้องถิ่น ,นักธุรกิจ ,สื่อมวลชนและองค์กรพัฒนาเอกชน) ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือและการประสานงานร่วมกันของหลายภาคี ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

Thesis Title Factors Affecting Participation in Natural
 Resources Conservation of the Local Fishermen
 in Coastal Areas of Krabi and Trang Provinces
Author Miss Sunanta Nilpetch
Major Programme Environmental Management
Academic Year 1995

Abstract

The objective of this thesis is to study factors contributing to participation in coastal resources conservation of the local fishermen in coastal areas of Krabi and Trang provinces. The study also includes socio-economic factors of the study villages, problems of coastal resource degradation which threaten the fishermen's livelihoods, and the socio-economic changes of the villages after conservation project implementation.

The study outcomes show that the fishermen participated in natural resources conservation because their livelihoods were threatened by the degradation of coastal resources (mangrove, seagrass beds, coral reef and marine lives). This was caused by charcoal concessions, shrimp farming and discharge of wastewater. The fishermen gradually organized into groups and organizations at village, provincial and regional levels to solve their own problem.

Factors contributing to participation in coastal resource conservation of the local fishermen. The study areas are as follows: (1) the understanding of causes of the natural resource degradation, goals and stages of solution (2) learning processes (3) community organization and (4) support and participation from different parties (local officials, business people, mass media, and non-governmental organizations (NGOs)).

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เป็นงานชิ้นแรกของผู้วิจัยในการค้นหาความจริงทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของ"ชาวประมงพื้นบ้าน" การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้ดีนั้น ด้วยความยินดีและเอาใจใส่ในการทำงานของผู้วิจัยและการแนะนำ จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิธิ ฤทธิพรพันธ์ ที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และเป็นผู้ประสานวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย ร่วมกับอาจารย์เยาวนิจ กิตติชรรกุล

การทำงานวิจัยในภาคสนามตลอดเวลา 3 เดือนที่อยู่หมู่บ้าน ไม้อาจสำเร็จได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านกลุ่มเป้าหมายบ้านแหลมสัก บ้านพระม่วง และบ้านเจ้าไหม และชาวบ้านคนอื่นๆที่เกี่ยวข้องในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่ผู้วิจัย ในขณะที่อยู่หมู่บ้านด้วยดีตลอดมา ในด้านที่พักและอาหาร จากครอบครัวคุณครูทอง ม่วงแก้ว ที่บ้านพระม่วง และ ครอบครัวคุณหมียะ หะหวา ที่บ้านเจ้าไหม

ความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจนของผู้วิจัยต่อการทำงานอนุรักษ์ของชาวบ้าน นับว่ามีประโยชน์อย่างมากในการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลในระดับลึก เนื่องจากการได้มีโอกาสสัมผัสการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาคมหยาดฝนได้จุดประกายความคิดทางสังคม และการเรียนรู้การทำงานร่วมกับชาวบ้านแก่ผู้วิจัย และทำให้ผู้วิจัยมีความมั่นใจในการเผชิญกับปัญหาในการเก็บข้อมูล

ความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในขั้นตอนสุดท้ายของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ด้วยความอนุเคราะห์จากดร.สมหมาย เขียววารีสังจะ และอาจารย์สตรใจ จันทร์พรพงศ์ ที่ทำให้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับการพิมพ์วิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณทุกท่านดังกล่าวแล้วนี้ เป็นอย่างสูง ณ โอกาสแห่งนี้ด้วย

สุนันทา นิลเพชร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(4)
กิตติกรรมประกาศ.....	(5)
สารบัญ.....	(6)
รายการตาราง.....	(8)
รายการภาพประกอบ.....	(9)
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา.....	1
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
วัตถุประสงค์.....	10
ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา.....	10
ขอบเขตการศึกษา.....	11
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	12
2. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
3. วิธีการวิจัย.....	30
แบบแผนการวิจัย.....	30
วิธีการเก็บข้อมูล.....	30
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	32
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	34
4. ผลการวิจัย.....	36
สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน.....	36
ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน.....	36

	หน้า
สภาพแวดล้อมทางกายภาพ.....	41
สภาพทางสังคมและ เศรษฐกิจ.....	45
สภาพปัญหาของหมู่บ้าน.....	52
กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ.....	55
ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง...	70
ผลการประชุม.....	79
สรุป.....	83
5. การอภิปรายผลการวิจัย.....	98
สรุปผลการวิจัย.....	98
การอภิปรายผล.....	105
ข้อเสนอแนะ.....	110
บรรณานุกรม.....	112
ภาคผนวก.....	118
ประวัติผู้เขียน.....	147

รายการตาราง

ตาราง		หน้า
1	การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลนตั้งแต่แผนฯ 1-7	3
2	จำนวนประชากรตัวอย่าง	33
3	สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้าน ปี 2538	42
4	สภาพสังคมและ เศรษฐกิจของหมู่บ้าน ปี 2538	45
5	การทำประมงพื้นบ้านของหมู่บ้าน ปี 2538	48
6	ฤดูกาลจับสัตว์น้ำของบ้านแหลมลึก ปี 2538	49
7	ฤดูกาลจับสัตว์น้ำของบ้านพระม่วง ปี 2538	50
8	ฤดูกาลจับสัตว์น้ำของบ้านเจ้าไหม ปี 2538	51
9	ปัญหาสาเหตุของความเสื่อมโทรมที่ผ่านมา ต่อทรัพยากรชายฝั่งและชาวประมงพื้นบ้าน	52
10	กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมลึก	55
11	การเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ	70
12	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ เศรษฐกิจของหมู่บ้าน ปี 2538	71
13	จำนวนมูลค่าสัตว์น้ำแมงกระพรุน ปี 2538	76
14	ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ของบ้านเจ้าไหม-บ้านเม็ดตะนอย ปี 2534 และ 2537	78
15	ผลการประชุมกลุ่มตัวอย่าง	80
16	สรุปลักษณะข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเป้าหมาย ในช่วงปี 2534-2538	102
17	ลักษณะและศักยภาพของผู้นำองค์กรชุมชน	106
18	ลักษณะการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษา	108
19	ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน	109

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	การเพิ่มปริมาณของสัตว์น้ำทุกชนิดโดยเฉลี่ย ของอำเภออ่าวลึก	76
2	ผลผลิตสัตว์น้ำแมงกระพรุนย้อนหลัง 3 ปี ของอำเภออ่าวลึก	77
5	ปริมาณของสัตว์น้ำที่จับได้ของบ้านเจ้าหม- บ้านมดตะนอย ปี 2534 และ 2537	79

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

ตลอดตามแนวชายฝั่งทะเล 2,614 ก.ม. ของประเทศไทย ใน 22 จังหวัดของภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคใต้ชายฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก มีทรัพยากรชายฝั่งทะเลที่สำคัญ 3 ชนิดได้แก่ ป่าชายเลน (mangrove forest) หญ้าทะเล (seagrass) และปะการัง (coral reef) (พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ, 2536:33)

ทรัพยากรชายฝั่งทั้งสามชนิดนี้ เป็นระบบเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิด นับตั้งแต่ชายฝั่งช่วงน้ำขึ้นลงจะเป็นป่าชายเลน ในป่าชายเลนพบพืชประมาณ 74 ชนิด สัตว์ประมาณ 368 ชนิด (สนิท อักษรแก้ว อ้างจาก เอกสารการสัมมนาในระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 9 2538 หน้า 3) เป็นระบบนิเวศที่อยู่ในระหว่างรอยต่อของระบบนิเวศน้ำจืด และระบบนิเวศน้ำเค็ม เป็นที่เหมาะสมแก่การวางไข่เพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำ แหล่งเจริญเติบโต และแหล่งหลบภัยของสัตว์น้ำเกือบทุกชนิด เป็นเกราะกั้นและลดความรุนแรงของคลื่นลมชายฝั่ง กลั่นกรองสิ่งปฏิกูลและสารพิษต่างๆ (สนิท อักษรแก้ว, 2534:III-1) ถัดจากป่าชายเลนลงไปในทะเลเป็นแหล่งหญ้าทะเล (seagrass) ขึ้นอยู่บริเวณชายทะเลที่น้ำท่วมถึงไปจนถึงระดับที่น้ำลึกประมาณ 6 เมตร เป็นแหล่งอาหาร แหล่งวางไข่ แหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน และเป็นอาหารของสัตว์น้ำหลายชนิด เช่น เต่าทะเลและพะยูน ป้องกันการพังทลายของชายฝั่ง ดูดซับโลหะหนักและสารพิษ (กาญจกานันท์ สุ่มรันเมนต์ และชัยศรี สุวัจน์วิเศษ, 2536:3) ในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลยังเป็นแหล่งพำนักของชาวประมงพื้นบ้านจับสัตว์น้ำได้นานาชนิด มีการวางอวนลอยปลาหู ปลาสี่เสียด อวนลอยกุ้ง อวนนุ้มน้ำ วางลอบปู ไซจับปลา ฯลฯ (สมบัติ ภูวชิรานนท์, 2537:14) และถัดจากแนวหญ้าทะเลลงไปในทะเลน้ำลึกเป็นแนวปะการัง (coral reef) แนวปะการังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์อื่น ๆ ได้แก่ ปลา สัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง และยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำทางทะเล บริเวณ

แนวปะการังมีความซับซ้อนทางกายภาพ ทำให้เกิดเป็นโพรงและรูมากมาย เหมาะแก่การอยู่อาศัยของสัตว์น้ำมากกว่า 3,000 ชนิด เป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำทะเล แหล่งกำเนิดหาดทรายที่ขาวสะอาด และด้วยความแข็งแกร่งของโครงสร้างที่เป็นหินปูนของแนวปะการัง ทำให้มีสภาพคล้ายเป็นกำแพงธรรมชาติ ช่วยบรรเทาความแรงของคลื่นลม และกระแสน้ำในฤดูมรสุมไม่ให้เกิดเขาชะงายฝั่งได้โดยตรงอีกด้วย (มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืช, 2536:6)

ในภาคใต้มี 13 จังหวัดที่มีพื้นที่ชายฝั่ง อยู่ชายฝั่งตะวันออก (อ่าวไทย) 7 จังหวัดได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา บัตตานี และนราธิวาส ส่วนฝั่งตะวันตก (อันดามัน) มี 6 จังหวัดได้แก่ ระนอง ภูเก็ต พังงา กระบี่ ตรัง และสตูล และในบริเวณชายฝั่งดังกล่าว เป็นที่ทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้าน (fisherfolk) หรือชาวประมงขนาดเล็ก (small-scale fishermen) ใช้เรือขนาดเล็ก ใช้กำลังคนคนแจว หรือใช้เครื่องยนต์ออกหาปลาตามลากล่องและชายฝั่ง เครื่องมือที่ใช้ที่ทำขึ้นเอง เช่น เบ็ด ไช ลอบ แร้ว หรือเครื่องมือที่ซื้อมาจากตลาดจําพวก อวนลอยปลาทุ อวนปู อวนกุ้ง เป็นต้น ซึ่งสามารถหาประมงได้ในเขตน้ำในห่างจากชายฝั่ง 3,000 เมตร

ช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ทรัพยากรชายฝั่งมีสภาพเสื่อมโทรมมาก ป่าชายเลนมีพื้นที่ลดลงเกินครึ่งหนึ่ง ซึ่งมีความเสื่อมโทรมมากบริเวณชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ที่เหลืออยู่นั้นเกือบ 90% พบที่ชายทะเลฝั่งอันดามัน นอกจากนี้บริเวณชายฝั่งทะเลที่มีหญ้าทะเลก็หดหายไปมากทำนองเดียวกันกับปะการัง สาเหตุส่วนใหญ่มาจากฝีมือมนุษย์ เช่น การบุกรุกพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การทำนาเกลือ การเกษตรกรรม โรงงานอุตสาหกรรม ทำเทียบเรือ การทำเหมืองแร่ ที่อยู่อาศัย และการสัมปทานที่ไม่นับปฏิบัติตามเงื่อนไขอย่างเคร่งครัด เป็นต้น ดังพื้นที่ป่าชายเลนซึ่งลดลงเป็นลำดับ ตั้งแต่ 30 กว่าปีที่แล้ว ดังตาราง 1

ตาราง 1 การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลน ตั้งแต่แผนฯ 1-7

	พื้นที่ป่าชายเลน:ไร่	ลดลง:ไร่	เฉลี่ยลดลง(ไร่/ปี)
แผนฯ 1-5			
2504	2,299,375		
2529	1,229,674	1,069,701	42,788
แผนฯ 6-ครึ่งแผนฯ7			
2529	1,229,674		
2536	1,054,266	175,408	25,058
		(14.00%)	
รวม (แผนฯ1-2536)			
		1,245,109	38,909
		(57.34%)	

ที่มา : สุเมธ ตันติเวชกุล เอกสารสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ
ครั้งที่ 9 ปี 2538 หน้า 6

ที่ฝั่งอันดามัน ซึ่งยังมีป่าชายเลนเหลืออยู่มากนั้น พบหญ้าทะเลมากด้วย บริเวณที่พบแหล่งหญ้าทะเลมีสภาพค่อนข้างดีมีราว 30% เท่านั้น ในบริเวณอ่าวพังงา จังหวัดพังงา ทำนูน ป่าคอก จังหวัดภูเก็ต และบริเวณหาดเจ้าไหม เกาะลันตา จังหวัดตรัง เป็นที่อยู่อาศัยของหญ้าทะเลที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย (สมบัติ ภูวชิรานนท์, 2534:14) ซึ่งในบริเวณดังกล่าวนี้ ชาวประมงพื้นบ้านได้เริ่มมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ชายฝั่ง ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา

ฝั่งอ่าวไทย มีแหล่งหญ้าทะเลเหลืออยู่ไม่มาก และไม่สมบูรณ์เท่ากับฝั่งอันดามัน สาเหตุของความเสื่อมโทรม ดังต่อไปนี้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2537:8)

1. การพัฒนาชายฝั่ง การถมทะเล การสร้างท่าเทียบเรือ เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของหญ้าทะเล
2. การทำเหมืองแร่ตามชายฝั่งทะเล ตะกอนจากการทำเหมืองแร่ทำให้หญ้าทะเลชุม หญ้าทะเลไม่สามารถสังเคราะห์แสงและเจริญเติบโตได้ ยิ่งเมื่อตะกอนทับถมบนต้นหญ้าทะเล ทำให้ล้มตายได้
3. การประมง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำประมงอวนลาก อวนรุนในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล ทำให้เกิดความเสียหายแก่หญ้าทะเลอย่างรวดเร็ว
4. การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง น้ำทิ้งและขี้เลนจากบ่อเลี้ยงกุ้งที่ปล่อยลงสู่ชายฝั่ง ทำให้คุณภาพน้ำทะเลเสีย และตะกอนดินทับถมแหล่งหญ้าทะเล
5. การปล่อยน้ำเสียจากแหล่งชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม มีผลต่อการเน่าตายของหญ้าทะเลเช่นเดียวกัน
6. สาเหตุจากภัยธรรมชาติ เช่น พายุ คลื่นลม

การเสื่อมโทรมของปะการังก็เช่นเดียวกัน จากการสำรวจของสถาบันวิจัยชีววิทยาและประมงทะเล กรมประมงในปีพ.ศ. 2535-2537 (2538:18) ปะการังบริเวณที่มีความเสื่อมโทรมมาก คือบริเวณแนวปะการังบางเกาะของหมู่เกาะสิมิลัน จังหวัดพังงา หาดในยาง ทิศเหนือของอ่าวบางเทา และแหลมพันวา จังหวัดภูเก็ต ทิศตะวันออกของเกาะพีพีตอน อ่าวลานี้า เกาะพีพีเล เกาะไม้ไผ่ จังหวัดกระบี่ และเกาะโหลง เกาะรอก จังหวัดตรัง สาเหตุความเสื่อมโทรมมาจาก

1. สาเหตุจากธรรมชาติ ได้แก่ พายุ กระแสน้ำ และการระบาดของสัตว์ที่เป็นศัตรูต่อปะการัง
2. จากการกระทำของมนุษย์
 - 2.1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความเสียหายจากการที่นักท่องเที่ยวยื่นเหยียบปะการัง และการทอดสมอเรือบนแนวปะการัง
 - 2.2. การทำเหมืองแร่ ทำให้เกิดตะกอนชุม
 - 2.3. การปล่อยทิ้งน้ำเสีย ของเสีย ทำให้คุณภาพน้ำเสีย
 - 2.4. การระเบิดปลา

2.5. การประมงอวนลาก อวนรุน

2.6. อุบัติภัยจากการรั่วไหลของน้ำมัน

ที่ผ่านมา ชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านที่ศึกษาในจังหวัดกระบี่และตรัง ต้องเผชิญกับสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง สาเหตุที่เกิดขึ้นจากภายในหมู่บ้านเอง และจากภายนอกหมู่บ้านหลายอย่างด้วยกัน คือความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนจากการสัมปทานในหมู่บ้าน การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อทำนาเกลือ การทำลายแหล่งหญ้าทะเลและปะการังจากอวนรุนอวนลากในเขตชายฝั่ง 3,000 เมตรจากชายฝั่ง การปล่อยน้ำเน่าเสียลงสู่ลำคลองและทะเล ของโรงงานอุตสาหกรรมและปล่อยทิ้งอย่างไร้ทิศทาง ที่ผ่านมามาตรการการแก้ปัญหาของหน่วยงานราชการ ในความรับผิดชอบในทางปฏิบัติ ด้านกฎหมายในการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิด และแนวทางป้องกันแก้ไขปัญหาค่าทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เช่น กรณีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนจากสัมปทานเหาด่าน การรุกล้ำเข้ามาทำการประมงที่ผิดกฎหมายของอวนลากอวนรุนในเขตหวงห้าม เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัญหาดังกล่าวนี้ก็ยังคงมีอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ แม้ว่าจะมีการป้องกันแก้ไขตลอดมาเช่นกัน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของประชาชนยังมีน้อย ทำให้ปัญหามิได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าทางฝ่ายรัฐได้พยายามแก้ปัญหาต่างๆของชาวประมงพื้นบ้านมานานพอสมควร โดยมีทฤษฎีของวงจร "เร่ง" "จน" "เจ็บ" เป็นสาเหตุความเชื่อหลักของปัญหาต่างๆ แนวทางและมาตรการที่กำหนดไปนั้น จึงพยายามทำให้หายเร่งโดยการศึกษาดูตามหลักสูตรสมัยใหม่ (ดาวรุ่ง รัตนพยากรณ์, 2536: 28) สอนให้ทำประมงและการเพาะเลี้ยง เพื่อให้มีเงินมากขึ้นๆจะได้หมดจนดังเช่นโครงการประมงหมู่บ้านชายฝั่ง มีการสนับสนุนการเลี้ยงปลาในกระชัง แบบรูปสัตว์น้ำ โดยไม่มีระบบตลาดสนับสนุน การสร้างท่าเทียบเรือประมงหรือการทำทุนหมุนเวียนเพื่อการค้าเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นมาจากมุมมองแนวคิดของนักวิชาการข้าราชการของรัฐ ที่มีพื้นฐานการศึกษาตามแนวตะวันตกที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่เหมาะสมในการทำประมงชายฝั่ง ปัญหาของชาวประมงขนาดเล็ก รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ที่คนเหล่านี้ต้องอาศัยจึงยังคงดำรงอยู่และหนักขึ้นเรื่อยๆ เสี่ยงสะท้อนของปัญหาที่คล้ายคลึงกันดังกล่าวนี้ ปรากฏขึ้นทั่วโลกดังมีการประชุมของ "ACFOD" (Asian

Cultural Forum on Development) เมื่อวันที่ 16-20 สิงหาคม 2538 ที่จังหวัดชลบุรี มีตัวแทนชาวประมงพื้นบ้าน 12 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น ไต้หวัน บังคลาเทศ อินเดีย ปากีสถาน มาเลเซีย ไทย ศรีลังกา อินโดนีเซีย เวียดนาม พม่า และฟิลิปปินส์ (เอกสารการประชุมของ ACFOD เดือนกรกฎาคม 2538) เป็นการประชุมที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือของเครือข่ายประมงพื้นบ้านนานาชาติ ที่พยายามหาทางออกแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และกฎหมาย ที่เป็นปัญหาแก่ชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละประเทศ

ในประเทศไทยความพยายามในการแก้ปัญหา โดยมีชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นแกน คงจะมีมานาน แต่ที่มีการบันทึกถึงอย่างชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้มีไม่เกินทศวรรษมานี้เองด้วยการสนับสนุนให้ผู้นำ (ทางการและธรรมชาติ) ในชุมชนประมงชายฝั่งเป็นแกนนำของกิจกรรม เสริมเบื้องต้นโดยอพท. (องค์กรพัฒนาเอกชน) แล้วค่อยๆ เชื้อเชิญบุคคลวงการอื่น (นักวิชาการ ข้าราชการ คนชั้นกลางในเมือง สื่อมวลชน) เข้ามาร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนในเขตอำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง (นิธิ ฤทธิพรพันธุ์, 2536: 183-184) ได้เป็นแบบอย่าง ให้ชุมชนประมงพื้นบ้านหลายแห่งในภาคใต้เข้าไปประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และที่อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี พร้อมกับขยายพื้นที่ในจังหวัดตรังไปสู่ชุมชนประมงพื้นบ้านในอำเภอกันตัง ในปี 2536 กลุ่มชาวประมงเหล่านั้นก็จัดตั้งสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ขึ้น ซึ่งมีสมาชิกรวม 11 จังหวัดในขณะนั้น (เอกสารบันทึกการประชุมของสมาพันธ์ฯ ฉบับวันที่ 3-5 สิงหาคม 2538) คือ ทุกจังหวัดที่อยู่ติดฝั่งทะเล นอกจากจังหวัดระนองและนราธิวาสที่ยังขยายไปไม่ถึง กระบวนการทำงานกิจกรรมเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จัดการทรัพยากรชายฝั่งแบบการอนุรักษ์ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ป่าชายเลนเป็นกิจกรรมเริ่มต้นของชุมชนหลายแห่งที่มีป่าชายเลนที่อยู่ติดชุมชนนอกเขตสัมปทาน หลายแห่งเริ่มต้นจากการอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล และบางแห่งเริ่มต้นจากการพยายามให้มีอวนลากอวนรุน เข้ามาทำประมงในเขตอนุรักษ์ ด้วยความพยายามที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่โปร่งใส และสมเหตุสมผลนั้นนี้เอง กลุ่มกิจกรรมจึงพยายามให้มีตัวแทนจากหลายภาคีที่ชาวประมงเป็นแกนหลัก จะร่วมกัน (1) เรียนรู้สภาพการณ์ปัจจุบันของทรัพยากรและชุมชน (2) ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย (3)

ร่วมกันทำแนวทางหลักเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ส่วน (4) แผนปฏิบัติการของกิจกรรมต่างๆ อาจทำร่วมกันในที่ประชุมสมัชชา ซึ่งมีขึ้น 3 เดือน/ครั้ง หรือกลับไปทำที่บ้านซึ่งจะลงรายละเอียดต่างๆ การประชุมแต่ละครั้งจึงเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้สภาพพื้นที่ ปัญหา สาเหตุ ปัญหาบางอย่างก็ลดหายไปด้วยการแก้ไข ขณะที่บางอย่างยังคงอยู่ และบางอย่างเกิดขึ้นมาใหม่ ก่อให้เกิดการติดตามประเมินผล และพัฒนากิจกรรม ความรู้ ประสบการณ์ของทุกภาคีอย่างต่อเนื่อง

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้มากขึ้น ทั้งความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และตัวทรัพยากร ทำให้เกิดการตระหนักชัดขึ้นว่าทางไปสู่"การพึ่งตนเอง"(self-reliance)ได้ไม่ใช่เรื่องของปัจเจกชน แต่เป็นเรื่องของส่วนรวม (collective self-reliance) (กาญจนา แก้วเทพ, 2537:141)

บ้านเจ้าไหม บ้านพระม่วง อาเภอกันตัง จังหวัดตรัง และบ้านแหลมลึก อาเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ เป็นชุมชนชาวประมงที่ที่บ้านที่อาศัยพึ่งพาทรัพยากรชายฝั่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพ เป็นทั้งแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งประกอบอาชีพของพวกเขา พวกเขาใช้ชีวิตชีวิตที่ผูกพันกับท้องทะเลมาเป็นเวลาอันยาวนาน และยังอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่ในอดีต เป็นสามหมู่บ้านในจำนวนหลายสิบแห่งที่รวมตัวกันเป็นสหภาพประมงที่บ้านๆ เป็นชุมชนที่เผชิญกับสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งมานานก่อนหน้าที่จะทำกิจกรรมอนุรักษ์ชายฝั่งตามกระบวนการดังกล่าวข้างต้น ในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา กิจกรรมต่างๆในโครงการที่พวกเขาได้ร่วมดำเนินงานกับกลุ่มบุคคลจากองค์กรต่างๆมีหลายอย่างดังต่อไปนี้

บ้านเจ้าไหม

บ้านเจ้าไหม ได้เริ่มดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเมื่อปี 2534 ได้แก่โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลของหมู่บ้าน มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่

- การอนุรักษ์ห้วยทะเล
- การรณรงค์ยกเลิกการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายและทำลายสัตว์น้ำทุกชนิด ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน
- การอนุรักษ์พะยูน
- การอนุรักษ์ต่างแวน
- การอนุรักษ์ป่าชุมชนในหมู่บ้าน

บ้านพระม่วง

บ้านพระม่วง ได้เริ่มดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อปี 2536 มีกิจกรรมการอนุรักษ์ ได้แก่

- กลุ่มน้ำมัน
- การรณรงค์สิ่งแวดล้อมด้านมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมเหมืองแร่ในหมู่บ้าน
- จัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนในหมู่บ้าน

บ้านแหลมสัก

บ้านแหลมสัก ได้เริ่มดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อปี 2536 มีกิจกรรมการอนุรักษ์ ได้แก่

- การอนุรักษ์ป่าชายเลนของหมู่บ้าน
- การอนุรักษ์ชายฝั่งและฟื้นฟูสัตว์น้ำ การห้ามใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายและทำลาย ประเภทอวนลาก อวนรุน
- การส่งเสริมบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมในการทำงานอนุรักษ์ โดยผ่านกิจกรรมกลุ่มส่งเสริมอาชีพ และรายได้

ผลจากการที่ชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมอนุรักษ์ต่างๆดังกล่าว ปรากฏว่าสัตว์น้ำชายฝั่งมีมากขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ซึ่งส่งผลให้การจับสัตว์น้ำของชุมชนสูงขึ้น มีคนงานจำนวนมากในชุมชนเหล่านี้ ที่เข้าใจถึงสถานการณ์ปัญหาสาเหตุอย่างต่อเนื่องไปถึงสิ่งที่ทำให้พวกเขาอยากจน เป้าหมายของกิจกรรมต่างๆชัดเจนขึ้น และแนวทางตลอดจนมาตรการที่ใช้ก็ก่อให้เกิดผลที่ต้องการตามสมควร คือ ทั้งทรัพยากรที่สมบูรณ์ขึ้น และการสมานสามัคคีที่จะมีแนวร่วมดีขึ้น

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น มองอีกด้านหนึ่งก็คือ เป็นสภาพที่ก่อให้เกิดการพัฒนา มีการพยายามแสวงหาทางออกที่ดีกว่าของชาวประมงพื้นบ้าน ทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมก่อให้เกิดปัญหากับชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นสภาพที่มีมานานพอสมควร พร้อมกับมาตรการต่างๆที่รัฐพยายามแก้ไข แต่ก็กล่าวได้ว่าไม่ได้ผล แล้วอะไรเป็นปัจจัยทำให้ชุมชนชาวประมง

ดังกล่าวสามารถร่วมกันแก้ไข จนมีแนวโน้มไปสู่อนาคตที่ดีกว่าอย่างชัดเจน ประเด็นของทัศนคติ และลักษณะกิจกรรมของชุมชนตัวอย่าง 3 แห่งนี้ ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญมากอย่างหนึ่งที่ต้องศึกษาเรียนรู้ ทั้งเพื่อจะได้เข้าใจงานอนุรักษ์ของพวกเขา ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อรัฐและองค์กรอื่น ที่จะเข้าไปสนับสนุนภารกิจดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ อรรถิณฑ์ สุทธิพันธ์ (2533 , หน้า 21-23) ในการศึกษา เรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในกิจกรรมเพิ่มพูนรายได้" และ "ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกองทุนยาและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้านในจังหวัดนราธิวาส" ของ ทิพวรรณ สุขสุทัศน์ (2535, หน้า 38-45) ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดในการศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้

- ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ เพศ อายุ รายได้ ระดับการศึกษา และสถานภาพทางสังคม
- ความรู้ความเข้าใจในหลักการ วัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินกิจกรรม
- ความเชื่อ และทัศนคติ
- การได้รับข่าวสารข้อมูล

นอกจากนี้ มีปัจจัยบางประการที่ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า น่าจะเป็นปัจจัยส่วนหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้าน นั่นก็คือ

- การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก
- ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการอนุรักษ์ของชาวประมงพื้นบ้าน

จึงพอมองเห็นได้ว่า ปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมด มีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดกระบี่และตรัง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน แต่ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับสภาพการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านที่จังหวัดกระบี่และตรัง และสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ภาวะผู้นำ ความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์ การรับรู้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การเข้าร่วมประชุม/สัมมนา/อบรม ผลที่ได้รับจากการอนุรักษ์ และการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีคำถามในการวิจัย คือ ปัจจัยดังต่อไปนี้มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านหรือไม่ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำ
2. ความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
4. การประชุม อบรม สัมมนา และการประเมินผล
5. ผลที่ได้รับจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
6. การสนับสนุนจากภายนอก

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาลักษณะ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านที่ศึกษา
2. ศึกษาทัศนคติการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ศึกษากิจกรรมและวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
4. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่พบเห็นในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
5. ศึกษาปัจจัยอื่นๆที่อาจมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษา

1. ผลของการศึกษาเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงในการดำเนินงานอนุรักษ์ของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเล จังหวัดกระบี่และตรัง

2. ข้อมูลจากการศึกษานี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานของภาคีรัฐ
องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้านชาวประมงพื้นบ้าน

ขอบเขตการศึกษา

1. ประชากรกลุ่มศึกษาคือชาวประมงพื้นบ้านจำนวน 60 คนจากกลุ่มเป้าหมาย
3 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 20 คน คือ
 - 1.1. หมู่ที่ 3 บ้านแหลมสัก ต.แหลมสัก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่
 - 1.2. หมู่ที่ 4 บ้านพระม่วง ต.นาเกลือ อ.กันตัง จ.ตรัง
 - 1.3. หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง
2. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของ
ชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรังในด้านสังคม เศรษฐกิจ
วัฒนธรรม ตลอดจนทัศนคติ วิธีการ และปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านเป้าหมาย
3. ตัวแปรที่ศึกษา
 - ความเป็นผู้นำ
 - ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - การรับรู้ข่าวสารข้อมูลการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - การมีส่วนร่วมในการประชุม/สัมมนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 - การสนับสนุน และ ความร่วมมือจากองค์กรภายนอกในการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ
 - การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชาวประมงพื้น
บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง

นิยามศัพท์เฉพาะ

องค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน หมายถึง กลุ่มบุคคลในหมู่บ้านมารวมตัวกันเป็นกลุ่มมีภาระหน้าที่และความผูกพัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ แล้วร่วมรับผลที่เกิดขึ้นในกิจกรรมต่างๆของชุมชนหรือหมู่บ้าน

องค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน

หน่วยงานของรัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่ราชการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความรับผิดชอบในกิจกรรมโครงการนั้น

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ หมายถึง การเข้าร่วมของชาวบ้านที่เกี่ยวกับการวางแผน ดำเนินการในกิจกรรมต่างๆของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ความเป็นผู้นำ หมายถึง การทำงานของกลุ่มบุคคลที่มีความสามารถและเกิดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาชุมชนตนเองได้

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จากการค้นคว้าศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันหรือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่ามีแนวความคิดมากมายและหลากหลาย ทั้งที่เหมือนกันและต่างกัน แต่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินี้ ผู้วิจัยได้นำเอาแนวความคิดของหลายท่านที่มีความคิดเหมือน และสอดคล้องกันกับการทำงานอนุรักษ์ ของชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านที่ศึกษา เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งกล่าวได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นแนวทางการพัฒนาแบบใหม่ โดยใช้หลักการพัฒนามาจากส่วนล่าง (Upward Planning) เป็นปัจจัยสำคัญ (ทิพวรรณ สุขสุทัศน์, 2535:22) ทั้งนี้รัฐบาลจะต้องยอมรับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยประชาชนจะต้องมีพื้นฐานองค์กรประชาชน ที่สามารถเป็นตัวแทนในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ และบุคคลอื่นๆได้ ประชาชนจะต้องมีอิสระในแนวคิดริเริ่ม และการตัดสินใจในระดับท้องถิ่นเพื่อกำหนดกิจกรรมของตนเอง (United Nation, 1981,6) อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ต้องมาจากหลายฝ่ายร่วมมือกันจึงสำเร็จผล ประเวศ วะสี (2537:17) กล่าวว่า "ในสังคมประกอบด้วยกลุ่มคนต่างๆที่มีจุดอ่อนจุดแข็งอยู่ในตัวเองการร่วมมือหรือการเป็นภาคีนั้น ควรมีฝ่ายต่างๆ 5 ฝ่าย"เบญจภาคี" คือ ชุมชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ข้าราชการ และภาคธุรกิจ ซึ่งมีคุณลักษณะต่างกัันดังนี้ 1. ชุมชนมีความสำคัญแต่ยังอ่อนแอ 2. องค์กรพัฒนาเอกชนมีความละเอียดอ่อนแต่มีพลังไม่มาก 3. นักวิชาการมีความรู้แต่ไม่มีพลัง 4. ราชการมีพลังมาก แต่เข้าไม่ถึง

ความละเอียดอ่อนของชุมชน เพราะมีระเบียบวิธีการที่แข็งแกร่ง 5. ธุรกิจมีพลังมาก แต่ขาดความเข้าใจเรื่องชุมชน" เพราะว่าการร่วมมือกันของหลายภาคีแก้ปัญหา จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย ซึ่งเป็นการฟื้นฟูความมั่นคงสำหรับการพัฒนาไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในมันปลาย (เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2524:20) นอกจากนี้แล้วการมีส่วนร่วมต้องอาศัยเทคนิควิธีการทำงานร่วมกัน ที่เป็นเครื่องมือไปสู่ความสำเร็จแห่งเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มร่วมกันค้นหาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา วิเคราะห์สาเหตุที่มาของปัญหา เลือกรูปแบบการและวางแผนการแก้ปัญหา ดำเนินการตามแผน ประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค (สมพันธ์ เตชะอธิก, :161) อีกสิ่งหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแบบยั่งยืน คือรัฐต้องกระจายอำนาจการจัดการร่วมกันในองค์กรหรือกลุ่มในท้องถิ่นและชุมชนได้มีโอกาสนในการจัดการร่วมกันของทุกฝ่ายทุกขั้นตอนด้วย ซึ่งจะเป็นหนทางนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างโปร่งใสและสมเหตุสมผล จอร์เบิร์ต เอส โปเมรอย และเมอร์ริล เจ วิลเลียม (Robert S. Pomeroy and J. William, 1994:7) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า "แนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นความคิดที่ก้าวหน้า รัฐต้องมีพันธะสัญญาให้แก่ท้องถิ่น/ชุมชน ในการกระจายอำนาจให้มากกว่าเมื่อก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรมีการกำหนดเป้าหมาย หน้าที่และการจัดการทุกขั้นตอนร่วมกันระหว่างรัฐและท้องถิ่น ซึ่งระบบการจัดการแบบนี้ได้เกิดขึ้นทั่วโลก ปังถึงแนวโน้มความเป็นไปได้ในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ที่นำไปสู่ความยุติธรรมและประสิทธิภาพต่อการจัดการในกระบวนการทุกขั้นตอนและยังเกิดผลส่วนใหญ่แก่ชุมชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง"

อย่างไรก็ตาม แนวคิดของพรัดด์ เตชะรินทร์ (2534:3) ในขณะที่ท่านเป็นข้าราชการสังกัดกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย มีความคิดที่แตกต่างออกไปบ้าง คือการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง "กระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน" หากพิจารณาในเป้าหมายแล้ว จะสอดคล้องกันกับแนวคิดที่กล่าวข้างต้น คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ แต่ข้อแตกต่างของ

แนวคิดนี้ อยู่ที่ขั้นตอนการปฏิบัติ/การจัดการที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชน แนวคิดนี้มักก่อให้เกิดกระบวนการ ที่เริ่มต้นมาจากรัฐเป็นผู้วางแผนและกำหนดโครงการต่างๆขึ้นมา แล้วประชาชนมีส่วนร่วมในภายหลัง เป็นการร่วมของประชาชนในบางขั้นตอนเท่านั้น ประชาชนจึงรู้สึกต่อโครงการที่เข้าร่วมในลักษณะผู้ถูกเข้าร่วมเท่านั้น ตมมิใช่เจ้าของโครงการ และการร่วมมือของประชาชนจึงไม่ดีเท่าที่ควร ในปัจจุบันลักษณะแนวคิดเช่นนี้ พบเห็นได้ในโครงการพัฒนาในด้านต่างๆของรัฐที่จัดขึ้น เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพหมู่บ้านชาวประมง โครงการอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน โครงการกลุ่มแม่บ้านพัฒนาชุมชน เป็นต้น แต่ในโครงการเช่นนี้ต้องล้มเลิกไป เนื่องจากหน่วยงานราชการต่างๆจะเป็นเจ้าของโครงการ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยตาม ซึ่งสังเกตได้จากสภาพที่เกิดขึ้นแล้วในหลายหมู่บ้านตามชนบท

แม้ว่าแนวคิดที่กล่าวมานี้มีความแตกต่างกัน แต่การเปิดโอกาสทางความคิด/การ เรียนรู้มีความสำคัญมากในการพัฒนาแนวคิดให้กว้างขึ้น และมองเห็นประโยชน์อย่างรอบด้าน โดยการประสานแนวความคิด และเน้นจุดที่ดีของแต่ละฝ่ายแต่ละคน และพร้อมกันนั้นก็พัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงมากขึ้น

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการสังเกตและร่วมกิจกรรมกับชุมชนประมงมาก่อนหน้าทำการวิจัยนี้ ทาให้ เห็นว่ามีอย่างน้อย 4 ทฤษฎีที่น่าสนใจ และอาจจะนำมาอธิบายผลการศึกษาก็ได้ นั่นคือ

1. ทฤษฎีการตัดสินใจ และการกระทำทางสังคม

(The Multiple Factors Theory of Decision Making
and Social Action)

สุทธิพงศ์ แสงมณี (2524:31) กล่าวอ้างถึงทฤษฎีการกระทำทางสังคมของ วิลเลียม รีตเตอร์ (William Reeder) อธิบายการกระทำทางสังคมว่า การกระทำของ มนุษย์ในเรื่องใดๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่

1. เป้าประสงค์ (Goals)
2. ความเชื่อ (Belief Orientation)

3. ค่านิยม (Value Standard)
4. นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs)
5. ความคาดหวังและปทัสถาน (Expectation and Norms)
6. ซื่อผูกพัน (Commitment)
7. แรงเสริม (Forces)
8. โอกาส (Opportunity)
9. ความสามารถ (Ability)
10. การสนับสนุน (Support)

จากทฤษฎีดังกล่าวนี้ การกระทำทางสังคมที่สามารถจูงใจหรือสนับสนุนให้บุคคลมีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมร่วมกัน คือ ปัจจัยด้านเป้าหมายประสงค์ ซื่อผูกพัน แรงเสริม โอกาส ความสามารถ และการได้รับการสนับสนุน

2. ทฤษฎีกระบวนการติดต่อสื่อสาร (Communication Process)

โรเจอร์และชูเมเกอร์ (Rogers and Shoemaker) (อ้างจาก แนว โสคติ พันธุ์, 2534:22) ได้กล่าวโดยสรุปว่า บุคคลจะตัดสินใจยอมรับของใหม่นั้นต้องมาจากเงื่อนไข 5 ขั้นตอน คือ

1. การรับรู้ (Awareness Stage) หมายความว่าบุคคลได้กระทบกับวิทยาการใหม่ หรือความคิดใหม่เป็นครั้งแรก แต่ยังขาดความรู้อย่างแจ่มแจ้งในวิทยาการใหม่นั้น เป็นการรับรู้วิทยาการใหม่แต่ไม่แสวงหาข่าวสารเพิ่มเติม
2. ความสนใจ (Interest Stage) บุคคลเริ่มสนใจในความรู้ใหม่ และพยายามเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
3. การชั่งใจ (Evaluation Stage) มีการคิดทบทวนไตร่ตรองถึงผลดีผลเสียของความรู้ใหม่ก่อนจะตัดสินใจว่า จะทำหรือไม่ทำ
4. การกระทำ (Trial Stage) นำความรู้ใหม่ไปปฏิบัติในกลุ่มเล็กๆ เป็นการกระทำเพื่อดูผลก่อนจะตัดสินใจยอมรับโดยเต็มที่ต่อไป
5. การยอมรับ (Adoption Stage) เป็นขั้นที่ตกลงใจนำความรู้ใหม่ไปปฏิบัติเต็มที่ ซึ่งเป็นการยอมรับผลการกระทำว่าใช้ได้ผล

3. ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social Action)

พาร์สัน (Parsons ,1951:279) ได้อธิบายถึงการกระทำของมนุษย์ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้สังคมโดยทั่วไป กล่าวคือ การกระทำใดๆของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ

1. บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Personality)
2. ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (Social System)
3. วัฒนธรรม (Culture) ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก วัฒนธรรมจะเป็นตัว

กำหนดเกี่ยวกับความคิดความเชื่อ ความสนใจ และระบบค่านิยมของบุคคล

4. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (The Theory of Participatory)

แนว โรสธิตท์ทั้นท์ กล่าวถึงแนวคิดของโรเจอร์ส และ ชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker ,2534:24) อีกว่า หลังอำนาจในการตัดสินใจจะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีดังนี้

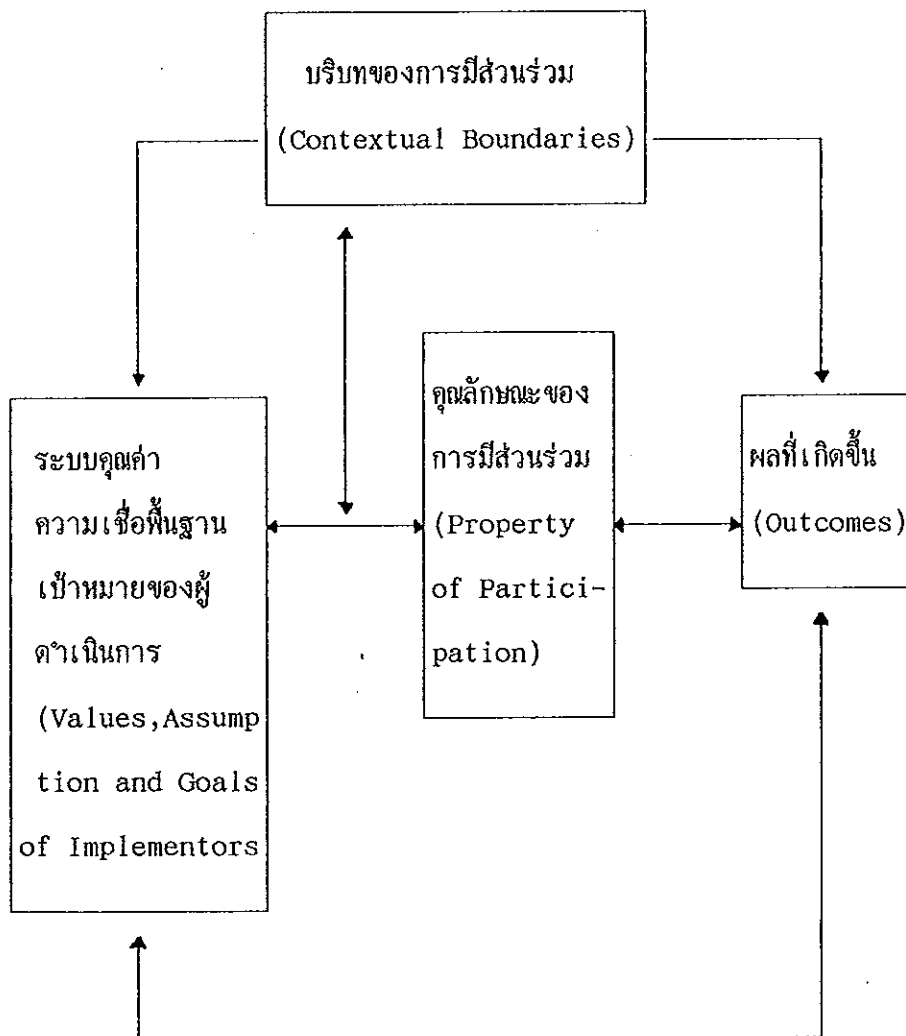
1. การมีส่วนร่วมในอำนาจอย่างกว้างขวาง
2. การตัดสินใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง โดยมีการปรึกษาหารือกับพวกที่รับผลกระทบ
กระบวนการที่เกี่ยวกับการตัดสินใจดังกล่าว มีความสัมพันธ์กับตัวแปรดังนี้
 - 1) ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลง
 - 2) การชักจูง และการประเมินผล มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ
 - 3) การตัดสินใจที่ยอมรับหรือปฏิเสธอันมีผลจากการประเมิน
 - 4) การสื่อสารเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ
 - 5) การกระทำตามการตัดสินใจ

จากทฤษฎีทั้ง 4 ที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ชาวประมงพื้นบ้านได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น แสดงถึงการตัดสินใจของพวกเขาที่ยอมรับว่าการอนุรักษ์มีประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนของตนเองด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเชื่อว่าปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้าน คือ การรับรู้ข่าวสารข้อมูล การปรึกษาหารือในกลุ่ม และการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องภายนอก ซึ่งนับเป็นตัวแปรอิสระที่มี

ผลต่อการเข้าร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ โดยการกระทำทางสังคมนี้เป็นไปตามบุคลิกภาพของบุคคลนั้น ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการเรียนรู้การศึกษา ส่วนการกระทำที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้น อาจสังเกตเห็นได้จากการทำงาน นับเป็นตัวแปรตาม

เดชลอร์และวิลเพท (Dachler and Wilpert) (อ้างจาก แนว โสตดิทซ์ , 2534:4) ได้เสนอกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค โดยแสดงให้เห็นถึงมิติต่างๆของการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงกันของมิติ ดังนี้

ปัจจัยของการมีส่วนร่วม

- มติที่ 1 ทฤษฎีทางสังคม ซึ่งอยู่เบื้องหลังแนวคิดการมีส่วนร่วม จะแสดงให้เห็นถึงค่านิยมและความเชื่อพื้นฐานของนักทฤษฎี นักวางแผน นักปฏิบัติ การ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมซึ่งจะส่งผลถึงเป้าหมาย วัตถุประสงค์ คุณลักษณะของการมีส่วนร่วม ตลอดจนผลของการมีส่วนร่วม
- มติที่ 2 คุณลักษณะของการมีส่วนร่วม คือ การทำความเข้าใจกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องพิจารณา (1) การมีส่วนร่วมนั้นอยู่ในขั้นตอนใด (2) ใครบ้างที่เข้าร่วม และ (3) การมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้
1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้น ต้องมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้
 - 1.1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญห
 - 1.2. ร่วมดำเนินการในกิจกรรมการพัฒนา
 - 1.3. ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา
 - 1.4. ร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการพัฒนา
 2. องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนอาจเป็น ผู้นำหรือชาวบ้านทั่วไป เจ้าหน้าที่ของทางราชการ และเอกชน เป็นต้น
 3. การจำแนกของการมีส่วนร่วม เช่น พิจารณาว่าจุดเริ่มของโครงการมาจากคนนอก คือ ข้าราชการ นักพัฒนา หรือคนในชุมชน เช่น ผู้นำหรือเกิดจากปัญหาและความต้องการ หรือไม่เป็นการเป็นแบบชาวบ้าน และเข้าร่วมด้วยความสนใจ ความเห็นใจ หรือเพราะเกรงใจ เป็นต้น
- มติที่ 3 บริบทของการมีส่วนร่วม ได้แก่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ รวมถึงค่านิยม เจตนาดี ตลอดจนความสามารถของบุคคลในลักษณะต่างๆของกิจกรรมพัฒนา
- มติที่ 4 ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยพิจารณาทั้งแง่ของผลเชิงรูปธรรมและนามธรรมที่มีต่อบุคคลและชุมชน

3.แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2537,184) กล่าวว่า "ในช่วงทศวรรษที่ 1960 วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมเริ่มปรากฏเห็นชัดมากยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม (environmentalism) ในโลกอุตสาหกรรมได้อุบัติขึ้นมา นับเป็นครั้งแรกที่ผู้คนเริ่มมีความตื่นตัวอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับ "จิตจำกัดทางนิเวศน์" ท่ามกลางการเคลื่อนไหวนี้ แนวคิดการอนุรักษ์ธรรมชาติ (conservation) ได้รับความสนใจมากที่สุด จุดมุ่งหมายหลักของแนวคิดนี้ ต้องการที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเสนอวิธีการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง และในทศวรรษที่ 1980 โลกเรามียุทธศาสตร์การอนุรักษ์โลกอย่างเป็นระบบ (World Conservation Strategy) ซึ่งมุ่งเน้นบรรลุเป้าหมาย 3 ข้อคือ

1. การพิทักษ์รักษาระบบนิเวศน์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตของมนุษย์
2. การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ
3. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนยาวนาน"

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2537:186) กล่าวอีกว่า "ในระยะหลังๆ ได้เกิดแนวคิด "การพัฒนาแนวนิเวศน์" เป็นเรื่องของการผสมผสานเป้าหมายทางเศรษฐกิจสังคมกับเป้าหมายการจัดการทางสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อชนรุ่นหลังในอนาคต หลักการที่สำคัญของการพัฒนาแนวนิเวศน์ ได้แก่

- (1) กระบวนการที่สนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยเริ่มต้นจากความต้องการของผู้ยากไร้ และผู้ขาดแคลนทรัพยากรมากที่สุด
- (2) เรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม นั่นคือ มีระบบวางแผนพัฒนาที่ประชาชนเข้ามาร่วม ผสมผสานกับความเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับที่หมู่บ้าน ประชาชนเป็นผู้กำหนดการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง
- (3) ให้ความสำคัญสูงสุดแก่เรื่องการพึ่งตนเอง งานส่วนที่เกี่ยวกับแรงงานท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นและ เทคโนโลยีระดับกลาง"

ปัจจุบันการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ได้ถูกกำหนด เป็นแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสังคมทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ทั้งนี้เนื่องมาจาก สภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบที่ละเอียดอ่อน และมีผลกระทบโดยตรงต่อมนุษย์อย่างรุนแรง "การพัฒนาแบบยั่งยืน" จึงต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะมีเป้าหมายเดียวกันคือ "การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผล เพื่อบรรลุเป้าหมายคุณภาพชีวิตสูงสุดของประเทศ"

ประเทศไทยได้มีการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมขึ้น เป็นแนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ ที่เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาความ เสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การมีสิทธิและอำนาจหน้าที่ในการจัดการ ทรัพยากรในชุมชนตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ได้ระบุไว้โดยชัดเจนว่าให้มีการนำนโยบาย "ผู้ใดก่อให้เกิดมลพิษ ผู้นั้นต้องเป็นผู้รับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายในการกำจัดมลพิษนั้น" (Polluter Pays Principle) มาใช้ และยังได้วาง นโยบายให้ส่วนราชการและองค์กรท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้น ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม (จิตร์อมร อนุทินพันธ์, 2535:675)

นักวิชาการของสถาบัน World Watch Institute ที่กรุงวอชิงตันให้ความเห็น เกี่ยวกับบทบาทของการเคลื่อนไหวระดับท้องถิ่นว่า "การกระจายระดมพลังมวลชนระดับราก หญ้า (Grassroots mobilization) ออกไปสู่ชุมชนของโลกมากขึ้น เป็นก้าวที่สำคัญก้าว หนึ่งที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน และความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมของโลก ในขณะที่แบบจำลองการพัฒนาแบบกระแสหลักเน้นเรื่องการสะสมทุนและการพัฒนาเทคโนโลยี นั้น การพัฒนาแบบยั่งยืนจะเริ่มต้นจากการระดมพลังประชาชน" (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2534:21)

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2534:23) ได้นำเสนอแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นว่า "การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ตั้ง อยู่บนพื้นฐานของโลกทัศน์ที่เน้นการขูดรีดทรัพยากรธรรมชาติ สรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ และมีค่าทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติคือสินค้า มีไว้สำหรับการพัฒนาและการใช้ประโยชน์เพื่อการผลิต โดยมีการแสวงหากำไรสูงสุดเป็น

เป้าหมายหลัก" ท่านได้นำเสนอถึงทางออกของการแก้ปัญหาการพัฒนาสังคมไทย และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่อไปว่า "แนวคิดการอนุรักษ์ที่มาจากข้างบน คงไม่อาจสร้างความยั่งยืนยาวนานให้แก่การพัฒนาได้ ในภาคปฏิบัติแนวคิดนี้ยังคงเปิดโอกาสให้มีการขูดรีดทรัพยากร เพื่อแสวงหากำไรต่อไปได้ ดังจะเห็นได้จากนโยบายป่าไม้ของไทย ซึ่งมีมิติของการอนุรักษ์และการทำธุรกิจ ทั้งที่ป่าไม้ของเราอยู่ในสภาพการณ์ที่วิกฤตที่สุดแล้ว แนวคิดของการอนุรักษ์ที่แท้จริงและถูกต้องคงจะต้องมาจากข้างล่าง นั่นคือประชาชนที่อยู่บนท้องดิน และดำรงชีวิตท่ามกลางธรรมชาติที่กำลังถูกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติทั้งปวง จะได้รับการดูแลด้วยความรัก ความห่วงใยและความเคารพ การสนองตอบความต้องการของประชาชนจะอยู่ในขอบเขตที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ การอนุรักษ์แนวนี้จะให้ความสำคัญสูงสุดแก่เรื่องการรักษา (preservation) โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ต้องถูกทำลายไปเพื่อการพัฒนา ในขณะที่เดียวกันก็มีการเน้นเรื่องการคุ้มครอง (protection) โดยไม่มีการทำลายทรัพยากรเนื่องจากมีการใช้มากเกินไป การอนุรักษ์ที่มาจากข้างล่าง เปิดโอกาสให้ระบบนิเวศน์มีเวลายาวนานพอที่จะฟื้นฟูตนเองได้" ซึ่งแนวคิดนี้ได้สอดคล้องกับความคิดเห็นของพระไพศาล วิสาโล และสมควร ฝั่งงามดี (2536:14-16) ได้กล่าว เป็นข้อคิดแก่คนไทยว่า "เมืองไทยทั้งประเทศกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ประเทศที่มีวิกฤตการณ์ก็เหมือนกับคนที่โรคภัยคุกคาม แต่ความเจ็บป่วยนั้นไม่ได้นำความทุกข์มาให้อย่างเดียว หากเป็นนิมิตหมายเตือนให้รู้สึกตัว ถึงการใช้ชีวิตที่ไร้สมดุล มันเป็นอุทธาหารณ์ของธรรมชาติในร่างกาย เพื่อขอร้องให้พ้นจากการสูบบุหรี่ กินเหล้าให้น้อยลง รู้จักพักผ่อนคลายความเครียด และออกกำลังกายบ้าง เพื่อนำชีวิตคืนสู่สมดุล ด้วยเหตุนี้ความเจ็บป่วยจึงอาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นก็ได้ หากผู้นั้นเฉลียวใจ ในตนเองเดียวกัน วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม แม้มีผลในทางบั่นทอนทำลายล้าง แต่ในเวลาเดียวกัน มันก็มีมิติที่สร้างสรรค์อยู่ เช่น การเป็นสัญญาณเตือนให้รู้ว่า การพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบันกำลังขาดดุลภาพอย่างร้ายแรง และดุลยภาพที่จะต้องสร้างขึ้นให้ได้ ก็คือดุลยภาพระหว่างการพัฒนากับการรักษาสิ่งแวดล้อม"

กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2537:116-122) ได้วิเคราะห์ถึงทางออกของวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมว่าแบ่งออกได้ 2 ระดับคือ

ก. การแก้ปัญหามาในระดับความคิด ความเข้าใจและจิตสำนึก ปัญหามาในระดับนี้เป็นรากฐานของปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงเริ่มแก้ไขที่ตัวมนุษย์ก่อน ความเข้าใจใหม่ๆแบบ"ระบบนิเวศวิทยา"(eco-system)ซึ่งวางอยู่บนวิธีคิดปรัชญาแบบองค์รวม (holistic) จะต้องได้รับการปลูกฝังโดยผ่านการทํางานของสถาบันสังคมต่างๆ

ข. การแก้ปัญหามาในระดับปฏิบัติการ ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและจิตสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล การเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาจากภาครัฐ ตลอดไปจนถึงให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ได้เสนอแนะในการแก้ไขการปฏิบัติการใน 3 ระดับดังนี้

- (1) กลุ่มรณรงค์ทางสิ่งแวดล้อม กลุ่มนี้มุ่งความสนใจไปที่พฤติกรรมการใช้ชีวิต วิธีการบริโภค อุปนิสัยของปัจเจกบุคคล
- (2) กลุ่มปฏิรูป กลุ่มนี้เริ่มวิเคราะห์ปัญหาของสิ่งแวดล้อมว่าเกิดมาจากนโยบายการผลิตสังคม หรือนโยบายการพัฒนา ที่ขัดมาตรฐานในการจัดการสิ่งแวดล้อม
- (3) กลุ่มเปลี่ยนระบบ ความแตกต่างของกลุ่มนี้กับกลุ่มปฏิรูปก็คือ กลุ่มเปลี่ยนระบบมีความเห็นว่า ต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างกว้างขวาง

จากแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่กล่าวมานี้ มีการพัฒนาแนวความคิดให้เป็นระบบและชัดเจนยิ่งขึ้น ต่อการแก้ไขปัญหามลพิษของโลกที่เกิดขึ้นเรื่อยมานับเป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่เลวร้ายขึ้นทุกวัน เป็นบทเรียนให้มนุษย์ต้องคิดมากขึ้นและต้องรีบแก้ไข หนทางที่ดีและเหมาะสมในการแก้ไขในขณะนี้ก็คือ มนุษย์ต้องลดละความโลภในการใช้ทรัพยากรให้น้อยลง โดยอาศัยวิธีการจัดการในรูปแบบต่างๆดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สามารถแก้ปัญหาได้ทันสถานการณ์ก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น/ชุมชน มีการจัดตั้งเป็น "องค์กรชุมชน" ที่เริ่มต้นจากการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นตนเอง แล้วจึงขยายต่อไปสู่วงกว้าง ซึ่งจะ เป็นรูปแบบวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการแก้ปัญหามลพิษให้ดีขึ้นได้

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้าน" มีงานวิจัยที่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

การศึกษาผลงานการวิจัยกรณีการศึกษาเรื่อง "กระบวนการพัฒนาทรัพยากรชายฝั่งแบบยั่งยืนโดยองค์กรชุมชน : กรณีศึกษาชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง" ของสมาคมขยายผล และเรื่อง "การจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนของชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้" จากสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ผลงานการศึกษาทั้งสองหน่วยงานนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านหลายหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้เป็นการดำเนินการร่วมกันขององค์กรชาวประมงพื้นบ้านใน 11 จังหวัดในภาคใต้ ซึ่งมีเป้าหมายที่เหมือนกันคือ การมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งแบบยั่งยืน โดยผ่านวิธีการกระบวนการเรียนรู้และสภาพปัญหาที่คล้ายคลึงกัน จึงพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในมาจากประเด็นหลักสำคัญ 3 ประการคือ

4.1. ปัญหาการทำลายทรัพยากรชายฝั่ง

ชาวประมงพื้นบ้านหลายหมู่บ้านในจังหวัดตรังประสบปัญหาจากการทำลายทรัพยากรชายฝั่ง เนื่องจากสาเหตุหลักคือ ความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน ภูเขาทะเล ปะการังและสัตว์น้ำที่ใกล้สูญพันธุ์ (พะยูนและเต่าทะเล) การใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายเกือบทุกชนิด ที่ร้ายแรงมากอย่างอวนลากอวนรุน ทำให้ชาวบ้านทำการประมงไม่ได้ผลมากนัก เกิดปัญหามากมายตามมาแก่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอสิเกา กันตัง ปะเหลียน และย่านตาขาวของจังหวัดตรัง กรณีของสมาพันธ์ฯก็เกิดปัญหาในตนเองเดียวกัน แต่เป็นการแก้ปัญหาร่วมกันในระดับภาค ที่มาจากการรวมตัวขององค์กรชาวบ้านในหมู่บ้านของหลายจังหวัด และที่สุดรวมเป็นองค์กรเดียวกันในระดับภาคได้ขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรชายฝั่งจากการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมายในการทำประมง และประเด็นอื่นๆอีก ซึ่งส่วนแต่เป็นปัญหาต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้เพื่อสร้างอำนาจพลังในการทำงาน การต่อรองสิทธิอันชอบธรรมของชาวบ้าน ดังเช่น การอนุรักษ์ชายฝั่งของชาวบ้านในเขต 3 ก.ม. ห่างจากชายฝั่ง สิทธิในการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้าน และการยกเลิกกฎหมายทำประมงผิดกฎหมายในเขตอนุรักษ์ เป็นต้น

4.2. กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

การเรียนรู้ร่วมกันของชาวประมงพื้นบ้านในระดับองค์กรหมู่บ้านหรือชุมชนกับองค์กรชาวประมงพื้นบ้านในระดับภาค เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 2 ขั้นตอนใหญ่คือ เรียนรู้ในระดับย่อยร่วมกัน (หมู่บ้าน) และเรียนรู้ในระดับรวมร่วมกัน (ภูมิภาค) เป็นวิธีการทำงานที่สอดคล้องประสานไปด้วยกันได้ ซึ่งอาจจะพูดได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงพื้นบ้านในรูปแบบสมานพันธ์นั้น เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งมากขึ้นกว่าเดิม ดังคำกล่าวของ พิเศษฐ์ ชาญเสนาะ (2537:287)ที่ว่า

"การทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดตรังเริ่มต้นด้วยการพูดคุย ถกเถียงทางความคิด เพื่อให้เข้าใจถึงรากเหง้าของปัญหาและหาแนวทางที่เหมาะสม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ทำให้ชาวบ้านและกลุ่มผู้นำพัฒนาตนเอง การแก้ปัญหาซ้ำแล้วซ้ำอีก การทบทวนบทเรียนทั้งความสำเร็จและล้มเหลว ทำให้กลุ่มชาวบ้านเข้มแข็งขึ้น" (พิเศษฐ์ ชาญเสนาะ, 2537:287) และการศึกษาของนิธิ ฤทธิพรพันธุ์ (2536:183-184) เรื่อง "กระบวนการเกิดป่าชายเลนชุมชนแห่งแรกที่บ้านทุ่งทอง" เป็นการศึกษาวิจัยการทำงานขององค์กรชาวบ้านในการจัดการดูแลป่าชายเลนชุมชนของชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดตรัง พบว่ากระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชาวบ้านบ้านทุ่งทอง เริ่มจาก (1) คนจากบ้านใกล้เคียงทราบ และหลายคนจากหลายหมู่บ้านก็มาร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้วย เกิดความต้องการที่จะฟื้นฟูป่าชายเลนของตนเอง กระบวนการที่เรียนรู้ได้มากกลับไปปรึกษากับหมู่บ้านตนเอง และ (2) กลุ่มจากบ้านทุ่งมีความชัดเจนว่าพวกเขาต้องออกไปช่วยชุมชนรอบๆลูกฟื้นฟูป่าด้วย บัจจย 2 ประการดังกล่าวนี้เกิดความเป็นไปได้ขึ้นมาอย่างรวดเร็ว เพราะข้าราชการที่เกี่ยวข้อง นักพัฒนาองค์กรเอกชน ครูฝึกเรียนจากตัวจังหวัด ถ่ายอาสาพัฒนาชนบทของนักศึกษา และนักวิชาการได้เข้าไปเสริมกระบวนการเกิดป่าชุมชน กระบวนการดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดป่าขึ้นมาทั้งหมดรวมทั้งบ้านทุ่งด้วย 5 ปาเป็นพื้นที่กว่า 1,500ไร่ องค์กรที่เกิดขึ้น และกระบวนการเรียนรู้ชัดเจนขึ้น ได้ขยายจากกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลนไปสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟูหญ้าทะเล (seagrass bed) การอนุรักษ์พะยูน (dugong) และเต่าทะเล ร่วมกันของชุมชนตั้งแต่บ้านทุ่งทอง ตลอดลงมาทางใต้จนถึงตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง และกำลังขยายอาณาเขตไปสู่อำเภอปะเหลียนติดต่อกับจังหวัดสตูล และขึ้นทางเหนือไปสู่ชายฝั่งทะเลของจังหวัดกระบี่ มีตัวชี้หลัก 3 ประการ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และทำให้

เห็นความเป็นไปได้ที่ชุมชนจะอยู่รอดได้นานคือ (1) การรวมตัวชัดเจนขึ้นเป็นกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนทำกิจกรรมขึ้นในชุมชน (2) กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนดีขึ้น และ (3) ทรัพยากรธรรมชาติ ในที่นี้คือป่าชุมชนใช้เป็นเครื่องมือฝึกหัดและรวมกลุ่มเกิดการฟื้นตัวและเพิ่มพื้นที่ป่าขึ้นมา การศึกษาของเกื้อ ตระกูลกาจาย (2536:47) เรื่อง "เปรียบเทียบการจัดการป่าชายเลนโดยองค์กรของรัฐกับองค์กรชาวบ้านใน อ.สีเกา จ.ตรัง" ได้กล่าวเน้นถึงปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อความอยู่รอดของชุมชน สรุปได้ว่า "องค์กรชุมชน" มีลักษณะหลายประการ คือ (1) องค์กรสามารถวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของตนเองได้และวิเคราะห์ถึงองค์กรภายนอกว่าจะติดต่อสัมพันธ์กันในลักษณะไหน และสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานขององค์กรอย่างอิสระ (2) องค์กรชุมชนทำกิจกรรมแก้ไขปัญหาชุมชนเชื่อมโยงกันหลายเรื่อง โดยมีเป้าหมายหลักคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง (3) ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนเองได้ ทำให้องค์กรเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและองค์กรภายนอก อีกทั้ง (4) ยังสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเองให้ชุมชนอื่น ๆ อีกด้วย

4.3. ความร่วมมือและจิตสำนึก

ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชาวบ้านส่วนหนึ่งเกิดจากจิตสำนึกและการให้ความร่วมมือของกลุ่มคนหลายฝ่าย ซึ่งพบว่าการทำงานร่วมกันในรูปแบบ 5 ฝ่าย "เบญจภาคี" (ข้าราชการ นักวิชาการ นักธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน และสื่อมวลชน) ร่วมกันทำภารกิจเสริมศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน โดยมีองค์กรชาวบ้านเป็นแกนหลัก และการร่วมกันค้นหาปัญหาสาเหตุ ทำให้เกิดพันธมิตรอยู่ร่วมกันในการแก้ปัญหา แล้วร่วมกันวางแผนและดำเนินการ ทั้งจากกลุ่มคนภายในชุมชน และการร่วมมือกับคนภายนอก ได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ยอมรับเพื่อนมนุษย์ที่จะแก้ปัญหา แล้วทุ่มเทตัวเองเข้าไปร่วมกันแก้ไข (นิธิ ฤทธิพร พันธ์ชู :อ้างแล้วข้างต้น)

มีการศึกษาวิจัยที่คล้ายคลึงกันกับการศึกษาวิจัยข้างต้นนี้ ของสมศักดิ์ พิริยโยธา และชัยสิทธิ์ ตระกูลศิริพานิชย์ (2538, IV-5 หน้า 9-10) จากสำนักวิชาการ กรมป่าไม้ ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชายเลนบนพื้นฐานของป่าชุมชน กรณีศึกษา ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดพังงา" ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดของประชาชนในการจัดการป่าชายเลนชุมชนมาจาก

- 1.1. ชาวบ้านส่วนใหญ่ ทราบถึงสภาวะการเสื่อมโทรมของป่าชายเลนในหมู่บ้านตนและ เห็นด้วยว่าป่าชายเลนทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น

- 1.2. ชาวบ้านต้องการตัวแทนของชุมชนที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้ามา มีบทบาทในการดูแลรักษาทรัพยากรร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- 1.3. ชาวบ้านต้องการไม้ใช้สอย จึงมีแนวคิดสนับสนุนให้มีการจัดการป่าชายเลนในรูปแบบของป่าชุมชนขึ้น
2. ความต้องการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าชายเลนเพื่อสร้างเป็นป่าชุมชน
 - 2.1. ชาวบ้านส่วนใหญ่เคยได้ยิน มีความรู้ และมีความสนใจเรื่องของป่าชุมชน เนื่องจากชาวบ้านมีประสบการณ์ด้วยตัวเอง และเกิดการเปรียบเทียบที่ชัดเจน ในช่วงเวลาที่ป่าชายเลนยังคงสมบูรณ์กับปัจจุบันที่ป่าชายเลนในหมู่บ้านเสื่อมโทรม
 - 2.2. การอนุรักษ์ป่าชายเลนส่งผลถึงการประกอบอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่โดยตรงของชาวบ้านในทางที่ดีขึ้น
3. รูปแบบและการปฏิบัติที่เหมาะสมและการให้ความสนับสนุนของรัฐต่อชุมชน
 - 3.1. เป็นโครงการที่เกิดจากความต้องการของชุมชน เป็นผลให้เกิดการร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดี
 - 3.2. หน่วยงานของราชการให้ความรู้ ความเข้าใจ การสนับสนุนดูแล และเอาใจใส่ติดตามผลงาน และออกค่าใช้จ่ายในการเตรียมการ และปฏิบัติงาน
 - 3.3. ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับผลตอบแทนโดยตรงจากป่าชุมชนนี้
 - 3.4. องค์กรเอกชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน เช่น การประชาสัมพันธ์ และเชิญชวนชุมชนเข้าร่วมอบรมโครงการต่างๆเกี่ยวกับการอนุรักษ์

นอกจากนั้น ยังมีผลงานการวิจัยของโรเบิร์ต เอส ไซเมอร์รอย และเมอร์ริล เจ วิลเลียม (Robert S.Pomeroy and Meryl J.Williams,1994:7) เป็นงานวิจัยร่วมกับชาวประมงพื้นบ้านในประเทศฟิลิปปินส์ ได้นำเสนอให้เห็นถึงแนวคิดและเทคนิควิธีการการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านอย่างชัดเจน บนพื้นฐานแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชน เรียกว่า "Fisheries Co-management" ว่า "รัฐต้องกระจายอำนาจการจัดการให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นหรือในชุมชน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมและความยุติธรรมในการทำงานระหว่างรัฐและประชาชนมากยิ่งขึ้น" และมี

กระบวนการหลัก ที่เป็นเทคนิควิธีการทำงานของชาวประมงพื้นบ้าน ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการร่วมกัน ประกอบด้วย

- (1) มีการกำหนดอาณาเขตน้ำทำการประมงให้เหมาะสมและชัดเจน เพื่อให้ชาวประมงกลุ่มต่างๆสามารถระบุอาณาเขตของตนได้อย่างถูกต้อง และเป็นพื้นที่ที่ทุกฝ่ายยอมรับการจัดการร่วมกัน
- (2) กำหนดจำนวนสมาชิกชาวประมงให้แน่นอนชัดเจนต่อพื้นที่นั้นๆ และไม่ควรมีเป็นบริเวณกว้างนัก เพราะจะทำให้มีข้อจำกัดในการติดต่อสื่อสารและการตัดสินใจ
- (3) มีความสามัคคีภายในกลุ่ม มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเกี่ยวพันแบบเครือญาติ มีจริยธรรมคุณธรรม มีความระมัดระวังรู้จักใช้เครื่องมือประมงที่เหมาะสม มีอุดมคติของชุมชนที่สืบเนื่องมาจากประเพณีวัฒนธรรม และมีความเชื่อของชุมชนที่ดึงมาจากการเรียนรู้ปัญหา ความเข้าใจปัญหา และการคาดคะเนถึงอนาคต
- (4) การดำรงอยู่ขององค์กร ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการสะสมประสบการณ์ของชาวประมงพื้นบ้านบนฐานของวัฒนธรรมชุมชน
- (5) คุณประโยชน์มากมายจากการมีส่วนร่วมในการจัดการของชุมชน มีค่ามากกว่าผลประโยชน์จากการลงทุนในกิจการใดๆ
- (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล : ในการเตรียมการจัดการ การปฏิบัติงาน และการตัดสินใจ
- (7) การกำหนดกฎข้อบังคับต้องไม่ยุ่งยากในการบังคับใช้ มีการติดตามผลที่สามารถเอื้อต่อการเข้าร่วมของประชาชนได้
- (8) การกำหนดสิทธิทางกฎหมายของกลุ่ม/องค์กรชาวประมง มีการออกกฎหมายที่สัมพันธ์กับการจัดการและความต้องการของประชาชน รัฐต้องให้อำนาจโดยการออกกฎหมายและมอบความรับผิดชอบให้แก่ชุมชน โดยเน้นที่ความโปร่งใสและชัดเจน
- (9) ความเป็นผู้นำในระดับชุมชนและความร่วมมือ ชาวประมงจะต้องกระตือรือร้น และพยายามในการจัดการการประมง มีบุคคลหรือแกนนำของกลุ่มที่มีความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำการจัดการ

(10) การกระจายอำนาจและการมอบอำนาจ หน้าที่ของรัฐท้องถิ่น/กลุ่ม หรือ องค์การชุมชน โดยการกำหนดนโยบาย และ/หรือกฎหมายในการกระจาย อำนาจการบริหาร

(11) การประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชน ด้านการเตรียมการจัดการ การติดตามผล และการลดความขัดแย้ง

ซึ่งในการจัดการร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนนั้น มีลักษณะร่วมกันในด้านต่างๆ ได้แก่ มีพื้นที่จัดการร่วมกัน การควบคุมดูแลโดยชุมชน เป็นสมาชิกร่วมกัน ปฏิบัติการร่วมกัน กำหนดกฎเกณฑ์ร่วมกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ติดต่อสื่อสาร ปรึกษาหารือ และกำหนดรูปแบบการจัดการร่วมกัน

จากผลงานการศึกษาวิจัยที่ได้พบทวนมานี้ จะเห็นได้ว่าการระบุถึงปัจจัยบาง ประการร่วมกัน ซึ่งได้แก่ แนวคิด/ทัศนคติในการอนุรักษ์ รูปแบบ วิธีการ และกระบวนการ ทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาของผู้วิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงที่บ้านชายฝั่งทะเล กระจับปี่และตรัง" ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการในการวิจัยไว้ ดังนี้

แบบแผนการวิจัย

1. วิธีการเก็บข้อมูล

1.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพหมู่บ้านในระดับตำบล อำเภอและจังหวัด ประกอบกับการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน

1.2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ศึกษาเข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้านหมู่บ้าน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภายใน 3 หมู่บ้านเป้าหมาย เป็นเวลา 3 เดือน จากหมู่บ้านละ 1 เดือน (มีนาคม-พฤษภาคม 2538) เริ่มจากหมู่บ้านแหลมสัก บ้านพระม่วงและบ้านเจ้าหมตามลำดับ เพื่อทำความเข้าใจกับชาวบ้านในพื้นที่ ทำความเข้าใจสภาพทั่วไปของชุมชน โดยวิธีการสำรวจสังเกตการณ์จากลักษณะทั่วไป และการเข้าร่วมในกิจกรรมที่มีขึ้นในหมู่บ้านด้วย ซึ่งการวิจัยภาคสนามนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการศึกษางานเขียนของ อมรา พงศพิชญ์ (2536:61) เรื่อง "วิธีการเก็บข้อมูลในสนาม" กล่าวถึง 2 วิธีการ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

(1) การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) คือ การสำรวจสภาพทั่วไปทางด้านกายภาพของชุมชน ด้านโครงสร้างของชุมชน และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เพื่อรับทราบข้อมูลในระดับกว้าง ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ท่าเลที่ตั้ง ตลอดจนการสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นต้น

(2) การสังเกตโดยการมีส่วนร่วม (Participatory Observation) คือ

ผู้วิจัยได้แสดงตัวต่อชาวบ้านว่าเป็นนักวิจัยต้องการเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษา และในขณะวนการเก็บข้อมูลนี้ ผู้วิจัยใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนั้น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วย ซึ่งในกระบวนการสังเกตนี้ได้ใช้วิธีการ 3 ขั้นตอน คือ การสังเกต การสอบถามและการบันทึก โดยในขั้นตอนการสอบถามนั้น ผู้วิจัยใช้การสอบถาม 2 แบบ คือ

- แบบเป็นทางการ คือ ใช้แบบสอบถามแบบเปิดที่ผู้วิจัยออกแบบเพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านละ 20 คนเกี่ยวกับข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ รายได้ เศรษฐกิจ รวมทั้งทัศนคติของชาวบ้านต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การเข้าร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์
- แบบไม่เป็นทางการ เป็นวิธีการที่ใช้สอบถามพูดคุยทั่วไปและจากการเข้าร่วมสังเกตในการประชุมกลุ่มอนุรักษ์ และในช่วงที่มีกิจกรรมของหมู่บ้าน

1.3. หลังจากเก็บข้อมูลในภาคสนามเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลทั้งหมดทำการวิเคราะห์และสรุปผล

1.4. จัดประชุมเป็นเวลา 1 วันในแต่ละหมู่บ้าน กลุ่มละ 20 คน มีการดำเนินการดังนี้

- จัดประชุมกลุ่มเป้าหมายบ้านแหลมสัก เมื่อวันที่ 9 ก.ค. 2538
- จัดประชุมกลุ่มเป้าหมายบ้านพระม่วง เมื่อวันที่ 20 ก.ค. 2538
- จัดประชุมกลุ่มเป้าหมายบ้านเจ้าไหม เมื่อวันที่ 22 ก.ค. 2538

การประชุมทั้ง 3 ครั้งนี้ ได้พูดคุยในหัวข้อที่เหมือนกันทุกหมู่บ้าน เกี่ยวกับการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาเสนอในที่ประชุม ทัศนคติการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร บัญหาอุปสรรคและการแก้ปัญหา โดยผู้วิจัยเป็นผู้นำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมทราบก่อน แล้วจึงให้ชาวบ้านเสนอความคิดเห็นและแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลที่ขาดหรือไม่ชัดเจน

1.5. จัดการประชุมร่วมกันของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มอีกครั้งหนึ่ง โดยให้กลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มคัดเลือกตัวแทน กลุ่มละ 10 คนรวม 30 คนเข้าร่วมประชุม เป็นการสรุปข้อมูลทั้งหมด จากข้อ 1.4. จัดประชุมเป็นเวลา 1 วันเมื่อวันที่ 3 ส.ค. 2538 ที่บ้านเจ้าไหม เป็นการพูดคุยในหัวข้อเดิมอีกครั้งหนึ่ง โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลของแต่ละหมู่บ้าน แล้วให้แต่ละหมู่บ้านแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือแก้ไขข้อมูล ซึ่งในช่วงเวลานี้ได้เปิดโอกาสให้หมู่บ้านอื่นได้ซักถาม เสนอแนะและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดังเช่น เรื่องปัญหาอวนลากของบ้านแหลมสักจะช่วยกันแก้ไขอย่างไร และการมองหนทางการทำงานกันต่อไปในหมู่บ้านของทั้งสามหมู่บ้านเพื่อให้เกิดความสามัคคีจะทำกันอย่างไร

- 1.6. รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเป็นครั้งสุดท้าย
- 1.7. จัดทำรายงานผลการศึกษา
- 1.8. เสนอผลรายงานการศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย (Target Population) คือ ชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 60 คน จาก 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 3 บ้านแหลมสัก ต.แหลมสัก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่ หมู่ที่ 4 บ้านพระม่วง ต.นาเกลือ อ.กันตัง จ.ตรัง และหมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง

ตาราง 2 จำนวนประชากรตัวอย่าง

หมู่บ้าน	จำนวนประชากร ของหมู่บ้าน	จำนวนผู้ร่วม วางแผน	จำนวนผู้ร่วม ทำประจำ	จำนวนผู้ร่วม ทำบางครั้ง	กลุ่มตัวอย่าง
แหลมสัก	1,865 คน	5 คน	17 คน	200 คน	20 คน
พระม่วง	1,375 คน	15 คน	15 คน	300 คน	20 คน
เจ้าไหม	433 คน	6 คน	12 คน	400 คน	20 คน
รวม					60 คน

3. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยเรื่อง "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) (สุภางศ์ จันทรวาณิช, 2534:67) เป็นวิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย ในการช่วยให้ข้อมูลและช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ โดยใช้การซักถาม สังเกตการณ์และจดบันทึก เพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านต่างๆตามที่กำหนดไว้

การเลือกตัวอย่าง (Sampling) ได้กำหนดขนาดตัวอย่างไว้ 60 คน ซึ่งมาจากการเลือกตัวอย่างแบบ Purposive Sampling ของ 3 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 20 คน ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างที่มาจากจำนวนผู้ที่เข้าร่วมทำงานประจำของกลุ่ม (ตาราง 2) เป็นตัวหลักโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่าง คือ ให้นักกลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้เสนอชื่อสมาชิกในกลุ่มที่จะถูกเลือกเป็นตัวอย่างหมู่บ้านละ 20 คน โดยวิธีการดังนี้

- บ้านแหลมสัก นายดิน สิงห์โตเสนอรายชื่อผู้เป็นคณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูชายฝั่งที่มีอยู่ 15 คน และอีก 5 คน เสนอชื่อผู้เป็นสมาชิกกลุ่มผู้หญิงเป็นตัวแทนกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ร่วมกัน
- บ้านพระม่วง นายทอง ม่วงแก้ว เสนอรายชื่อคณะกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชน 15 คนและเสนอบุคคลอื่นอีก 5 คนที่ไม่ได้เป็นกรรมการแต่เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์บ่อยครั้ง
- บ้านเจ้าไหม นายอาหมาด แก้วทอง (ผญ.บ้าน) และนายเหตุ หะหวา เสนอรายชื่อผู้เข้าร่วมงานอนุรักษ์บ่อยครั้ง เป็นการเสนอชื่อไม่พร้อมกัน ทั้งสองคนเสนอรายชื่อได้รวมทั้งหมด 67 คน จาก 67 คนใช้วิธีการเลือกให้เหลือเพียง 20 คน โดยการเลือกรายชื่อผู้ที่มีรายชื่อซ้ำกันเป็นตัวแทน

อีกส่วนหนึ่ง ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามที่ผู้วิจัยกำหนดตัวอย่างเพียงหมู่บ้านละ 20 คนนั้น เนื่องจาก

- (1) การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนั้น การกำหนดตัวอย่างจึงต้องจำกัดให้มีความเหมาะสมกับช่วงระยะเวลา และงบประมาณการศึกษา
- (2) ในสภาพความเป็นจริงทั้งสามหมู่บ้านที่ศึกษา มีกลุ่มกิจกรรมการอนุรักษ์อยู่แล้วซึ่งมีสมาชิกอยู่จำนวนหนึ่ง (ตาราง 2) คือ บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้ที่เข้าร่วมวางแผนการทำงานอนุรักษ์ และบุคคลที่ร่วมทำงานเป็นประจำ ซึ่งในจำนวนนี้จะเห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมวางแผน และผู้ร่วมทำประจำเป็นบุคคลคนเดียวกันและหรือเป็นคนละคนกันในกลุ่มหนึ่งๆ ตัวอย่างเช่น บ้านพระม่วง ผู้ร่วมวางแผนและผู้ร่วมทำประจำ เป็นบุคคลเดียวกันคือ ทั้งคิดและทำด้วย ส่วนบ้านแหลมสักและบ้านเจ้าไหม จะมีลักษณะบางคนคิดหรือทำอย่างเดี่ยว และบางคนทั้งคิดและทำควบคู่กัน ซึ่งบุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้ พบว่าทั้งสามหมู่บ้านมีจำนวนสมาชิกยังไม่ครอบคลุมถึง 20 คนตามที่กำหนดไว้ ส่วนที่เหลือจึงคัดเลือกสมาชิกกลุ่มที่มีส่วนร่วมทำบางครั้งเป็นจำนวนเสริมให้ครบ 20 คน

4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งส่วนใหญ่แล้วข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นการบรรยาย (descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สอบถาม แล้วจัดบันทึกไว้ ซึ่งวิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของสุภางค์ จันทรวาณิช (2534, 130-136) เป็นแบบอย่างในการวิเคราะห์ โดยอาศัยการวิเคราะห์ 3 ชนิด ตามลำดับดังนี้

- 4.1. วิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่มองเห็นในหมู่บ้าน เช่น การทำมาหากินพิธีกรรม ความเป็นอยู่ในชุมชน การทำกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น
- 4.2. วิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) โดยการนำข้อมูลที่ได้จาก การวิเคราะห์จากข้อ 4.1. ทำการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ เช่น การกระทำ กิจกรรม ทศนคติ ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม สภาพสังคม/ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ทำกิจกรรม

- 4.3. วิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparsion) เป็นวิธีการสุดท้าย ที่ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งสามหมู่บ้าน ทำการสังเคราะห์สรุปในรูปแบบตารางหาความสัมพันธ์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่น่าเสนอต่อไปนี้ เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน สภาพแวดล้อม ภายภาพ สภาพสังคมและเศรษฐกิจ ปัญหาที่เกิดขึ้น กิจกรรมการอนุรักษ์ และผลที่เกิดขึ้นจากการอนุรักษ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

1.1 ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน

1.1.1 บ้านแหลมลึก

บ้านแหลมลึก ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ต.แหลมลึก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่ จากการบอกเล่าของชาวบ้านบอกว่า บ้านแหลมลึกมีอายุหมู่บ้านราว 180 ปี เริ่มจากมีกลุ่มคนไทยกลุ่มหนึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ตรงที่ตั้งหมู่บ้านมีต้นสักงอกขึ้นอยู่บริเวณที่เป็นแหลม จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านแหลมลึก"

ต่อมามีการขยายหมู่บ้านตั้งกระจัดกระจายเป็นกลุ่มบ้าน กลุ่มคนไทยพุทธอาศัยอยู่บริเวณที่เรียกว่า "ตลาด" ส่วนคนไทยมุสลิมอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน และอยู่กันเป็นกลุ่มๆ ได้แก่ บ้านหัวแหลม บ้านทับประตก (บ้านที่ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของหมู่บ้าน) บ้านต้นบก บ้านกองทราย บ้านเสาธง และบ้านป่าพร้าว (ภาคผนวก 4.2)

การทำประมงเป็นอาชีพหลักของหมู่บ้านมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน เริ่มจากการทอดแห ตกเบ็ด เก็บหอย รุกข์เคย ทาโรปะปลา สัตว์น้ำที่จับได้มาที่เหลื่อจากบริเวณจิงชาย ซึ่งจะขายเป็นสัตว์น้ำแปรรูปที่เป็นพวกกะปิ หอยกระพงแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น ขายให้กับแม่ค้าในหมู่บ้าน แล้วนำไปขายต่อที่ตลาดนัดวันตัวอำเภอ การขนส่งสินค้าและการเดินทางต้องอาศัยเรือแจวเพียงอย่างเดียว

ประมาณปี 2387 มีชาวจีนจากประเทศจีนหลายตระกูลเดินทางด้วยเรือสำเภา มาตั้งรกรากและแต่งงานกับคนในหมู่บ้านสืบทอดลูกหลานมาจนถึงปัจจุบัน คนจีนเหล่านี้ทำโรปะ

ปลา รังพงพาง และรับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงทั้งในหมู่บ้าน และใกล้เคียง สินค้าจากทะเล ยังคงเป็นกะปิ หอยกระพงแห้ง ปลาเค็มและท่อนไม้โรงกวาง บรรทุกพร้อมกับสินค้าอื่นๆไปขายที่ปิ้งและภูเก็ต ซื่อสินค้าจากพวกด้วยขาม เสื้อผ้า ของใช้ต่างๆ นำมาขายและแลกเปลี่ยนในหมู่บ้าน สินค้าทุกชนิดที่นำออกไปขายนอกหมู่บ้านต้องเสียค่าภาษี ผ่านด่านของหมู่บ้านเสียก่อน

ต่อมาปี 2494 มีแพปลาเกิดขึ้น 2 แห่ง คือ แพปลาหินแหลมสัก และ แสงอรุณ การประมงมีการขยายกว้างขึ้น มีการนำเอาเครื่องมือหาประมงสมัยใหม่เข้ามาใช้ในหมู่บ้านประเภท อวนลอยปลาลัง อวนปลาลุมพุก อวนลอยปลาทุ อวนปลากระบอก อวนลอยกุ้ง อวนลอยปลาอินทรี และอวนตา และจากขนาดเรือหางยาวเล็กเป็นเรือหางยาวขนาดกลาง มีเรือยนต์เป็นของแพปลาใช้รับซื้อสัตว์น้ำในทะเล รวมทั้งเป็นเรือโดยสาร และบรรทุกสินค้าไปขายในตัวเมืองกระบี่ ต่อมาจึงดัดแปลงมาเป็นเรืออวนลาก และเกิดทำอวนลากในหมู่บ้านจำนวนหลายลำ ซึ่งเป็นของคนในตลาดทั้งสิ้น และได้เพิ่มมากขึ้นหลังจากนั้นมา และในปี 2516 มีอวนรุนเกิดขึ้นในหมู่บ้าน

ในปี 2517 หมู่บ้านแหลมสักถูกยกฐานะเป็นสุขาภิบาล เริ่มมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน และปี 2533 มีถนนลาดยางติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับอำเภออ่าวลึกเป็นระยะทาง 18 ก.ม. การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคส่งผลให้เกิดการพัฒนาของหมู่บ้านในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมธุรกิจแพปลาขยายตัวเป็นแพปลาขนาดใหญ่ เกิดการแข่งขันการซื้อขายสัตว์น้ำ ปัจจุบันมีแพปลา 5 ราย และมีพ่อค้ารายย่อยอีกหลายรายตามมา แพปลาจะขายส่งที่แหล่งรับซื้อในจังหวัดต่างๆ ได้แก่ ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี หาดใหญ่ ปัตตานี และ กรุงเทพฯ

การทำประมงพาณิชย์ในช่วงหลังของหมู่บ้าน ได้ส่งผลให้สัตว์น้ำในทะเลตั้งแต่หน้าบ้านแหลมสักไปจนถึงอ่าวพังงาตอนบนลดปริมาณลงอย่างเห็นได้ชัดเจน และการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนในระยะต่อมา เป็นสาเหตุให้เกิดการลดลงของสัตว์น้ำหลายชนิด อาทิ เช่น ปลาตะลุมพุก ปลาโคก ปลากระเบน ปลาลูทู่ ปลาอินทรี ปลาจารเม็ด และหอยกระพง เป็นต้น

1.1.2. บ้านพระม่วง

บ้านพระม่วง ตั้งอยู่หมู่ 4 ต.นาเกลือ อ.กันตัง จ.ตรัง จากคำบอกเล่าของชาวบ้านเล่าว่า บ้านพระม่วงมีอายุหมู่บ้านราว 200 ปี มีครอบครัวคนไทยพุทธครอบครัวหนึ่ง

ได้เข้ามาอยู่อาศัยเป็นครอบครัวแรก ชื่อสามี กับนางมา ภายในหมู่บ้านมีต้นมะม่วงโบราณ มีอายุหลายร้อยปี ต่อมา มีชาวบ้านจากที่อื่นได้เข้ามาอาศัยอยู่ที่นี้หลายครัวเรือน และเกิดเป็นชุมชนขึ้นมา นายมีต่อมาชาวบ้านเรียกว่า "โต๊ะพระม่วง" ในฐานะที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้มาเป็นคนแรก และหมู่บ้านแห่งนี้ได้กลายมาเป็น "บ้านพระม่วง" ในเวลาต่อมา

ชุมชนแห่งแรกมีการตั้งบ้านเรือนอยู่แถบริมชายฝั่งทะเล "หัวท่า" มีครอบครัวมุสลิมมาจากตระกูล "กูมุดา" ในประเทศมาเลเซีย ได้อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านและได้ตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพประมง ต่อจากนั้นมาชุมชนได้ขยายพื้นที่ขึ้นมาทางบนฝั่ง เกิดเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นมา มีนายเกษ กูมุดา เป็นกำนันคนแรกของหมู่บ้าน และเป็นคนสร้างคุณงามความดีมากจนได้รับยศศักดิ์เป็น "ขุนโกลนะตามขันธ์" และหมู่บ้านได้ขยายขึ้นมาทางบนฝั่งมากขึ้น เกิดเป็นกลุ่มบ้าน คือ บ้านกลาง บ้านท่านาและบ้านทุ่ง ตามลักษณะพื้นที่ที่ตั้งชุมชน มีการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น จากการทำประมงอย่างเดียวในหมู่บ้าน มาเป็นการทำสวนยางเพิ่มขึ้นมาในระยะหลัง และในสมัยนี้มีคนจีนตระกูล "หล้อเถียน" มาจากกั้นตั้ง ได้เข้ามาอยู่อาศัยในบ้านพระม่วง และได้แต่งงานกับสาวมุสลิม ตระกูลกูมุดา (นางหีเะ หล้อเถียน ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่) ประกอบอาชีพทำประมงและรับซื้อสัตว์น้ำในทะเล จึงมีแพปลาเกิดขึ้นเป็นแห่งแรกของหมู่บ้าน ลักษณะการทำประมงของแพปลาแห่งนี้ เป็นลักษณะการทำประมงแบบเรือฟาง คือ เจ้าของแพลาออกไปหาปลาในทะเลพร้อมกับลูกน้อง ใดยาใช้เรือลำใหญ่ที่ใช้เครื่องยนต์เป็นเรือฟางเรือลำเล็ก ๆ ที่ไม่มีเครื่องยนต์จำนวน 5-6 ลำ ออกไปหากินกลางทะเล

ราวสัก 40 กว่าปีมาแล้ว อาชีพประมงที่ทำกันในช่วงนี้เป็นการตกเบ็ดสาย ทำริบะ น้ำตื้น ตกปูดำ เบ็ดราวเหยื่อ ใพงหาง รูนเคย และทอดแห

เมื่อ 30 ปีก่อนหน้านี้ มีโรงเผาถ่านเกิดขึ้น 1 โรง เป็นของนายเซ่ง อภิรักษ์นุกูล และต่อมาได้ขยายกิจการออกเป็น 2 โรง แต่เดี๋ยวนี้กิจการเผาถ่านซบเซาลง เจ้าของโรงถ่านได้เล่าให้ฟังว่า "เป็นเพราะการขาดแคลนไม้ที่จะตัดเอามาเผาถ่าน เนื่องจากว่าชายเลนมีสภาพเสื่อมทรามลงไปทุกวัน และโรงถ่านอื่นๆในแถบกันตั้งก็ประสบปัญหา เช่นนี้กันหลายราย อีกอย่างหนึ่งโรงถ่านของผมเองมีปัญหาคนงาน คนงานในหมู่บ้านหายากไม่เหมือนสมัยก่อนคนงานเป็นคนในหมู่บ้านแทบทั้งนั้น เดี่ยวนี้ต้องออกไปหาคนงานข้างนอกไปถึงจังหวัด กระบี่ ต้องเอารถไปรับส่งเป็นการยุ่งยากและเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก ในขณะที่ความ ต้องการของตลาดในการใช้ไม้ก็ลดลงไปด้วย คนหันมานิยมไม้แก็สกันมากขึ้น และการผลิตถ่านก็ลดน้อยลงด้วย คิดว่าเมื่อหมดสัมปทานคราวนี้ ก็จะเลิกทำกิจการ"

เมื่อปี 2525 มีการใช้เครื่องมืออวนรุนเกิดขึ้น 2 ลำ อวนลากเล็ก 2 ลำ เป็นของ คนในหมู่บ้าน มีการทำอวนล้อมปลา(อวนตา) อวนปลาทราย เบ็ดราวไว เบ็ดราวเหยื่อและ อวนปู

ปัจจุบันนี้ หมู่บ้านมีการทำประมงหลักไม่กี่ประเภทที่เป็นเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ได้แก่ อวนปู อวนปลาทราย และ อวนปลา

และเมื่อประมาณ 15 ปี (ปี พ.ศ.2523) ปลาที่เคยจับได้เป็นจำนวนมากจากพวก ปลาทุเร้า ปลาเก๋า ปลาใบหูข้าง ปลาใบขนุน ปลาตะลุมพุก ปลาลูทู่ หอยรอก และปลาตีน ปัจจุบันลดปริมาณลง บางชนิดสูญพันธุ์ไปเลย เนื่องจากเริ่มมีการใช้เครื่องมือทำลายเกิด ขึ้น ซึ่งในปี 2523 นี้ มีการใช้เรือไฟปั่นหาฝูงปลาเกิดขึ้นในน่านน้ำอ่าวกันตัง และมีการใช้ เรืออวนลากอวนรุนตามมาอีกด้วย ทั้งจากของคนในหมู่บ้านและหมู่บ้านข้างเคียง ทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำที่เริ่มเห็นได้ชัดเจน และกลายมาเป็นปัญหาของหมู่บ้านใน ระยะต่อมา ซึ่งการใช้เครื่องมือประเภทอวนรุนครั้งแรกเริ่มมาจากบ้านปากคลอง ต.ปอน้ำ ร้อน อ.กันตัง และตามมาด้วยบ้านหาดทรายขาว และมีมากขึ้นตามมาหลายหมู่บ้านในอ่าว กันตัง

ต่อมาในปี 2530-2531 คนในหมู่บ้านออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านกันมากขึ้นเรื่อยๆ สาเหตุส่วนหนึ่งเนื่องจากการทำประมงมีปัญหาจับปลาได้น้อยลง

ต่อมาภายหลังในช่วงปลายปี 2537-2538 การทำประมงเริ่มดีขึ้นจับปลาได้มากขึ้น ผู้คนที่ออกไปทำงานนอกบ้านก็เริ่มกลับเข้าสู่หมู่บ้าน โดยเฉพาะในเดือนมีนาคม 2538 มีการ ย้ายแรงงานเข้าสู่หมู่บ้านกันเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เคยทำงานในเรือ อวนตา ทำให้เกิดการว่างงานในเรือประมงพาณิชย์ เรืออวนตาของเจ้าของเรือที่เป็นคนใน อ่าวเกอกันตังจึงเลิกกิจการ เปลี่ยนมาเป็นเรืออวนลากที่ใช้แรงงานน้อยกว่า ตั้งแต่ปี 2536 มาจนถึง ปี 2538 มีเรืออวนลากคู่รวมทั้งหมดราว 20 ลำ

ปัจจุบันนี้ ในบริเวณอ่าวกันตัง จากคาบอกล่าของชาวบ้าน พบว่า หมู่บ้านที่ยังคง มีการใช้เครื่องมืออวนรุน มีอยู่ 4 หมู่บ้าน คือ

1. บ้านแหลม ต.วังวน อ.กันตัง
2. บ้านเกาะจาก ต.ปอน้ำร้อน อ.กันตัง
3. บ้านหาดทรายขาว ต.นาเกลือ อ.กันตัง
4. บ้านปากคลอง ต.ปอน้ำร้อน อ.กันตัง

จาก 4 หมู่บ้านนี้ เป็นจำนวนเรืออวนรุนทั้งหมดที่ยังคงเหลืออยู่ประมาณ 40 ลำ ซึ่งจะทำการรุนอวนในบริเวณหน้าบ้านพระม่วง - เกาะลิง ราว 20 ลำ ส่วนอีก 20 ลำ จะรุนแถบหน้าบ้านปากปรน และในบริเวณตามลำคลองหมู่บ้านตนเอง

1.1.3. บ้านเจ้าไหม

บ้านเจ้าไหม ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ต. เกาะลิง อ. กันตัง จ. ตรัง จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน บ้านเจ้าไหมมีอายุราว 200 ปี ในสมัยนั้นหมู่บ้านมีสภาพพื้นที่เป็นป่ารกชัฏพวกป่าเสม็ด ป่าพรุ มีลิง ค่าง เสือมาก หมู่บ้านมีชายหาดกว้างยาวออกไปในทะเล ยามเมื่อถูกลมพายุมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดเข้ามา เกิดการกัดเซาะชายฝั่งพังทลาย ทำให้บริเวณชายหาดหดเข้ามาเรื่อยๆ บางพื้นที่ก็เกิดเป็นผืนดินงอกใหม่ เนื่องจากการทับถมของดินทรายที่ถูกกระแสน้ำพัดพาไป (ในปัจจุบันหมู่บ้านยังคงได้รับความเดือดร้อนในช่วงฤดูมรสุมเป็นประจำทุกปี ราวเดือนกันยายน-ตุลาคม)

เมื่อประมาณ 180 ปีมาแล้ว มีคนจีนจากอำเภอกันตังเข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เขาผ่านชาย ต่อมาได้สัมปทานเขาผ่านและสืบทอดกิจการมาถึงรุ่นหลานในปัจจุบัน ส่วนอาชีพของชาวบ้านในสมัยนี้ ทำประมงตามริมชายฝั่ง รุนเคย ตกเบ็ดสาย ทอดแห ตกปูดำ ใช้เรือแจวเป็นพาหนะและรับจ้างในโรงถ่าน การเดินทางเข้าเมืองต้องอาศัยเรือบรรทุกถ่าน หรือไม่ก็ต้องแจวเรือกันไปขึ้นที่ท่าเรือกันตัง

ราว 50 ปีที่ผ่านมา หมู่บ้านมีคนเข้ามาอาศัยตั้งบ้านเรือน 15 ครัวเรือน การทำประมงยังคงเหมือนเดิม ต่อมาในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา หมู่บ้านเริ่มมีการใช้เรือหางยาว เครื่องยนต์เข้ามารี 6 แรงม้า มีอยู่คนเดียวในหมู่บ้าน เป็นของนายเจ้ม หะหวา (ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่) ใช้ออกหากิน และให้บริการบรรทุกสิ่งของและโดยสารแก่ชาวบ้านไปยังกันตัง โดยไม่คิดค่าพาหนะ จากนั้นมาเพียงไม่กี่ปี ชาวบ้านก็หันมาใช้เรือหางยาวกันมากขึ้น ใช้ออกทะเลแถวลำคลองและหน้าบ้าน สมัยนี้ปลาที่จับกันได้มากเป็น ปลาตะลุมพุก ปลาทุเร้า ปลาใบหูช้าง และอีกหลายชนิด มีแพปลาจากกันตังมารับซื้อสัตว์น้ำจากชาวบ้านในทะเล มีการใช้อวนลอยกึ่ง 75 ตา (ต่อมาพัฒนาเป็นอวนลอยกึ่งสามชั้น) ในปี 2517 มีแพปลาเกิดขึ้นในหมู่บ้าน การทำประมงก็ขยายขึ้นเป็นการทำ อวนปู อวนปลาทรายเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว และเมื่อ 5 ปีที่แล้วมีการทำลอบหมึก และอวนลอยปลาทุ

ปี 2520 หมู่บ้านมีถนนเป็นทางเดินเท้าใช้ติดต่อกับหมู่บ้านข้างเคียง หลังจากนั้น
มามีการใช้รถเมเตอร์ไซด์ และรถรับจ้างโดยสารของหมู่บ้านหนึ่งคัน

ปี 2537 มีการก่อสร้างถนนลาดยางสายท่าส้ม-บางสัก-น้ำราบ-เจ้าไหม เป็น
ระยะทาง 24 ก.ม. และมีไฟฟ้าใช้กันเกือบทุกครัวเรือนในเวลาต่อมา

หากมองย้อนกลับไปในอดีต เมื่อ 40 ปีที่แล้ว บ้านเจ้าไหมเคยมีการใช้เครื่องมือ
มือทำลายสัตว์น้ำหลายชนิด เครื่องมือทำลายชนิดแรกเป็นการใช้ยาเบื่อเมา ที่ทำจากต้นตุงบา
(ต้นพามี่) นามาตำให้ละเอียดแล้วแช่น้ำ แล้วนำน้ำที่แช่ไปใช้เบื่อปลา ต่อมาได้มีการพัฒนา
การใช้ยาเบื่อเมาที่ทำมาจากสารเคมีจากพวกยาฆ่าปลวกเป็นส่วนผสม และ 15 ปีที่ผ่านมา มี
ชาวบ้านหลายคนใช้ระเบิดปลา และมีการทำอวนชัก (อวนทับตลิ่ง) และทำอวนรุนในหมู่บ้าน
มีถึง 12 ราย แต่ในปัจจุบันเครื่องมือทำลายดังกล่าวได้หมดสิ้นไปแล้ว เนื่องจากชาวบ้านได้
หันมาทำการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของหมู่บ้านเมื่อปี 2534 เป็นต้นมา

1.2. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้าน จะบ่งถึงอาณาเขต ลักษณะพื้นที่บนฝั่ง
ทรัพยากรชายฝั่ง การสาธารณสุข และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง (ภาคผนวก 4) ซึ่งจะทำให้เห็น
ภาพชัดเจนยิ่งขึ้น และรายละเอียดจาก ตาราง 3

ตาราง 3 สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้าน ปี 2538

เรื่อง	บ้านเจ้าไหม	บ้านพระม่วง	บ้านแหลมสัก
1. อาณาเขตหมู่บ้าน			
- ติดทะเล	2 ด้าน	2 ด้าน	3 ด้าน
- มีตลาดสอง	+++	+++	+++
2. ลักษณะพื้นที่บนฝั่ง			
- พื้นที่ราบทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์	+++	+	+
- พื้นที่ราบลุ่ม (ทำนาได้)	-	++	++
- พื้นที่ดอนปลูกไม้ยืนต้น	+	++	++
3. ทรัพยากรชายฝั่ง			
- ชายหาด (สถานที่ท่องเที่ยว)	+++	-	+
- ป่าชายเลน	+++	+++	+++
- หญ้าทะเล	+++	++	+
- ปะการังชายฝั่ง	++	+	+
- พยูน	+++	+	+
- ปลาโลมา	++	++	++
4. การคมนาคม			
- ถนน	ลาดยาง	ลูกรัง	ลาดยาง
- รถยนต์รับจ้าง	+	+	+++
- รถยนต์ส่วนบุคคล	+	+	+++
- รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง	++	++	-
- เรือโดยสาร/ขนส่งสินค้า	++	++	++

ตาราง 3 (ต่อ)

เรื่อง	บ้านเจ้าไหม	บ้านพระม่วง	บ้านแหลมลึก
5. หน่วยงานราชการ			
- โรงเรียนประถมศึกษา	1 โรงเรียน	1 โรงเรียน	1 โรงเรียน
- สถานีอนามัย	-	1 แห่ง	1 แห่ง
- สถานีตำรวจภูธร	-	-	1 แห่ง
- บัณฑิตวิทยาลัย	1 แห่ง	1 แห่ง	-
6. สถานบริการ			
- บิมน้ำมัน	1 แห่ง	-	-
- ไปรษณีย์เอกชน	-	1 แห่ง	1 แห่ง
- ร้านอาหาร	2 ร้าน	-	2 ร้าน
- ตลาดนัด	1 วัน	1 วัน	1 วัน
7. สถานที่ทางศาสนา			
- วัด	-	-	1 แห่ง
- มัสยิด	1 แห่ง	1 แห่ง	1 แห่ง
- สุเหร่า	-	1 แห่ง	2 แห่ง
- ศาลเจ้า	-	-	1 แห่ง
8. สาธารณูปโภค			
- บ่อน้ำสาธารณะ	+	+	++
- บ่อน้ำส่วนบุคคล	+	++	++
- ไฟฟ้า		มีใช้ทั้งสามหมู่บ้าน	
- โทรศัพท์สาธารณะ	-	-	2 แห่ง
- โทรศัพท์ส่วนบุคคล	1 ราย	-	6 ราย
- สะพานท่าเทียบเรือ	-	1 แห่ง	1 แห่ง

หมายเหตุ - หมายถึง ไม่มี ++ หมายถึง มีพอสมควร
+ หมายถึง น้อย +++ หมายถึง มีมาก

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านพบว่า บ้านแหลมลึก บ้านพระม่วงและบ้านเจ้าไหม เป็นชุมชนที่ติดต่อกับทะเลและมีลำคลองหลายสายในหมู่บ้าน เป็นที่สัญจรและทำประมงของหมู่บ้าน บริเวณชายฝั่งและลำคลองจะมีป่าชายเลน และจัดลงไปเป็นแหล่งหญ้าและปะการัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่บ้านเจ้าไหม-เกาะลิบง เป็นแหล่งหญ้าทะเลที่มีมากที่สุดในประเทศไทย

ส่วนการคมนาคมของสามหมู่บ้าน มีการติดต่อทั้งทางน้ำและทางบก ดังนี้

บ้านแหลมลึก เส้นทางจากหมู่บ้านไปอำเภออ่าวลึก มีระยะทาง 18 ก.ม. และจากอำเภออ่าวลึกไปยังตัวเมืองกระบี่อีกราว 50 ก.ม. เป็นเส้นทางลาดยางตลอดสายจากหมู่บ้านถึงตัวเมือง มีรถสองแถวรับจ้างในหมู่บ้านหลายเที่ยวกันตลอดวัน มีเรือขนส่งสินค้าและรับส่งผู้โดยสารจากหมู่บ้านบนเกาะต่างๆ คือ บ้านเกาะยาว เกาะปันหยี และบ้านเกาะหมากน้อย ทุกวัน

บ้านพระม่วง ระยะทางจากหมู่บ้านถึงอำเภอกันตังราว 35 ก.ม. และจากกันตังไปถึงตัวเมืองตรังอีก 27 ก.ม. ถนนในหมู่บ้านเป็นดินลูกรังขรุขระด้วยหลุมบ่อและฝุ่นแดงจากหมู่บ้านถึงบ้านบางลึก เป็นระยะทางราว 25 ก.ม. การเดินทางจึงลำบากมากในช่วงฤดูฝน มีรถสองแถวรับจ้างของหมู่บ้านหนึ่งคัน วิ่งรับส่งเฉพาะช่วงเช้า เพียงเที่ยวเดียว นอกนั้นใช้โดยสารด้วยรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างทั้งที่เป็นของคนในและนอกหมู่บ้าน ส่วนการเดินทางทางเรือ จะมีทั้งเรือส่วนตัวและเรือโดยสารรับจ้างที่ผ่านหมู่บ้านจากอำเภอกันตัง-เกาะลิบง

บ้านเจ้าไหม ระยะทางจากบ้านเจ้าไหมถึงอำเภอกันตังราว 40 ก.ม. เป็นถนนลาดยางตลอดสาย มีรถยนต์สองแถวรับจ้างของหมู่บ้านหนึ่งคัน วิ่งเฉพาะตอนเช้า เพียงหนึ่งเที่ยวเท่านั้น และมีรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างที่เป็นของคนในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้านวิ่งตลอดวัน ส่วนเส้นทางเรือ เป็นเส้นทางผ่านของหมู่บ้านบนเกาะลิบงหลายหมู่บ้าน และบ้านมดตะนอยที่อยู่ติดต่อกัน มีเรือโดยสารรับส่งเป็นประจำทุกวัน

การสาธารณสุขโรค ทั้งสามหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้เกือบทุกครัวเรือน และในช่วงฤดูร้อนทั้งสามหมู่บ้านต้องประสบกับการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บ้านเจ้าไหม ได้รับความเดือดร้อนน้ำดื่มเป็นอันมาก เนื่องจากบ่อน้ำในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นน้ำกร่อย

1.3. สภาพสังคมและเศรษฐกิจ

ตาราง 4 สภาพสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ปี 2538

เรื่อง	บ้านเจ้าไหม	บ้านพระม่วง	บ้านแหลมลึก
1. ประชากร			
- ครัวเรือน/คน	75/433	253/1,375	447/1,865
- ชาย (คน)	209	697	907
- หญิง (คน)	224	678	958
2. การศึกษา (จำนวนคน)			
- ภาคบังคับ(ป6.)	+++	+++	+++
- อนุปริญาตรีหรือเทียบเท่า	+	+	++
- ปริญาตรี	-	-	++
- ปริญาโท	-	-	+
3. การนับถือศาสนา (%/ครัวเรือน)			
- พุทธ	2.60 %	0.79 %	19.01%
- อิสลาม	98.40%	98.88%	80.99%
- คริสต์	-	0.39%	-
4. การอพยพย้ายถิ่น			
- ชั่วคราว	++	+++	++
- ถาวร	+	+	++
5. ความสัมพันธ์			
- เครือญาติ	+++	+++	+++
- เฉพาะกลุ่ม/กิจกรรม	+	+	++

ตาราง 4 (ต่อ)

เรื่อง	บ้านเจ้าไหม	บ้านพระม่วง	บ้านแหลมสัก
6. กิจกรรมหมู่บ้าน			
<u>หน่วยงานราชการ</u>			
- กลุ่มแม่บ้าน	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม
- กลุ่มอสม.	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม
- กลุ่มออมทรัพย์	-	1 กลุ่ม	-
- กลุ่มทสพช.ทางทะเล	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม
<u>ชาวบ้าน</u>			
- กลุ่มผู้หญิง	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม
- กลุ่มออมทรัพย์	1 กลุ่ม	-	-
- กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรฯ	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม	1 กลุ่ม
7. อาชีพ (%/ครัวเรือน)			
- ประมง	89.33%	30.43%	67.56%
- ทำสวน(สวนยาง/สวนปาล์ม/ไม้ผล)	1.3%	58.10%	26.8%
- ค้าขาย	10.6%	4.74%	11.18%
- รับราชการ	1.3%	0.79%	4.47%
- รับจ้างทั่วไป	12.9%	63.2%	8.95%

- ที่มา 1. ข้อมูลจากกลุ่มอาสาสมัครชุมชนฐานบ้านเจ้าไหม ปี 2538
 2. สถานีอนามัยบ้านแหลมสัก
 3. ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน (กชช.2ค.ปี 2535) สำนักงานจังหวัดตรัง
 4. และส่วนที่เหลือได้จากการศึกษาครั้งนี้

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสำรวจในหมู่บ้านพบว่า ประชากรหลักของสามหมู่บ้านเป็นคนมุสลิม และส่วนใหญ่เป็นชาวประมงพื้นบ้าน คือ บ้านแหลมสักมีจำนวน 302 ครัวเรือนจากครัวเรือนทั้งหมด 447 ครัวเรือน บ้านพระม่วง 77 ครัวเรือนจาก 253 ครัวเรือนและบ้านเจ้าไหม 67 ครัวเรือนจาก 75 ครัวเรือน เว้นแต่บ้านพระม่วงประชากรส่วนใหญ่อาชีพทำสวนยาง และพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านทั้งสามหมู่บ้านเป็นคนยากจนมีหนี้สินเกือบทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นหนี้สินกู้ยืมเพื่อซื้อเครื่องมือประมง และหนี้สินใช้จ่ายในครัวเรือน จากแพปลา ผู้รับซื้อสัตว์น้ำ เพื่อนบ้าน และนายทุนนอกหมู่บ้าน

แต่ละหมู่บ้านตั้งบ้านเรือนกระจุกกระจายเป็นกลุ่มบ้าน และตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะทำเลที่ตั้ง บ้านแหลมสักมี 7 กลุ่มบ้าน (ภาคผนวก 4.2.) บ้านพระม่วง 4 กลุ่มบ้าน (ภาคผนวก 4.3.) และบ้านเจ้าไหม 2 กลุ่มบ้าน (ภาคผนวก 4.4.) ซึ่งลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่แยกออกเป็นกลุ่ม จึงมีผลต่อการติดต่อและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะเฉพาะกลุ่มมากขึ้น ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนที่บ้านแหลมสัก แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสามหมู่บ้านก็ยังคงมีความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติค่อนข้างสูง ซึ่งสังเกตเห็นได้จากงานในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานเมอลิด หรืองานส่วนตัวที่เกี่ยวกับการเกิด การตาย งานแต่งงาน และงานบุญต่างๆในหมู่บ้าน

การสำรวจยังพบว่า ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งสามหมู่บ้านมีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกหมู่บ้าน สาเหตุหลักมาจากการทำประมงที่ไม่ค่อยได้ผล เกิดการว่างงานในหมู่บ้าน มีคนออกไปหางานทำต่างจังหวัดในลักษณะชั่วคราวเป็นจำนวนมาก อยู่ในภาคประมงพาณิชย์เป็นส่วนใหญ่ ดังเช่นที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดที่บ้านพระม่วง ที่มีแรงงานออกนอกหมู่บ้าน ในช่วงอายุตั้งแต่ 16-55 ปี เป็นจำนวนเกือบ 500 คน ส่วนที่บ้านแหลมสัก ปรากฏว่ามีการอพยพอย่างถาวรค่อนข้างมาก ซึ่งสังเกตได้จากจำนวนครัวเรือนผู้ที่อยู่ในตลาดที่เป็นชาวพุทธ 62 ครัวเรือน ครัวเรือนเกือบทั้งหมดนี้จะได้รับการศึกษาในระดับสูง และมีสมาชิกบางคนเกือบทุกครัวเรือนอพยพไปอยู่ข้างนอกเป็นจำนวนมาก และในขณะเดียวกันก็มีแรงงานนอกหมู่บ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงและต่างจังหวัด เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานที่บ้านแหลมสักเป็นจำนวนมากเช่นกัน ทางงานที่แพปลา รับจ้างทำสวนยางและปาล์มน้ำมัน ค้าขาย และรับจ้างในร้านอาหาร เป็นต้น

ตาราง 5 การทำประมงพื้นบ้านของหมู่บ้านศึกษา ปี 2538

ชนิดเครื่องมือ	แหลมสัก พระม่วง เจ้าไหม		
	จำนวนเรือ/ลำ		
1. อวนลอยกุ้งสามชั้น	200	20	8
2. อวนปลาทราย	10	40	20
3. อวนลอยปลาทุ	57	20	10
4. อวนต๋วงปู	10	50	31
5. อวนวางกั้ง	13	50	-
6. ตกเบ็ดปลา	14	8	ไม้แน่นอน
7. ตกเบ็ดราว	8	-	-
8. อวนปลาจารเม็ด	6	-	-
9. อวนปลากระบอก	14	-	-
10. อวนต๋วงกึ่งปลา	10	-	-
11. ไซปลาเก่า	3	-	4
12. จับแมงกระพรุน	200	-	-
13. หาดอยแครง	20	-	-
14. รังกุ้งเคย	9	5	2
15. เลี้ยงหอยนางระซัง	10	-	-
16. ไซหมึก	-	-	25
17. ตกปูดำ	-	20	-
18. เบ็ดลากปลา	-	6	-
19. โพงหางปลา	-	2	-

ตาราง 6 ฤดูกาลจับสัตว์น้ำบ้านแหลมสัก ปี 2538

กิจกรรม	ช่วงเดือน ม.ค.ก.พ.มี.ค.เม.ย.พ.ค.มิ.ย.ก.ค.ส.ค.ก.ย.ต.ค.พ.ย.ธ.ค.
อวนลอยสามชั้น	_____
อวนวางปลาทราย	_____
อวนลอยปลาทุ	_____
อวนล้อมปู	_____
จับกุ้ง	_____
ตกเบ็ดราว	_____
อวนปลาจารเม็ด	_____
อวนปลากระบอก	_____
จับแมงกระพรุน	_____
รังกุ้งเคย	_____
หาหอยแครง	_____

หมายเหตุ _____ หมายถึง ช่วงเวลาที่จับสัตว์น้ำได้มากที่สุด
 _____ หมายถึง ช่วงเวลาที่จับสัตว์น้ำได้

ตาราง 7 ฤดูกาลจับสัตว์น้ำบ้านพระม่วง ปี 2538

กิจกรรม	ช่วงเดือน
	ม.ค.ก.พ.มี.ค. เม.ย.พ.ค.มิ.ย.ก.ค.ส.ค.ก.ย.ต.ถ.พ.ย.ธ.ค.
อวนวางบูม้า	_____
อวนวางปลาทราย	_____
อวนลอยปลา	_____
อวนล้อมปลา	_____
อวนวางกุ้ง	_____
ตกเบ็ดปลา	_____
เบ็ดลากปลา	_____
ตกปูดำ	_____
โพงหางปลา	_____
โพงหางกุ้ง	_____

ตาราง 8 ฤดูกาลจับสัตว์น้ำบ้านเจ้าหมื่น ปี 2538

กิจกรรม	ช่วงเดือน ม.ค.ก.พ.มี.ค.เม.ย.พ.ค.มิ.ย.ก.ค.ส.ค.ก.ย.ต.ค.พ.ย.ธ.ค.
อวนวางปูม้า	_____
อวนวางปลาทราย	_____
อวนลอยปลาทุ	_____
อวนล้อมปลาทุ	_____
ไซหมึก	_____
ตกเบ็ดปลา	_____
เบ็ดราวเหยื่อ	_____
ไซปลาเก๋า	_____
ดักกุ้งเคย	_____

1.4. สภาพปัญหาของหมู่บ้าน

ตาราง 9 ปัญหาสาเหตุของความเสื่อมโทรมที่ผ่านมามีต่อทรัพยากรชายฝั่ง
และชาวประมงพื้นบ้าน

กิจกรรม	ปีเริ่ม ดำเนินการ	จำนวน ปี 2538	ผลกระทบ		หมู่บ้าน		
			ทรัพยากร	ชาวประมงพื้นบ้าน	(1)	(2)	(3)
อวนลากเล็ก	(1)2528	*	-ทำลายหญ้าทะเล	-หากินลำบาก	+	+	+++
	(2)2525	*	และปะการัง	-รายได้น้อยลง			
	(3)2500	12ลำ	-สัตว์น้ำลดลง	-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
อวนรุน	(1)2523	*	-ทำลายหญ้าทะเล	-หากินลำบาก	+++	+++	+++
	(2)2525	*	และปะการัง	-รายได้น้อยลง			
	(3)2516	3ลำ	-สัตว์น้ำลดลง	-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
อวนลากคู่			-ทำลายหญ้าทะเล	-หากินลำบาก	+++	+++	+++
			และปะการัง	-รายได้น้อยลง			
			-สัตว์น้ำลดลง	-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
อวนทับตลิ่ง	(1)2523	-	-ทำลายหญ้าทะเล	-หากินลำบาก	+	-	-
			และปะการัง	-รายได้น้อยลง			
			-สัตว์น้ำลดลง	-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
ระเบิดปลา	(1)2520	-	-ทำลายปะการัง	-หากินลำบาก	+	+	+
			-สัตว์น้ำลดลง	-รายได้น้อยลง			
				-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
ยาเบื่อเมา	(1)2498	-	-ทำลายปะการัง	-หากินลำบาก	+	-	-
			-สัตว์น้ำลดลง	-รายได้น้อยลง			
				-หนี้สินเพิ่มขึ้น			

ตาราง 9 (ต่อ)

กิจกรรม	ปีเริ่ม ดำเนินการ	จำนวน ปี 2538	ผลกระทบ		หมู่บ้าน		
			ทรัพยากร	ชาวประมงพื้นบ้าน	(1)	(2)	(3)
โรงเผาถ่าน	(1) 2478	1โรง	-ป่าชายเลนลดลง	-หากินลำบาก	+++	+++	+++
	(2) 2505	1โรง	-สัตว์น้ำลดลง	-รายได้น้อยลง			
	(3) 2500	1โรง		-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
น้ำเสียจาก โรงงาน อุตสาหกรรม			-น้ำทะเลเน่าเสีย	-หากินลำบาก	+	+	+
			-สัตว์น้ำลดลง	-รายได้น้อยลง			
				-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
น้ำเสียจาก บ่อทิ้ง	(1) 2537	2บ่อ	-น้ำทะเลเน่าเสีย	-หากินลำบาก	+	+	+
	(2) 2537	15บ่อ	-สัตว์น้ำลดลง	-รายได้น้อยลง			
	(3) 2530	24บ่อ		-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
การทำลาย ป่าชายเลน จากบ่อทิ้ง	(3) 2530		-ป่าชายเลนลดลง	-หากินลำบาก	-	-	+
			-สัตว์น้ำลดลง	-รายได้น้อยลง			
				-หนี้สินเพิ่มขึ้น			
หมายเหตุ	(1)	หมายถึง	บ้านเจ้าไหม	*	หมายถึง	ไม่ทราบ	
	(2)	หมายถึง	บ้านพระม่วง	-	หมายถึง	ไม่มี	
	(3)	หมายถึง	บ้านแหลมสัก	+	หมายถึง	น้อย	
				++	หมายถึง	พอสมควร	
				+++	หมายถึง	มาก	

จากการสังเกต พูดคุย และใช้แบบสอบถาม ชาวบ้านล้วนบอกว่า ปริมาณสัตว์น้ำในบึงจุ่มลดลงจากอดีตมากทำให้ชาวบ้านหากินกันลำบากยิ่งขึ้นทุกวัน พวกเขาบอกถึงสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะก็คือ

1. การละเมิดกฎหมายการทำประมงในเขต 3 ก.ม. จากชายฝั่ง

การรุกล้ำเข้ามาทำประมงในบริเวณใกล้ชายฝั่งและตามลำคลองของเรืออวนรุนและเรืออวนลากในเขตอ่าวหน้าบ้านแหลมสีก บ้านเจ้าไหม-เกาะลิบง และบ้านพระม่วง ซึ่งล้วนอยู่ในเขต 3 ก.ม. จากชายฝั่งทะเลที่กฎหมายห้ามจับปลาด้วยเครื่องมือดังกล่าว

ผลการทำลายของอวนลากอวนรุน สัตว์น้ำทุกชนิดทุกขนาดถูกกวาดขึ้นมาใช้ ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านจับสัตว์น้ำได้น้อยลง ความเดือดร้อนจึงเกิดขึ้น

2. การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลน

จากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ ทำให้ทราบว่า สาเหตุการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนทั้งสามหมู่บ้าน สาเหตุหลักมาจากสภาพป่าชายเลนในเขตสัมปทานมีความเสื่อมโทรมลงเรื่อยมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวพื้นที่ป่าชายเลนส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสัมปทานของหมู่บ้าน และอีกสาเหตุหนึ่งมาจากการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่กำลังมีขึ้นในหมู่บ้านเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะบ้านแหลมสีก จากการสอบถามชาวบ้านทราบว่ามีการทำลายป่าชายเลนเป็นจำนวนมากกว่าไร่

สภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมและลดจำนวนลงจากสาเหตุที่กล่าวนี้ มีผลทำให้สัตว์น้ำลดลง และนอกจากนี้การที่ป่าชายเลนลดลง ยังทำให้เกิดตะกอนดินทับถมสูงขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นการกีดขวางทางเดินเรือของชาวประมงที่บ้านแหลมสีก เนื่องจากการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนที่ไม่สามารถกั้นกรองและกักกันเอาตะกอนดินที่ไหลมาจากข้างบนสู่ทะเลได้

3. การปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเล

ในบริเวณใกล้หมู่บ้านมีโรงงานกลั่นน้ำมันปาล์ม 2 โรงงานเขตอำเภออ่าวลึก ที่มีพื้นที่ติดต่อกับตำบลแหลมสีก หรือโรงงานปลาป่น และอุตสาหกรรมห้องเย็นสัตว์น้ำทะเลในอำเภอกันตังที่มีเป็นจำนวนมาก อีกทั้งการขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในสามหมู่บ้าน มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลองและทะเลโดยมิได้บำบัด มีผลทำให้ชาวบ้านหมู่ที่ 2 (ต.อ่าวลึกใต้) ได้รับความเดือดร้อน (ผู้จัดการรายวัน 21 ก.พ. 2538) และพื้นที่หมู่บ้านในเขตอำเภอกันตัง เช่นเดียวกันที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเน่าเสียหลายหมู่บ้าน

1.5 กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1.5.1. กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมสีก

จากการพูดคุยสอบถามชาวบ้านแหลมสีกบางคนบอกว่ารู้สึกไม่พอใจ ไม่อยากให้สาเหตุต่างๆที่กล่าวมา ซึ่งทำให้ทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรมลง โดยเฉพาะเมื่อมีอวนรุนในหมู่บ้านมาเมื่อ 10 กว่าปีมาแล้ว แต่ก็ไม่ได้มีการรักษาหรือพูดคุยกันเป็นกลุ่ม ไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง จนเมื่อมีองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) เข้ามาในหมู่บ้านเมื่อปลายเดือนกรกฎาคม 2536 เป็นต้นมา ดังตาราง 12 และคำอธิบายเพิ่มเติมข้างล่าง

ตาราง 10 กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านแหลมสีก

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	สาระสำคัญ	สถานที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนคน
20 ก.ค.36	ประชุม	-รู้จักกัน -หาหนทางการ การแก้ปัญหา การทำลาย ทรัพยากรของ หมู่บ้าน	บ้านแหลมสีก	1.ตัวแทนชาวบ้าน 2.อพช. -สมาคมเอิร์ธโอรส์แลนด์ -สมาคมหยาดฝน -มูลนิธิอาสาสมัคร เพื่อสังคม -มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าฯ	14
3 ส.ค.36	ดูงาน "ป่าชุมชน"	-รู้จักกัน -ศึกษาประสบการณ์ ทำงานอนุรักษ์ ป่าชายเลน	บ้านทุ่งทอง อ.สีเกา จ.ตรัง	1.ชาวบ้าน -บ้านแหลมสีก -บ้านแหลมขาม -บ้านทุ่งทอง 2.ข้าราชการ -ป่าไม้จ.กระบี่ 3.อพช. -สมาคมหยาดฝน -มูลนิธิอาสาสมัครฯ	40

ตาราง 10 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	สาระสำคัญ	สถานที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนคน
12 ส.ค.36	ปลูกป่าชาย เลน 120ไร่	ฟื้นฟูและอนุรักษ์ ป่าชายเลน	บ้านทับปะตก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่	1.ชาวบ้าน 2.มูลนิธิอาสาสมัครฯ 3.ข้าราชการ -รองพวจ.กระบี่ -ป่าไม้จังหวัด -ป่าไม้อำเภออ่าวลึก -นายอำเภออ่าวลึก 4.สื่อมวลชน	100
22 ส.ค.36	ปลูกป่าชาย เลน 80ไร่	ฟื้นฟูและอนุรักษ์ ป่าชายเลน	บ้านเสาธง อ.อ่าวลึก จ.กระบี่	1.ชาวบ้าน 2.มูลนิธิอาสาสมัครฯ 3.นักธุรกิจ 4.จนท.กรมส่งเสริม คุณภาพสวล.	70
11 พ.ย.36	ประชุม	กำหนดเขต อนุรักษ์ชายฝั่ง อ่าวแหลมสัก	ตลาดนัด แหลมสัก	1.ชาวบ้าน -ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ -ตัวแทนอวนรุน 2.ข้าราชการ -ประมงจังหวัด -ประมงอำเภอ 3.มูลนิธิอาสาสมัครฯ	50
13 ธ.ค.36	วางแนวเขต อนุรักษ์ชายฝั่ง 4,000 ไร่	อนุรักษ์พื้นที่ ชายฝั่ง	อ่าวแหลมสัก	1.ชาวบ้าน 2.ข้าราชการ -รองพวจ.กระบี่ -ประมงจังหวัด -ประมงอำเภอ	100

ตาราง 10 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	สาระสำคัญ	สถานที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนคน
				-นายอำเภอ -ครูและนร. บ้านแหลมสีก -มูลนิธิอาสาสมัครฯ	
27-28 ม.ค.37	สัมมนาสมาพันธ์ ชาวประมงพื้น บ้านภาคใต้ ครั้งที่ 1	-รู้จักกัน -แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การทำงาน	บ้านมาตุภูมิ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	1. ตัวแทนกลุ่ม ชาวประมง พื้นบ้าน 10 จังหวัด 1. อพย. (1, 2, 3, 4) 2. ชำราชาการ -ประมงจ.ปัตตานี -ประมงอำเภอ 3. นักวิชาการ 4. สื่อมวลชน	100
8 มี.ค.37	ประชุม	ประเมินผล การทำงาน ในรอบ 3 เดือนของ หมู่บ้าน	บ้านแหลมสีก	1. กลุ่มอนุรักษ์ฯ 2. มูลนิธิอาสาสมัครฯ	20
23-24 มี.ค.37	สัมมนาสมาพันธ์ ชาวประมงพื้น บ้านภาคใต้ ครั้งที่ 2	-รายงานผล การทำงาน ในช่วง 3 เดือนของ สมาชิก	ตลาดนัด แหลมสีก	1. ตัวแทนกลุ่ม อนุรักษ์ฯ 10 จังหวัด 2. อพย. (1, 2, 3, 4) 3. ชำราชาการ	160

ตาราง 10 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	สาระสำคัญ	สถานที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนคน
		-ร่วมวางแผน ในอนาคต		-จนท. กรม ส่งเสริมคุณภาพสวล. -ประมงอำเภออ่าวลึก -นายอำเภออ่าวลึก	
พ.ค. 37	จับเรืออวนรุน 7 ลำ	-อนุรักษ์ชายฝั่ง หน้าบ้าน	บ้านแหลมลึก	1. ชาวบ้าน 2. ข้าราชการ -ประมงอำเภออ่าวลึก -ตชด.	10
16-17 พ.ค. 37	สัมมนา"การ จัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ชายฝั่งที่เหมาะสม"	-แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การทำงาน อนุรักษ์ในเขต ชายฝั่งอันดามัน	โรงแรม พังงาเบย์ รีสอร์ท จ.พังงา	1. ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ฯ 4 จังหวัด(ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ต) 2. ข้าราชการ -รองผวจ. พังงา -ประมงจังหวัดพังงา -จนท. กองอนุรักษ์ ชายฝั่งอันดามัน -จนท. สนง. เกษตร พังงา 3. อพช. (1, 2, 3, 4)	100
20 พ.ค. 37	ยื่นหนังสือถึง ผวจ. กระบี่	ระงับการสั่ง ย้ายประมง อ.อ่าวลึก	ศาลากลาง จังหวัด กระบี่	กลุ่มอนุรักษ์ บ้านแหลมลึก	15
7-8 มิ.ย	สัมมนา"อาสา สมัครพิทักษ์ สิ่งแวดล้อม	-ถ่ายทอดประ สภารณ์การ ทำงานอนุรักษ์	โรงแรม เวียงทอง จ.กระบี่	1. ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ 2. ชาวประมงพื้นบ้าน อำเภอเมือง, คลองท่อม	100

ตาราง 10 (ต่อ)

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	สาระสำคัญ	สถานที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนคน
	ทางทะเล"	ของชาวบ้าน -เสริมความรู้ กฎหมายทะเล		3.ข้าราชการ -ประมงจังหวัด -ประมงอำเภอ 4.มูลนิธิอาสาสมัครฯ	
16 มิ.ย.37	ยื่นหนังสือถึง หวจ.กระบี่	คัดค้านการสั่ง ย้ายประมง อ.อ่าวลึก	ศาลากลาง-ตัวแทนกลุ่มอนุรักษ์ จังหวัด กระบี่	บ้านแหลมสัก	10
16-17 ก.ค.37	สัมมนาสมาพันธ์ ชาวประมงพื้น บ้านภาคใต้ ครั้งที่ 3	-รายงานผล การทำงาน ที่ผ่านมา -วางแผนงาน	บ้านเกาะ ยาวจ.พังงา	1.ตัวแทนชาวประมง ที่บ้าน 10จังหวัด 2.ข้าราชการ -นายอำเภอเกาะยาว -ประมงอำเภอ -จนท.กรมส่งเสริม คุณภาพสวล. -จนท.กองอนุรักษ์ ชายฝั่งอันดามัน 3.อพช.(1,2,3,4) 4.นักวิชาการ 5.สื่อมวลชน	70
3-4 ธ.ค.37	กลุ่มแม่บ้าน ดูงานหัตถกรรม พื้นบ้าน	ส่งเสริมอาชีพ และรายได้ ครอบครัว	จ.ตรัง จ.พัทลุง จ.สงขลา	1.กลุ่มสตรี 4หมู่บ้าน ของจังหวัดกระบี่ 2.มูลนิธิอาสาสมัครฯ	60

หมายเหตุ (1) หมายถึง สมาคมเอิร์ธโฮร์แลนด์ (4) หมายถึง มูลนิธิคุ้มครอง
(2) หมายถึง สมาคมหยาดฝน สัตว์ป่าฯ
(3) หมายถึง มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม

1.5.2. กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านพระม่วง

เมื่อปลายปี พ.ศ. 2534 ชาวบ้านพระม่วง 7 คนได้เข้าร่วมสัมมนาในโครงการ "อนุรักษ์ห้วยทะเลจังหวัดตรัง" ซึ่งจัดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างองค์การรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมขยายผล) ในจังหวัดตรัง จัดขึ้น 2 ครั้งเมื่อวันที่ 25-27 พ.ย. 2534 ที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม และเมื่อวันที่ 2-4 ธ.ค. 2534 ที่เขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าเกาะลิบง การร่วมสัมมนาครั้งนี้ ทำให้ผู้เข้าร่วมได้รับรู้ถึงความสำคัญของระบบนิเวศทรัพยากรชายฝั่งทะเล (ป่าชายเลน ห้วยทะเล ปะการัง และพันธุ์สัตว์น้ำ)

หลังจากการสัมมนาโครงการนี้แล้ว ตัวแทนชาวบ้านพระม่วงทั้ง 7 คน ได้ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าและประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้ ให้ชาวบ้านฟัง และช่วยกันเผยแพร่ข้อมูล หากการรณรงค์สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทำให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตลอดจนหมู่บ้านข้างเคียง ให้เลิกการทำประมงที่ผิดกฎหมายประเภทอวนลาก อวนรุน และเครื่องมือผิดกฎหมายทุกชนิด ต่อจากนั้นมาการทำงานอนุรักษ์ ๆ เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อมีการรวมตัวของชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ได้มีการปักแนวเขตอนุรักษ์ห้วยทะเลหน้าหมู่บ้าน และได้ทำการตรวจตราสอดส่องดูแลผู้กระทำความผิดในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ที่ยังคงมีการใช้เครื่องมือผิดกฎหมายในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านอยู่ โดยใช้วิธีการพูดคุยเจรจา ขอร้องและห้ามปราม จนถึงที่สุดได้มีการจับกุมเกิดขึ้น แต่ปัญหาที่ยังไม่คลี่คลาย กลุ่มผู้นำชาวบ้านในขณะนั้น ได้ติดต่อไปทางเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบคือ เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอกันตัง เพื่อขอความร่วมมือในการจับกุมผู้กระทำความผิด

ปัจจุบันนี้ เรืออวนรุนในหมู่บ้านได้เลิกกันไปหมดแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการลักลอบเข้ามาของเรืออวนรุนจากหมู่บ้านอื่นอยู่บ่อยครั้ง ทางกลุ่มผู้นำชาวบ้านได้ติดต่อและขอร้องไปยังเจ้าหน้าที่หลายครั้งหลายหน ให้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหามาถึงที่สุดปัญหาดังกล่าวก็มิได้รับการแก้ไขให้หมดไป จนถึงขณะนี้ ก็ยังคงมีการลักลอบเข้ามาอยู่บ้างเป็นครั้งคราว

จนกระทั่ง เมื่อปี 2536 ชาวบ้านได้มีการรวมตัวกันอีกครั้งในรูปแบบ "กลุ่มน้ำมัน" ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการเสียสละเวลา และกำลังความคิด ในการพบปะพูดคุย ปรึกษาหารือกันว่าจะแก้ปัญหาระบบนิเวศธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านตนเองอย่างไร ซึ่งต้องอาศัยการทำงานที่เป็นกลุ่ม และในขณะนั้น กลุ่มคนที่เข้าร่วมประชุมเกือบทั้งหมดเป็นชาวประมง จึงได้

เสนอกิจกรรมกลุ่มน้ำมันขึ้นมา เพื่อเปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มเกิดขึ้น ร่วมกันคิด ร่วมกันทำงาน สิ่งก็ตามมาก็คือ กลุ่มคนเหล่านี้ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน เกิดการพัฒนาทางความคิดในด้านต่างๆตามมา การเข้าใจสภาพปัญหาหมู่บ้านดีขึ้น การเข้าใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร และจะแก้ไขอย่างไร และผลประโยชน์อีกด้านหนึ่งที่ทางกลุ่มได้รับก็คือ การซื้อน้ำมันในราคาที่ถูกกว่าเมื่อก่อน ที่เคยซื้อจากนายทุน มาเป็นการจัดการซื้อขายกันเองภายในสมาชิกกลุ่ม ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายอีกทางหนึ่งด้วย

และในปีเดียวกันนี้ ชาวบ้านพระม่วงที่อาศัยอยู่ใกล้โรงงานท่าเหมืองแร่ลิกไนต์ของบริษัทลิกไนต์สยาม จำกัด ที่อยู่ในบริเวณหมู่บ้านบนพื้นที่ราว 100 ไร่ ได้เปิดทำการมาเป็นเวลา 5 ปี ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศพวก ฝุ่น ละอองอากาศ และกลิ่นเหม็นจากการท่าเหมืองแร่ ทำให้ชาวบ้านหลายคนเกิดอาการเจ็บไข้ไม่สบาย และ ต้องรักษาตัวในโรงพยาบาล ความเดือดร้อนของชาวบ้านที่เกิดขึ้นในครั้งนี ทำให้ชาวบ้านได้รวมตัวกันอีกเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การรวมกลุ่มครั้งนี้ทำให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ได้เข้ามาทำงานร่วมกับกลุ่มน้ำมัน โดยจัดตั้งขึ้นเป็น "คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" เพื่อเป็นตัวแทนประสานงานกับส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ชีวิตการทำงานผ่านขั้นตอนต่างๆ การพูดคุยปรึกษาหารือกันหมู่บ้านการเจรจากับเจ้าของเมืองแร่ในการแก้ปัญหา ประสานงานกับหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในอำเภอ จังหวัด ทำหนังสือร้องเรียนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดและในกรณีของผู้ที่ป่วยรุนแรงจากสาเหตุนี้ได้รับการรักษาตัวในโรงพยาบาล ทางเมืองออกค่ารักษาพยาบาลให้จำนวน 1 ราย ปัจจุบันเมืองแร่แห่งนี้ก็ได้หยุดทำการไปแล้ว จากเหตุการณ์นี้ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน มองเห็นและเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมค่อนข้างชัดเจนขึ้น และมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของกลุ่มน้ำมันมากขึ้น สิ่งก็ตามมาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน จากการทำงานอย่างตลอดเรื่อยมาของตัวผู้ดำเนินงานบางคนและสมาชิกกลุ่มน้ำมันในการพบปะพูดคุยหรือการจัดประชุมในหมู่บ้าน เกิดการเรียนรู้เกิดความคิดหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าชายเลนของหมู่บ้านขึ้นมา เพื่อเป็นการฟื้นฟูป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม ที่อยู่นอกเขตสัมปทาน ซึ่งเคยเป็นป่าชายเลนของหมู่บ้าน ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 1,650 ไร่ แบ่งเป็น 2 แปลง คือ แปลงทิศใต้ของหมู่บ้าน 150 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ก. นอกพื้นที่ป่าสัมปทาน และทางทิศเหนือ 1,500 ไร่ เคยเป็นป่าที่ศูนย์วิจัยป่าชายเลนจังหวัดตรัง ต้องการใช้เป็นป่าเพื่อการวิจัย ชาว

บ้านมองเห็นว่าหากเป็นปาวีจัยชาวบ้านไม่มีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์ จึงได้เสนอไปยังปาวี
อำเภอขออนุญาตทำเป็น "โครงการป่าชุมชนหมู่บ้าน" แต่ก็ยังไม่มีความเข้าใจด้านกฎหมาย
กฎระเบียบ และแนวทางในการปฏิบัติว่าจะทำกันอย่างไร จนกระทั่ง เมื่อวันที่ 29 มีนาคม
2536 สำนักงานจังหวัดตรัง สำนักงานป่าไม้จังหวัดตรัง สมาคมหยาดฝน มูลนิธิอาสาสมัคร
เพื่อสังคม และ กลุ่มผู้แทนชาวบ้าน อ.สิเกา อ.กันตัง และ อ.ปะเหลียน ได้ร่วมกันจัดทำมี
การสัมมนาป่าชายเลนชุมชนขึ้น ที่โรงเรียนกันตังพิทยากร สารสำคัญของการประชุมครั้งนี้
(เอกสารสรุปการสัมมนา "การจัดการป่าชายเลนชุมชน" ,2536) สรุปได้ดังนี้คือ :

1. ให้ชุมชนมีป่าใช้สอยดั้งเดิมนอกเขตสัมปทาน สามารถจัดทำโครงการเป็นป่า
ชุมชนของหมู่บ้านได้ โดยเสนอโครงการไปยังสภาพลผ่านอำเภอ จังหวัด
ตามลำดับ
2. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องร่วมกับประชาชนชี้วัดแนวเขตป่าใช้สอยให้ชัดเจน เพื่อ
ความเข้าใจของทุกฝ่าย

หลังจากการเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนี้ของผู้นำบ้านพระม่วง ได้มีการประชุม
ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรกันต่อไป สิ่งที่ทำได้ในขณะนั้นคือ การประชาสัมพันธ์ให้ชาว
บ้านรู้ถึงคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลน อีกทั้งให้ช่วยกันดูแลรักษาป่าใช้สอยของหมู่บ้าน
จึงได้จัดทำ"โครงการฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนบ้านพระม่วง" ได้มีการดำเนินการไปแล้ว คือ

1. เมื่อวันที่ 13 ก.ย.2536 ได้ปลูกป่าชายเลนครั้งแรก จำนวน 28,000 ฝัก
มีนายอนุชา โมทขเวส รองผู้ว่าราชการจังหวัดตรังในขณะนั้น เป็นประธานในพิธีร่วมปลูกป่า
มีผู้ร่วมปลูกป่าทั้งหมด 850 คน
2. วันที่ 29 ก.ย.2536 ชาวบ้านจำนวน 35 คน ได้ร่วมกันปลูกป่าเพิ่มเติม
จำนวนพันธุ์กล้าไม้ 4,500 ฝัก
3. วันที่ 11 ตุลาคม 2536 ชาวบ้าน 47 คน ได้ร่วมกับสำนักงานจังหวัดตรัง
และบุคคลต่างๆ ร่วมปลูกป่าเพิ่มเติม จำนวน 1,100 ฝัก และมีการจัดเสวนา "แนวทางใน
การจัดการป่าชายเลนชุมชน"
4. วันที่ 27 ก.พ.2537 ชาวบ้าน 35 คน ได้ร่วมกันปลูกป่าเพิ่มเติมจำนวน
1,500 ฝัก

5. วันที่ 23 พ.ค.2537 ชาวบ้าน 200 คน ได้ร่วมกันจัดทำโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ พระเจ้าอยู่หัวครองราชย์ 50 ปี มีการปลูกป่าเพิ่มเติมอีกจำนวน 16,469 ฝัก ร่วมกับสนง.จังหวัดตรัง ป่าไม้จ.ตรัง สมาคมหยาดฝน คณะครู/นักเรียนโรงเรียนบ้านพระม่วง และโรงเรียนกันตังรัชฎาศึกษา โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน

วันที่ 28 ก.ค.2536 ชาวบ้านได้ทำหนังสือเสนอโครงการป่าชุมชนถึงสภาตำบลเพื่อรับทราบ

และเมื่อปลายปี 2537 มีชาวบ้านอ้างสิทธิเข้าไปในป่าชุมชนจำนวน 1 ราย คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนบ้านพระม่วง ได้ร้องเรียนไปยังหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง หน่วยจัดการป่าชายเลน ตง.4ร่วมกับคณะกรรมการจัดการป่าตรวจสอบแนวเขต ผลปรากฏว่า มีผู้เข้าไปบุกรุกในป่าชุมชนจริง หน่วยจัดการป่าชายเลน ตง.4จึงใช้อำนาจตามกฎหมายให้บุคคลที่บุกรุกออกจากป่าชุมชน

การดำเนินงานอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านพระม่วง มีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการฟื้นฟูและรักษาป่าชุมชนบ้านพระม่วงขึ้นมา มีหน้าที่คอยสอดส่องดูแล และรักษาป่าไม้ให้มีการเข้าไปทำลายป่า คือหมายเลข 1-15 (ในภาคผนวก 3)

กระบวนการทำงานป่าชายเลนชุมชนของคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนบ้านพระม่วง

1. ประชุมชาวบ้าน ชี้แจงให้ทราบ และมีมติร่วมกันในโครงการป่าชุมชนหมู่บ้าน
2. ทำหนังสือเข้าสู่สภาตำบล เพื่อให้มีมติเห็นชอบด้วยในการดำเนินงานของคณะกรรมการฯและชาวบ้าน
3. ประสานงานกับหน่วยงาน เช่น ป่าไม้อำเภอ ป่าไม้จังหวัด หน่วยจัดการป่าชายเลน ตง.4 และ สำนักงานจังหวัดตรัง เรื่องการลงแนวเขตที่ชัดเจน โดยการตรวจสอบจากแผนที่ของป่าไม้ หน่วยการจัดการป่าชายเลน ตง.4
อ.กันตังและกิจกรรมการปลูกป่า
4. ขอร้องห้ามปรามการลักลอบตัดไม้ของคนในหมู่บ้าน และ คนงานลูกจ้างโรงเผาถ่าน
5. คณะกรรมการป่าฯร่วมกับนักวิชาการ นักศึกษาจัดทำการวิจัยระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชน และการใช้ประโยชน์ของชุมชน

1. การจัดการป่าชุมชน

1.1. จัดตั้งคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนมาจากผู้นำธรรมชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบวางแผนการทำงานจัดกิจกรรมเช่น การสร้างป่า เก็บฝักพันธุ์กล้าไม้ เตรียมชาวบ้าน เตรียมพื้นที่ ประสานงานต่างๆ และดูแลรักษาป่า

1.2. จัดแบ่งสภาพป่า

1.2.1. ป่าเสื่อมโทรมมากที่มีต้นไม้ในพื้นที่น้อย จะทำการปลูกต้นไม้เพิ่มเติม

1.2.2. ป่าเสื่อมโทรมเล็กน้อย ทำการสร้างต้นไม้ที่ใหม่เจริญเติบโตออก และสร้างพืชชั้นล่างเพื่อให้ต้นไม้โตเร็วและปลูกเพิ่มเติมบางส่วน

1.2.3. ป่าที่มีสภาพค่อนข้างหนาแน่นปล่อยให้เป็นป่าพื้นต้นตามธรรมชาติ

1.2.4. ขึ้นตอนต่อไปจะแบ่งป่าเป็นแปลงๆ เพื่อความสะดวกในการดูแลรักษาป่า

1.2.5. ชาวบ้านคนใดต้องการใช้ไม้ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการป่าฯ ซึ่งจะอนุญาตเฉพาะการใช้ไม้ที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ทำฟืน ไม้ซ่อมแซมบ้านเรือน ส่วนใหญ่จะเน้นหนักในเรื่องความสมบูรณ์ของป่า เพื่อให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ

2. แนวคิดและข้อเสนอแนะขององค์กรชุมชน

2.1. ให้มีกฎหมายรองรับสิทธิ และอำนาจของคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนโดยองค์กรชุมชน ในการดูแลรักษาป่า

2.2. ให้หน่วยงานราชการจัดงบประมาณ เพื่อโครงการต่างๆ เกี่ยวกับป่าชายเลนชุมชนที่องค์กรชุมชนเสนอไป

2.3. ให้คณะกรรมการจัดการป่าไม้ชุมชน ควบคุมและรับผิดชอบงบประมาณที่อนุมัติตามโครงการที่เสนอไป

2.4. งานกรณีที่ยังไม่มีกฎหมายรับรอง ให้กรมป่าไม้หรือผู้ที่เกี่ยวข้องออกหนังสือรับรองให้คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนมีสิทธิ และอำนาจในการจัดการดูแลรักษาป่า

3. ความสัมพันธ์ของป่าชุมชนกับชุมชน

- 3.1. เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิด
- 3.2. กำบังคลื่นลมที่พัดเข้าสู่หมู่บ้าน
- 3.3. กลั่นกรองสิ่งปฏิกูลที่ไหลลงสู่ลำคลองและทะเล
- 3.4. เมื่อป่าอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านได้อาศัยทำมาหากินจากป่า ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น
- 3.5. ปลุกน้ำใจไมตรี รู้รักสามัคคี มีจิตสำนึกปลูกป่า ทำงานเป็นกลุ่ม

4. สภาพปัญหาของป่าชุมชน

- 4.1. คนงานในโรงงานเผาถ่านลึกลอบตัดไม้ในเขตป่าชุมชน เคยมีการห้ามปรามมาแล้ว 2 ครั้ง แต่เจ้าของสัมปทานไม่เชื่อฟัง
- 4.2. ชาวบ้านในหมู่บ้านเข้าไปบุกรุกเอาพื้นที่ป่า และ ทำลายป่าชายเลนบางส่วน คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนมีการห้ามปรามผู้บุกรุกถึง 2 ครั้งแต่ยังฝ่าฝืน มีการฟ้องร้องไปตามกฎหมาย
- 4.3. สภาพป่าชายเลนบางส่วนเสื่อมโทรมเนื่องจากไม่มีหลักเขตที่แน่นอน และพื้นที่ป่าไม่ชัดเจน

5. แนวทางแก้ปัญหา

5.1. ปลูกป่าเสริมเป็นระยะๆ ส่วนที่เสื่อมโทรมให้ป่าไม้จัดทำแนวเขตร่วมกับคณะกรรมการจัดการป่าชุมชนและชาวบ้านที่มีเอกสารสิทธิ์ที่ติดต่อกับป่าชุมชน ให้เป็นหลักเขตที่ถาวร

5.2. ให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ดำเนินการกับผู้ลักลอบตัดไม้หรือผู้บุกรุก เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นหลักฐานชัดเจน และมีมาตรการที่เฉียบขาด

6. วิธีขั้นตอนและกิจกรรมดำเนินงานในหมู่บ้าน

6.1. ประชุมชาวบ้านทุกเดือน ขณะนี้ทำอยู่เป็นประจำทุกเดือนในการประชุมกลุ่มนี้มัน ผลที่ผ่านมามีพบว่าประสบความสำเร็จพอสมควร

6.2. การประชุมแต่ละครั้ง ได้หยิบยกปัญหาในหมู่บ้าน และ ปัญหาการทำงานของแต่ละคน เพื่อร่วมกันแก้ไข

6.3. การประชุมกลุ่มในหมู่บ้านแต่ละครั้ง มีการเซ็นชื่อสมาชิกผู้เข้าร่วม

6.4. สมาชิกกลุ่มต้องปฏิบัติตามกฎกติกาที่กลุ่มตั้งขึ้นอยู่ในระบบประชาธิปไตย

6.5. กิจกรรมปลูกป่า

6.5.1. ปลูกป่าปีละ 2 ครั้ง ครั้งละ 50 ไร่ 6 เดือนต่อครั้งโดยชาวบ้าน

6.5.2. จะมีการดำเนินงานทำป้ายหลักเขตป่าชายเลนชุมชนให้ชัดเจน เป็นแผ่นป้าย 350 ป้าย หลักเขต 375 หลัก (โดยประมาณ) ของงบประมาณจากกรมป่าไม้ที่จะเสนอไป 366,125 บาท

(อ้างอิงจากเอกสารการประชุมของนายทอง ม่วงแก้วและเอกสารการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง "การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนชุมชน")

1.5.3. กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของบ้านเจ้าไหม

เมื่อปี 2534 ตัวแทนชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้เข้าร่วมสัมมนาใน "โครงการอนุรักษ์หมู่บ้านทะเลจังหวัดตรัง" ที่จัดขึ้น 2 ครั้ง (กล่าวแล้วในบ้านพระม่วง) การเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ของชาวบ้านเจ้าไหม เป็นครั้งแรกที่ชาวบ้านได้มีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชายฝั่ง (ป่าชายเลน หมู่เกาะและปะการัง) และการได้รู้จักกับองค์กรพัฒนาเอกชน (สมาคมหยาดฝน) ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งร่วมกับชาวบ้านในหลายหมู่บ้าน การเรียนรู้ของชาวบ้านในครั้งนี้ ทำให้เกิดแนวความคิดการอนุรักษ์ขึ้นมา จึงได้นำความรู้ดังกล่าวมาพูดคุยกันในหมู่บ้าน เพื่อสร้างจิตสำนึกชาวบ้านให้เกิดความคิดในการอนุรักษ์ปกป้องรักษาทรัพยากรในหมู่บ้านร่วมกัน จากนั้นมาตัวแทนชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง ได้พูดคุยปรึกษาหารือกันเองและกับองค์กรพัฒนาที่เข้าไป สนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (เอทีบี) กิจกรรมเบื้องต้นที่ร่วมกันด้านสาธารณูปโภค (สร้างบ่อน้ำ) และการรณรงค์เรื่องความสะอาดของหมู่บ้าน (ขยะมูลฝอย) การทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน กับชาวบ้าน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มพูดคุย และมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น การทำงานร่วมกันจากกิจกรรมพื้นฐานดังกล่าว เป็นการพัฒนาความคิดและความเข้าใจสู่สีกร่วมกัน ที่จะทำงานพัฒนาหมู่บ้านในด้านสิ่งแวดล้อม เกิดการประชุมภายในหมู่บ้านขึ้นหลายครั้ง และมีการเดินทางไปพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานอนุรักษ์กับหมู่บ้านที่เคยทำมาก่อนแล้วและค่อนข้างประสบความสำเร็จ (บ้านแหลมไทร บ้านทุ่งทอง และบ้านแหลมมะขาม

หลังจากการพูดคุยกันในครั้งนั้น มีการเริ่มทำงานกันอย่างจริงจังขึ้น ภายในหมู่บ้านก็ได้มีการพบปะพูดคุยกันบ่อยครั้งขึ้น เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาคาไรซ์ เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย และทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีในหมู่บ้านตนเองประเภท อวนรุน ยาเบื่อเมา ระเบิดปลา อวนซีกและอวนกระทุ้งน้ำ และในขณะที่เดียวกันก็ไปพูดคุยกับหมู่บ้านใกล้เคียง ที่บ้านเกาะลิบง เกาะมุก บ้านแมตตะนอย เพื่อชักชวนกันให้เลิกการใช้เครื่องมือทำลาย เป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานให้กว้างขึ้นด้วย

ปี 2535 การทำงานรณรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกของกลุ่มผู้นำชาวบ้านได้ผลสำเร็จ เมื่อคนในบ้านเจ้าไหม หยุดการใช้เครื่องมือทำลายทุกชนิดลงได้ ในแนวเขตอนุรักษ์หมู่บ้านที่มีการปักป้ายไว้

ในช่วงการดำเนินงานอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากกระแสต่อต้านด้านเกิดขึ้น จากหมู่บ้านอื่นและบ้านตนเองด้วยซึ่งเป็นพวกที่ไม่เห็นด้วยและตนเองสูญเสียผลประโยชน์ การทำประมงในขณะนั้นก็ยังคงมีการลักลอบเข้ามาของอวนรุนอวนลากจากที่อื่น จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างฝ่ายอนุรักษ์กับฝ่ายทำลาย มีการข่มขู่ผู้นำอนุรักษ์ เมื่อมีการออกไปว่ากล่าว ตักเตือนห้ามปรามไม่ให้เกิดความขัดแย้งไม่ได้ผล จึงใช้วิธีการจับกุมโดยชาวบ้าน และ บางครั้งก็ร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจ ต. เกาะลิบง มีการจับกุมทั้งหมดถึง 6 ครั้ง อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนทำงานอนุรักษ์ก็ยังคงทำงานกันต่อไป โดยใช้วิธีการร่วมคิดร่วมทำ มีการปรึกษาหารือกับหลายฝ่ายทั้งส่วนราชการและอพย. เพื่อสร้างความร่วมมือในการแก้ปัญหาหันต่อไป ต่อมาการทำงานในโครงการอนุรักษ์ห้วยทะเลเป็นรูปแบบของโครงการวิจัยห้วยทะเล และโครงการวิจัยเครื่องมือประมง เป็นลักษณะการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการ ชาวบ้าน และอพย. เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านมีประสบการณ์การทำงานวิจัยและเป็นการเสริมสร้างกระบวนการทำงานเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่าย ในช่วงระยะเวลาที่อนุรักษ์แหล่งห้วยทะเลให้ปลอดภัยจากการถูกทำลาย ต้นห้วยทะเลก็ได้แพร่กระจายพื้นที่ออกไปเป็นบริเวณกว้าง ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นหลายชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งพะยูน เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมและสัตว์สงวนที่กำลังจะสูญพันธุ์ แหล่งที่มีมากที่สุดในประเทศไทยคือบริเวณเกาะลิบง-เจ้าไหม เนื่องจากเป็นแหล่งห้วยทะเลที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทยเช่นกัน

การเข้ามาอาศัยในบริเวณห้วยทะเลหน้าหมู่บ้านของพะยูน ทำให้ชาวบ้านพบเห็นมันบ่อยครั้ง และเมื่อปีพ.ศ. 2536 พะยูนตัวหนึ่ง มีน้ำหนักตัวราว 200 ก.ก. เข้ามาว่ายน้ำเล่นบริเวณร่องน้ำหน้าบ้าน มีชาวบ้านไปพบเห็นมันนอนเกยตื้นที่หาดทรายในช่วงน้ำลด และได้ช่วยชีวิตไว้ ต่อจากนั้นมาชาวบ้านก็ได้พบเห็นพะยูนตัวนี้อีก ทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดเอ็นดูจึงได้ช่วยกันดูแลพะยูนตัวนี้ มีการปักป้ายแสดงแนวเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านกันอีกครั้งเพื่อห้ามมิให้เครื่องมือทำลายห้วยทะเลและพะยูน ในการปักป้ายครั้งนี้ทางจังหวัดโดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดตรังและเจ้าหน้าที่หลายฝ่าย ร่วมกับชาวบ้านเจ้าไหมทั้งหมู่บ้านช่วยกันปักป้ายอนุรักษ์

ในช่วงปี 2536-2537 เป็นช่วงเวลาที่กระแสการอนุรักษ์ของบ้านเจ้าไหม เป็นที่สนใจของหน่วยงานต่างๆทั้งส่วนราชการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานเอกชนและสื่อมวลชนมากมาย ในลักษณะการเยี่ยมชมหมู่บ้าน การสนับสนุนงบประมาณ การทัศนศึกษา การศึกษา

วิจัยและในขณะที่หมู่บ้านได้รับการยอมรับเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ ของอำเภอกันตัง แต่ขณะเดียวกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านก็ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องที่อยู่อาศัย อันเนื่องมาจากเกิดการกว้าาเชื้อที่ดินในหมู่บ้าน ซึ่งผู้ขายที่ดินให้แก่ขายทุนก็คือ ชาวบ้านเพียงไม่กี่รายที่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินนั้นจึง เป็นพื้นที่บริเวณที่ชาวบ้านขออาศัยอยู่เป็นจำนวนสิบกว่าครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ได้อพยพเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณใกล้หมู่บ้าน(หาดยาว) เป็นที่ดินของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ทางหัวหน้าอุทยานฯ ได้มีการส่งย้ายให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ และได้มีการจับกุมชาวบ้านผู้บุกรุก จำนวน 13 ราย ต่อมาผู้นำชาวบ้านได้ทบทวนหนังสือถึงหัวหน้าอุทยานฯ เพื่อต่อรองขอที่ดินดังกล่าวเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ในฐานะที่หมู่บ้านเจ้าไหมเป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ และต่อจากนั้นมา ได้มีการจัดสรรที่ดินเพื่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ 30 ไร่ จำนวน 43 ครัวเรือน

เมื่อกลางปี 2537 กรมป่าไม้ร่วมกับอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมได้มีโครงการจะสร้างหอคอยดูหุบเขาในพื้นที่บริเวณเขาเจ้าไหม ด้วยงบประมาณการสนับสนุนจากมูลนิธิสิรินทราคะเสถียร ชาวบ้านได้คัดค้านโครงการดังกล่าว เพราะจะเป็นการรบกวน และทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของค้างแวน แล้วโครงการนี้ก็ได้ล้มเลิกไป อีกไม่นานทางผู้นำชาวบ้านร่วมกับชาวบ้านส่วนหนึ่ง มีความคิดว่าหมู่บ้านน่าจะมีป่าชุมชนของหมู่บ้าน จึงได้ติดต่อประสานงานกับทางอุทยานฯขอพื้นที่บริเวณเขาเจ้าไหมเป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน ชื่อ "ป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ บ้านหาดยาว-เจ้าไหม" เพื่อเป็นป่าใช้สอยของหมู่บ้าน

1.6. ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล

การทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลของชาวประมงที่บ้านทั้งสามหมู่บ้าน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพสังคมเศรษฐกิจของหมู่บ้านที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังข้อสรุปของชาวบ้านที่พบเห็นมา ต่อไปนี้

ตาราง 11 การเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติ	หมู่บ้าน			สภาพที่เกิดขึ้น
	แหลมสัก	พระม่วง	เจ้าไหม	
1. ป่าชายเลน	-	/	-	ป่าชายเลนชุมชนของหมู่บ้าน มีลดน้อยลง
2. หญ้าทะเล	/	/	/	งอกกระจายแผ่กว้างออกไปจากเดิมและบริเวณที่เคยเสื่อมโทรมก็ฟื้นตัวงอกใหม่หนาแน่น
3. สภาพดินโคลน	/	/	/	จากที่เคยเป็นดินโคลนค่อนข้างแข็ง เนื่องจากการไถคราดของอวนรุนอวนลากทำให้ดินโคลนจับตัวเป็นก้อน เกิดการปรับสภาพหน้าดิน มีตะกอนหนาขึ้น ทำให้สัตว์หน้าดินจำพวกลูกกุ้ง หอยปู ปลา และสัตว์อื่นเพิ่มขึ้น
4. พยูน	-	-	/	ชาวบ้านพบเห็นอยู่ใกล้ชายฝั่งบ่อยครั้ง
5. โลมา	/	/	/	ชาวบ้านพบเห็นมากขึ้น
6. กุ้งแชบ๊วย	/	/	/	ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าเดิม

ตาราง 11 (ต่อ)

ทรัพยากรธรรมชาติ	แหลมสัก	พระม่วง	เจ้าไหม	สภาพที่เกิดขึ้น
7. ภูเขา	/	/	/	ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าเดิม
8. กิ่ง	/	/	/	ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าเดิม
9. ปลา	/	/	/	ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าเดิม
10. แมงกระพรุน	/	-	-	ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าเดิม
11. หอยแครง	/	-	-	ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าเดิม
หมายเหตุ	-	หมายถึง	ไม่มี	
	/	หมายถึง	มี	

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังพบว่ามีสัตว์น้ำที่เคยสูญหายไป ได้กลับคืนมาอีก ได้แก่ หอยกระพง ปลาโคก ปลาตะกุ่มหูก ปลากระเบน ปลาดุกทะเล ปลาจารเมียด เป็นต้น

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์มากขึ้นกว่าก่อน ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาวประมงพื้นบ้านตามมา ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านดังตาราง 12 และการอธิบายเพิ่มเติมจากข้างล่าง

ตาราง 12 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ปี 2538

สภาพการเปลี่ยนแปลง	แหลมสัก พระม่วง เจ้าไหม		
1. การรวมกลุ่มของหมู่บ้านในการแก้ปัญหาหมู่บ้าน	++	++	+++
2. ปัญหาการทำลายทรัพยากรลดลง เช่น อวนลากอวนรุน	+++	++	+++
3. สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น	++	++	++
4. ฤดูกาลจับสัตว์น้ำจับได้ยาวนานขึ้น	++	++	++
5. รายได้ชาวประมงเพิ่มขึ้น	++	++	++
6. หน่วยงานราชการให้การสนับสนุนงานของหมู่บ้าน	++	++	+++
7. การว่างงานในหมู่บ้านน้อยลง	++	++	++
8. บุคคลภายนอกสนใจศึกษากิจการมอญรักษ์ของหมู่บ้าน	++	++	+++

หมายเหตุ	+	หมายถึง	น้อย
	++	หมายถึง	พอสมควร
	+++	หมายถึง	มาก

จากที่กล่าวมา ยังมีรายละเอียดเพิ่มเติมในแต่ละหมู่บ้าน ที่ผู้วิจัยได้จากการพูดคุย และการสังเกตในหมู่บ้าน ดังนี้

บ้านแหลมสัก

จากจำนวนตัวเลขเรืออวนรุนที่เคยมีอยู่ในหมู่บ้านจำนวน 24 ลำ ปัจจุบันมีเพียง 3 ลำ ซึ่งเหตุการณ์เลิกทำอวนรุนของชาวบ้านในหมู่บ้านมาจาก

ข้อที่หนึ่ง เกิดจากจิตสำนึกที่มองเห็นโทษจากการทำลาย และต้องการเลิก เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น และต่อมาได้เข้ามาร่วมงานอนุรักษ์ด้วย โดยทำการพูดคุย เชิญชวนให้ผู้อื่นเห็นด้วยในแนวทางอนุรักษ์

ข้อที่สอง มีชาวประมงบางคนมองเห็นว่า การทำอวนรุนต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง และการทำอวนรุนในระยะยาวนั้น ค่อนข้างที่จะได้ผลไม่เหมือนเมื่อก่อนแล้ว เนื่องจากปริมาณสัตว์น้ำลดลงมาก ในช่วงหลังๆจึงทำให้การทำอวนรุนไม่ค่อยจะคุ้มทุน จึงหันมาประกอบอาชีพอย่างอื่น

ข้อที่สาม เป็นเหตุผลที่มีอิทธิพลมาก ต่อการเลิกทำอวนรุนของชาวประมงจำนวนมากคือการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้มีความรับผิดชอบในการจับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมาย การลักลอบเข้ามาทำประมงในเขตหวงห้าม อย่างเคร่งครัด ซึ่งทำให้ผู้ทำอวนรุนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการถูกจับกุมบ่อยครั้ง จึงเลิกหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ที่ไม่ต้องเสี่ยงภัยและผิดกฎหมายแทน

ข้อที่สี่ เป็นเหตุผลเนื่องมาจากข้อที่สาม ทางจังหวัดกระบี่ ได้มีนโยบายสนับสนุนและช่วยเหลือผู้ที่เลิกทำอวนรุนให้เปลี่ยนเป็นการประกอบอาชีพอย่างอื่นทดแทนด้วยการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินโครงการ จากวงเงิน 2 ล้านบาท เพื่อจัดสรรเงินทุนให้แก่ผู้ที่ต้องการ เลิกรายละเอียด 10,000 บาทเป็นจำนวน 5 รายที่ขอรับเงินสนับสนุน

นอกจากนี้ การดำเนินงานอนุรักษ์ในช่วงต่อมา เริ่มปรากฏผลการทำงานที่เป็นรูปธรรม และส่งผลทางที่ดีขึ้น ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความเข้าใจ และ มีความคิดเห็น ด้วยการอนุรักษ์ค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะมองเห็นว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล ทำให้อ่าวทะเลหน้าบ้านแหลมสัก มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นกว่าเดิม มีความหลากหลายชนิดพันธุ์สัตว์น้ำมีการเพิ่มขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำหลายชนิด ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของ ชาวประมง ดังนี้

ในช่วงฤดูร้อนปีนี้ ราวเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงฤดูกาลที่สภาพการขึ้นลงของระดับน้ำทะเลเกิดการเปลี่ยนแปลง และมีผลต่อการทำประมงของชาวบ้าน เนื่องจากในตอนกลางวันระดับน้ำทะเลที่ขึ้นลง จะน้อยกว่าระดับการขึ้นลงในตอนกลางคืน ทำให้ชาวประมงที่ทำประมงในตอนกลางวันเช่น วางอวนลอยกึ่งสามชั้น ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่

ของชาวประมงที่ใช้เครื่องมือชนิดนี้ในหมู่บ้าน ซึ่งต้องอาศัยทะเลท่าประมงในตอนกลางวันไม่สามารถทำประมงได้ผลดีนักในช่วงนี้ บวกกับสภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งที่ผ่านมา มีผลให้การประกอบอาชีพของประมงยิ่งลำบากขึ้นไปอีก เกิดการว่างงานในหมู่บ้านกันมากในช่วงนี้ หรือไม่ก็ต้องออกทะเลไปไกลหมู่บ้านมากขึ้น จนถึงเขตพนาหน้าจังหวัดระนอง ภูเก็ต พังงา ต้องใช้เวลานานถึง 5-7 วันในแต่ละครั้ง ซึ่งก็เป็นเฉพาะชาวประมงที่มีเรือขนาดใหญ่เท่านั้นที่จะออกทะเลไปไกลๆได้ บางครั้งก็ไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้เลยก็มี เป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายและเวลามากขึ้น และเป็นการเสี่ยงต่อความปลอดภัยจากภัยที่จะเกิดขึ้นอีกด้วย ส่วนชาวประมงที่มีเรือยนต์ และเรือขนาดเล็ก บ้างก็ต้องหยุดอาชีพประมงชั่วคราว เกิดการว่างงานในหมู่บ้าน มีการออกไปทำงานนอกหมู่บ้านประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง ทำให้อาชีพการทำประมงของหมู่บ้านลดลง

แต่เมื่อต้นปีพ.ศ.2538 ชาวประมงบ้านแหลมลึก สามารถประกอบอาชีพในช่วงฤดูร้อนได้ดีกว่าปีก่อนๆที่ผ่านมา เหตุผลเพราะ ปริมาณสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาทุ กุ้งแคบ้วย แมงกระพรุนได้เข้ามาอาศัยใกล้ชายฝั่ง และมีปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา ทำให้ชาวประมงไม่ต้องออกทะเลไปไกลๆ และมีความสะดวกสบายในการทำประมงมากกว่าเดิม

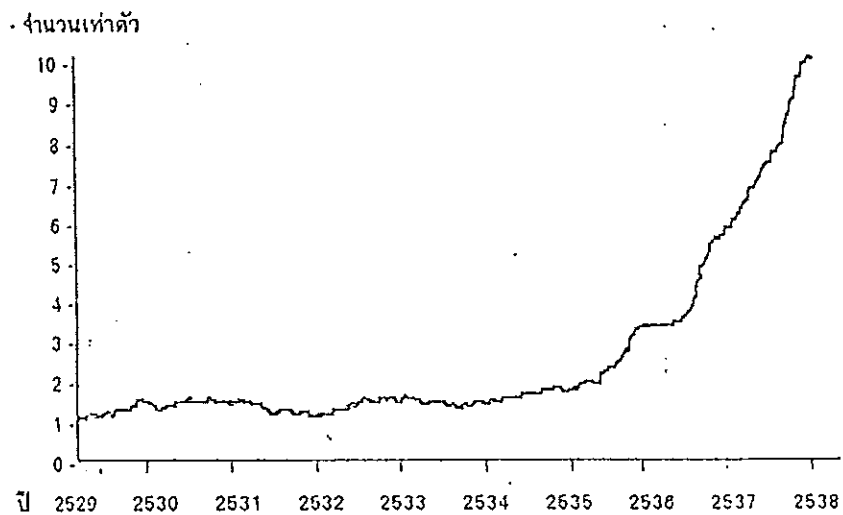
ปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแหลมลึกมีผู้ทำประมงเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยมีเรือประมง จำนวน 212 ลำ เป็น 302 ลำ เพิ่มขึ้นเป็น จำนวน 90 ลำ มีแหล่งรับซื้อสัตว์น้ำทั้งที่เป็นแพลาและพ่อค้ารายย่อย จาก 12 ราย เป็น 30 ราย (เป็นแพลา 7 ราย และ พ่อค้ารายย่อย 23 ราย) เพิ่มขึ้นจำนวน 18 ราย ภายในช่วงระยะเวลา ปี 2536-2538

การเพิ่มขึ้นของปริมาณและชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ นอกจากส่งผลให้ชาวบ้านแหลมลึกได้รับผลประโยชน์ในการจับสัตว์น้ำมากขึ้นกว่าเดิมแล้วนั้น ยังมีผลให้สามารถทำการประมงได้ตลอดทั้งปีตามช่วงฤดูกาลการจับสัตว์น้ำชนิดต่างๆ ผลที่ตามมาคือ ลดการว่างงานลงเป็นการเพิ่มแรงงานในหมู่บ้าน มีจำนวนชาวประมงหลายคนกลับมาหมู่บ้าน หันมาทำอวนลอยสามชั้น ยิ่งกว่านั้นการเพิ่มขึ้นของรายได้ชาวประมง ทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปทั่วทั้งหมู่บ้าน การจับจ่ายใช้สอยในครัวเรือนสะดวกสบายขึ้น การค้าขายในหมู่บ้านจากพวกอุปโภคบริโภคเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการค้าขายมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย ทั้งที่เป็นร้านค้าขายของชำ และธุรกิจแพลา เป็นต้น

ทางกรมประมงได้มีมาตรการปิดอ่าวกระบี่ เพื่อมิให้ทำการประมงในช่วงฤดูปลาทู วางไข่และเลี้ยงลูกในวัยอ่อน ในช่วงระหว่างวันที่ 16 เมษายน-16 มิถุนายนของทุกปี โดยห้ามเครื่องมือหลายชนิด เช่น อวนตาตืด อวนล้อมจับ ฯลฯ ทำการประมงในบริเวณดังกล่าว 2 เดือน ประกอบกับมีการดำเนินงานอนุรักษ์ของชาวบ้าน จึงทำให้สัตว์น้ำในบริเวณอ่าวแหลมสักและอ่าวกระบี่เพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการสำรวจข้อมูลของสำนักงานประมงอำเภออ่าวลึก เห็นได้ว่าระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2537 ชาวประมงสามารถจับปลาทูในช่วงเดือนดังกล่าวได้ไม่น้อยกว่าวันละ 200 ก.ม./ลำ/วัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 900,000 กิโลกรัม เป็นเงิน 4,500,000 บาท ปลากระบอกก็เช่นเดียวกันในช่วงฤดูกาลของมันสามารถจับได้ถึง 100 ก.ก./ลำ/วันยิ่งกว่านั้น มีการเพิ่มแรงงานในหมู่บ้านเกิดขึ้น เกิดมีการจ้างงานนอกหมู่บ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียง เข้ามารับจ้างทำงานที่แหลมสักอย่างมาก โดยเฉพาะ ในช่วงฤดูกาลการจับแมงกระพรุนในเดือนเมษายน-มีนาคม รับจ้างในแพปลา และในปี 2538 นี้ ปริมาณแมงกระพรุนได้เพิ่มขึ้นกว่าปีที่แล้วถึงเท่าตัว และสามารถจับได้ในแถบชายฝั่งเพียงแค่ 1 ก.ม. และจับได้ก่อนฤดูกาลของมันเกือบสองเดือน

และนอกจากนี้ยังพบอีกว่า ย้อนหลังไป ปี 2535 ปริมาณสัตว์น้ำชายฝั่งเกือบทุกชนิดได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนเท่าตัว เมื่อเทียบกับปี 2538 ดังนี้

ภาพประกอบ 1 การเพิ่มปริมาณมากขึ้นของสัตว์น้ำทุกชนิดโดยเฉลี่ย
ของอำเภออ่าวลึก

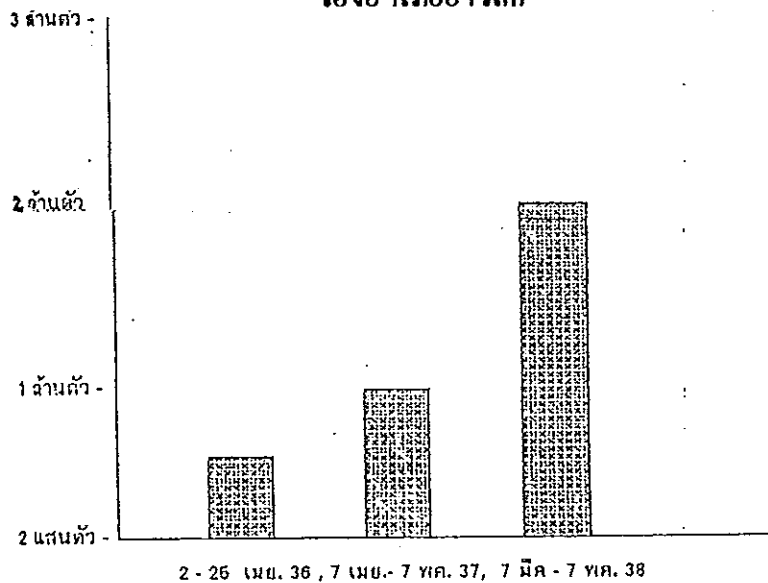
ที่มา สังกะยานประมงจังหวัดกระบี่ ปี 2538

ตาราง 13 จำนวนและมูลค่าสัตว์น้ำแมงกระพรุน ในปี 2538

ที่	ตำบล	จำนวน/ตัว	จำนวนเงิน/บาท	แรงงานแปรรูป/บาท	รวมทั้งสิ้น/บาท
1	แหลมสัก	1,500,000	3,000,000	1,500,000	4,500,000
2	อ่าวลึกน้อย	500,000	1,000,000	500,000	1,500,000
	รวม	2,000,000	4,000,000	2,000,000	6,000,000

ภาพประกอบ 2 ผลผลิตสัตว์น้ำในบ่อประมงย้อนหลัง 3 ปี

ของอำเภออ่าวลึก

ที่มา สำนักงานประมงจังหวัดกระบี่ ปี 2538

บ้านพระม่วง

การทำงานอนุรักษ์ของบ้านพระม่วงเอง และผลจากการอนุรักษ์ของหมู่บ้านข้างม่วงสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านพระม่วงสามารถจับสัตว์น้ำได้มากกว่าเมื่อก่อนมากชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า "โดยเฉลี่ยหมู่บ้านที่เป็นสัตว์เศรษฐกิจของหมู่บ้าน เดี่ยวนี้จับได้มากทั้งตัวเล็กและตัวใหญ่ จากเมื่อก่อนได้มากที่สุดในช่วง 5-10 ก.ก./ลา/วัน มาเป็น 10-20 ก.ก./ลา/วัน และมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยจากเมื่อก่อน 100-200 บาท/ลา/วัน เป็น 400-500 บาท/ลา/วัน อีกอย่างการออกหากินก็ไม่ต้องออกไปไกลแค่ใกล้ชายฝั่งก็หากินได้แล้ว ไม่ต้องเหนื่อยมาก ยังประหยัดค่าใช้จ่ายอื่นๆอีกด้วย"

บ้านเจ้าไหม

จากการศึกษาข้อมูลของสมาคมหยาดฝน ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลจากแพปลาและการสัมภาษณ์ชาวประมง โดยการเปรียบเทียบระหว่างปี 2534 และปี 2537 พบว่า ชาวประมงบ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอยในอ่าวเอากันตั้ง จับสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้น 45 % ต้นทุนการผลิตลดลงประมาณ 30-40 บาท/วัน ใช้เวลาจับสัตว์น้ำลดลงถึงวันละ 3-4 ช.ม. โดยมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำประมงในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านประมาณ 150-200 บาท/ครอบครัว/วัน (ตาราง 14)

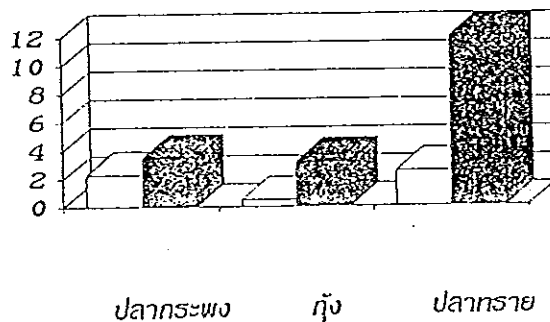
นอกจากนั้น โครงการอนุรักษ์พืชน้ำที่ชาวบ้านมีรายได้ จากการบริการเรือนำเที่ยวดูพืชน้ำเป็นจำนวนเรือถึง 20 ลำ ทำให้มีการกระจายรายได้ไปทั่วหมู่บ้าน และยังมีวัดซึ่งวัดที่แสดงการเพิ่มขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำอีก คือ การอพยพเข้ามาทำประมงของคนนอกหมู่บ้านมาจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งเข้ามาทำประมง (วางอวนหมึก) และรับซื้อสัตว์น้ำจำนวนถึง 10 ครั้ง/เดือน นอกจากนี้ มีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาทำประมงหน้าบ้านเจ้าไหมอยู่บ่อยครั้ง การเพิ่มขึ้นของสัตว์น้ำ ชาวบ้านหลายคนเล่าให้ฟังว่า

"แต่ก่อนวางอวนกุ้งได้น้อยมาก เฉลี่ยแล้วได้กุ้งคนละประมาณ 0.5 ก.ก./วัน ซึ่งเป็นชาวบ้านที่ทำอวนกุ้งในขณะนั้น 20 รายเท่านั้น ขณะที่ปีจับกุ้งได้เฉลี่ยคนละ 3.2 ก.ก./วัน มีชาวบ้านที่ทำอวนกุ้งถึง 40 คน ใช้เวลาในการทำอวนกุ้งเพียง 2-3 ช.ม. ซึ่งในปี 2534 ต้องใช้เวลา 10-11 ช.ม. ในบริเวณเดียวกัน คือ เขาไผ่ กลองม่วง หงสังข์ และปากตะเป๊ะ"

ตาราง 14 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ของบ้านเจ้าไหม-บ้านมดตะนอย
ปี 2534 และ 2537

ชนิดสัตว์น้ำ	ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ (ก.ก./ลำ/วัน)		ราคาสัตว์น้ำรวม (บาท)	
	ปี 2534	ปี 2537	ปี 2534	ปี 2537
ปลากระพง	2.3	3.5	110	210
กุ้ง	0.5	3.2	50	450
ปลาทราย	2.5	12.0	70	550

ภาพประกอบ 3 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ของบ้านเจ้าไหม
บ้านมดตะนอย ปี 2534 และ 2537

ที่มา สมาคมหยาดฝน ปี 2537

หมายเหตุ □ ปี 2534 ■ ปี 2537

1.7. ผลการประชุม

จากการจัดเวทีการประชุมกลุ่มเป้าหมาย 3 ครั้งของสามหมู่บ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่ข้อ 1.1.-1.6. เมื่อวันที่ 9 , 20 และ 22 เดือนกรกฎาคม 2538 จากบ้านแหลมสัก บ้านพระม่วง และบ้านเจ้าไหม ตามลำดับ มีผู้เข้าร่วมประชุมหมู่บ้านละ 20 คน (ภาคผนวก 3.1, 3.2, 3.3) มีผลการประชุมทั้งสามหมู่บ้าน สรุปตามหัวข้อหลัก ดังนี้

1.7.1. การตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามานำเสนอในที่ประชุม ทุกหมู่บ้านมีความเห็นตรงกันและยืนยันว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาก ดังกล่าวจากที่ประชุมว่า
"เห็นด้วยกับสิ่งที่กล่าวมานี้ทั้งหมด เป็นความจริงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเรา"

"ข้อมูลในวันนี้มีประโยชน์กับพวกเราหมู่บ้าน วันที่คุยกันบางคนอาจจะมีความคิดที่เหมือนกันและต่างกันไป การพูดคุยแบบนี้ทำให้เรารู้มากขึ้น ได้รู้ว่าคนอื่นเขาคิดกันอย่างไร ส่วนใหญ่พวกเราที่มีความคิดเห็นตรงกัน ไม่มีอะไรขัดแย้ง"

1.7.2. ผลการอภิปราย

ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันอภิปราย เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ และได้เพิ่มเติมข้อมูลให้มีความชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขด้วย ซึ่งสรุปข้อมูลทั้งสามหมู่บ้านร่วมกัน ได้ดัง ตาราง 15

ตาราง 15 ผลการประชุมกลุ่มตัวอย่าง

สาระสำคัญ	แหลมลึก	พระม่วง	เจ้าไหม
1. ทาไมอนุรักษ์			
1.1. ความเดือดร้อนจากปัญหาอวนลากอวนรุน	/	/	/
1.2. อพยพ. แะเนนาเกี่ยวกับอนุรักษ์	/	/	/
1.3. ที่ผ่านมารัฐไม่สามารถแก้ปัญหาได้จึงแก้ปัญหาด้วยตัวเองก่อน	/	/	/
1.4. เห็นตัวอย่างที่อื่นทำได้ดี	/	/	-
1.5. เห็นคนในหมู่บ้านให้ความร่วมมือดีจึงเข้าร่วม	/		
1.6. มีการร่วมมือจากหลายฝ่าย ทำให้แก้ปัญหาได้เร็วขึ้น	/	/	/
1.7. อนุรักษ์ไว้ใช้ในวันข้างหน้า	/	/	/
1.8. มีประสบการณ์การทำงานพัฒนาชุมชนมาก่อน		/	
1.9. มีใจรักและผูกพันกับธรรมชาติ			/
1.10. การอนุรักษ์ทำให้การทำมาหากินดีขึ้น	/	/	/
1.11. มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์มาก่อน	-	-	/

ตาราง 15 (ต่อ)

สาระสำคัญ	แหลมสัก	พระม่วง	เจ้าไหม
2. ทาอะไรบ้าง			
2.1. พูดคุยปรึกษาหารือ เกี่ยวกับการแก้ปัญหา	/	/	/
2.2. หาพรรคพวก เพื่อรวมกลุ่ม	/	/	/
2.3. ประชุมร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหากับอพย. และ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน	/	/	/
2.4. ปลุกป่าชายเลนในหมู่บ้าน	/	/	/
2.5. บักปาย เจตอนุรักษ์ชายฝั่งของหมู่บ้าน	/	/	/
2.6. ว่างสาว ตักเตียนและจับกุมเรืออวนรุน	/	/	/
2.7. ร่วมประชุม/สัมมนา/อบรม นอกหมู่บ้าน	/	/	/
2.8. หมู่บ้านเป็นสมาชิกสมาชิกแห่งชาติประมง พื้นบ้านภาคใต้	/	/	/
2.9. สนับสนุนกลุ่มผู้หญิงทำงานพัฒนาชุมชนและ สิ่งแวดล้อม	/	/	/
2.10. ตั้งกลุ่มน้ำมัน	-	/	-
2.11. แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนด้านมลพิษ	-	/	-
2.12. ร่วมปลูกป่าชุมชนที่หมู่บ้านอื่น	/	/	/
2.13. ตั้งกลุ่มอาสาสมัครพัฒนาชุมชนและศาสนา	-	/	-
2.14. ร่วมงานวิจัย เครื่องมือประมงในหมู่บ้าน ในโครงการอนุรักษ์ห้วยทะเล	-	-	/
2.15. ชักชวนหมู่บ้านอื่นทำงานอนุรักษ์	/	-	/
2.16. อนุรักษ์พูน	-	-	/
2.17. อนุรักษ์ค้างแวน	-	-	/
2.18. มีโครงการป่าชุมชนของหมู่บ้าน	-	/	/

ตาราง 15 (ต่อ)

สาระสำคัญ	แหลมสัก	พระม่วง	เจ้าไหม
3. ผลที่ได้รับ			
3.1. เกิดการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาของหมู่บ้าน	/	/	/
3.2. ทรัพยากรในหมู่บ้านดีขึ้น	/	/	/
3.3. ชาวบ้านจับปลาได้มากขึ้น รายได้ดีขึ้นด้วย	/	/	/
3.4. คนว่างงานในหมู่บ้านน้อยลง	/	/	/
3.5. ชาวบ้านมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์มากขึ้น	/	/	/
3.6. หน่วยงานรัฐและ เอกชนให้ความร่วมมือมากกว่า เมื่อก่อน	/	/	/
3.7. คนภายนอกให้ความสนใจหมู่บ้านมากขึ้น	/	/	/
3.8. มีป่าชุมชนใช้สอยของหมู่บ้าน	-	/	/
3.9. เกิดความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน	-	/	
3.10. ได้รู้จักเพื่อนร่วมงานแก้ปัญหาหลากหลาย อาชีพ	/	/	/
4. ปัญหาที่มองเห็นในการทำงานอนุรักษ์			
4.1. มีการข่มขู่และขัดขวางการทำงานอนุรักษ์	/	/	/
4.2. มีการเผาบ้านผู้นำการอนุรักษ์ 1 ราย	/	-	-
4.3. ความไม่เข้าใจงานอนุรักษ์ของชาวบ้าน	/	/	/
4.4. คนทำงานน้อยลง	/	/	/
4.5. การทำลายทรัพยากรในหมู่บ้านยังคงมีอยู่	/	-	-
4.6. ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่รัฐบางคน ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน	-	/	-

ตาราง 15 (ต่อ)

สาระสำคัญ	แหลมสัก	พระม่วง	เจ้าไหม
5. แนวทางแก้ปัญหา			
5.1. ต้องรวมกลุ่มปรึกษาหารือกันให้มากขึ้น	/	/	/
5.2. ปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำงานเรื่องที่ไม่สามารถแก้ไขได้	/	/	/
5.3. องค์กรชาวบ้านควรมีโอกาสเข้าร่วมในสภาตำบล	-	/	-
5.4. การแก้ปัญหามอบหมายคนควรคำนึงถึงจริยธรรมแล้ววัฒนธรรมชุมชนให้มากกว่าที่ผ่านมา	-	/	/
5.5. ควรมีการตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหของหมู่บ้าน	-	-	/
หมายเหตุ	-	ไม่มี	
	/	มี	

2. สรุป

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นของข้อมูลทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า สภาพทั่วไปทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสภาพปัญหา ที่เป็นวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านทั้งสามหมู่บ้าน ก่อนข้างมีลักษณะที่เหมือนกันในรูปแบบลักษณะการทำมาหากิน สภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชน ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนี้ :

การประกอบอาชีพประมง มีการใช้ประเภทเครื่องมือทำประมงที่คล้ายคลึงกันนอก จากนี้ ขนาดของเรือและเครื่องยนต์ที่ใช้กันทั่วไปเป็นเรือและเครื่องยนต์ขนาดเล็กและขนาด กลาง (ขนาดลำเรือ 11-21 กง หรือขนาดความยาว 5-10 เมตร) ส่วนประเภทเครื่อง ยนต์ที่ใช้กันมาก คือ เครื่องยนต์ดีเซลยี่ห้อเมอร์และฮอนด้าขนาดกำลังแรงม้า 3-8.5 แรงม้า ในแต่ละเดือนพวกเขาสามารถทำการประมงได้ 2 น้ำ (1 น้ำ มี 7-10 วัน หรือราว 15- 20 วันต่อเดือน) ช่วงเวลาที่เหลือจากการออกทะเลเป็นการซ่อมแซมอวน มาดอวน จากพวก อวนปู อวนกุ้ง อวนปลาทราย จะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน และลูกสาว

การออกทะเลของชาวประมงพื้นบ้านขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพดิน ฟ้าอากาศและระดับน้ำทะเลขึ้นลงด้วย จึงทำให้เกิดมีการใช้เครื่องมือหากินที่แตกต่างกันไป ในแต่ละฤดูกาล และในแต่ละปีจะมีชาวประมงเป็นจำนวนมากที่ทำประมงได้เกือบทั้งปี โดยเฉพาะในช่วงฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้หรือในฤดูฝน (ส.ค.-ต.ค.) เป็นช่วงที่คลื่นลม ทะเลจัดมากชาวประมงทั้ง 3หมู่บ้าน จะหยุดทำประมง มีบ้างบางรายที่พอจะหากินได้ในแถบ ชายฝั่ง และในลาคลองใต้ กรณีที่มองเห็นได้ชัดเจนคือ บ้านพระม่วง มีการออกไปเป็นแรง งานรับจ้างข้างนอกมากทั้งในส่วนก่อนหน้านี้และในช่วงนี้ เป็นแรงงานในเรือประมงพาณิชย์ ตามจังหวัดต่างๆเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ภูเก็ต กระบี่ บัตตานี สงขลา นครศรีธรรมราช ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร ตรัง และประเทสมาเลเซีย

การทำประมงนอกจากขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิอากาศสภาพภูมิประเทศแล้ว ยังขึ้นอยู่กับ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลด้วย ปัจจุบันปัญหาที่สำคัญของชาว ประมงคือ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายจนอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม และมีผลสืบเนื่องถึง การลดปริมาณลงของพันธุ์สัตว์น้ำหลายชนิด ซึ่งนับวันจะเป็นปัญหาแก่ชาวประมงพื้นบ้านเป็น อันมาก จนเป็นเหตุให้ชาวประมงพื้นบ้านทั้งสามหมู่บ้าน ได้รับผลกระทบกระเทือนที่ไม่แตก

ต่างกันนัก จากการลดปริมาณสัตว์น้ำเพราะเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย และการทำลายทรัพยากรประเภทอวนลากอวนรุน ที่เป็นปัญหาหลักของหมู่บ้าน จากการบอกเล่าของชาวบ้าน 3 แห่งนี้ได้แสดงความคิดเห็นที่เหมือนกันว่า

"เพราะความเห็นแก่ตัวความละโมภในการใช้ทรัพยากรในการทำมาหากินของชาวบ้านส่วนหนึ่ง และการสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม จากนายทุนผู้ที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับธุรกิจ รวมทั้งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนที่ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ขาดความซื่อสัตย์สุจริต การทำงานไม่มีคุณภาพอย่างเพียงพอจึงทำให้การแก้ปัญหาที่มีความยากลำบากยิ่งขึ้น "

ปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของชาวประมงที่บ้านเป็นความเดือดร้อนในการทำประมง จับสัตว์น้ำได้น้อยลง ต้องออกทะเลไปไกลๆ บางครั้งเกิดความเสียหายของเครื่องมือหากินที่ถูกลากไถ จากเรืออวนลากอวนรุน เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง จัดแย้งกันจับในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ผลที่เกิดตามมาในชุมชนหลายด้านคือความยากจน ชาวประมงที่บ้านส่วนใหญ่ยังคงมีหนี้สินติดตัว เกิดภาวะการว่างงานในหมู่บ้าน ปัญหากดดันทางสภาพจิตใจ ปัญหาสุขภาพจิตของวัยรุ่น เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาหนี้สินของชาวประมงที่บ้าน ซึ่งเป็นปัญหาหลักและสำคัญมากของหมู่บ้านทั้งสาม จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีหนี้สินประเภทเครื่องมือหากิน ที่กู้ยืมมาจากแพปลา การมีหนี้สินกับแพปลาทำให้ชาวประมงไม่สามารถต่อรองราคาการซื้อขายสัตว์น้ำได้ ขึ้นอยู่กับกำหนดของแพปลา มีชาวประมงหลายคนเกิดความรู้สึกไม่พอใจการเอาเปรียบของแพปลาบางแห่ง ได้พยายามปลดเปลื้องหนี้สินตนเองหมดไป แต่ก็ยังมีชาวประมงอีกจำนวนมากที่ยังคงมีหนี้สินผูกพันกับแพปลา เป็นหนี้สินที่มีก้อนอยู่ในช่วงตั้งแต่ 3,000 - 20,000 บาท ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของแพปลากับชาวประมง เป็นลักษณะ "นายหัว" กับ "ลูกชา" จนกลายเป็นการผูกขาดการทำมาหากิน หรือแม้กระทั่งผูกขาดการตัดสินใจของชาวประมงในเรื่องต่างๆ มีเหตุผลสืบเนื่องมาจาก

- ความคุ้นเคยสนิทสนมทั้งสองฝ่ายที่เกิดขึ้น จนกลายเป็นความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ เกิดการช่วยเหลือจุนเจือกันเป็นส่วนตัว ในส่วนเจ้าของแพปลา ก็ให้ความช่วยเหลือในยามเจ็บไข้ไม่สบาย หรือเรื่องเดือดร้อนต่างๆ ของลูกน้อง ส่วนเจ้าของเรือเกิดความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณตามมา

- ความคุ้นเคยที่เกิดขึ้น สร้างทัศนคติของชาวประมงที่มองว่าภาระหนี้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องปกติ ไม่เป็นปัญหาสำหรับตนเองมากนัก

ในภาวะปัจจุบันชาวประมงนอกจากมีหนี้สินกับแพปลาแล้ว สิ่งที่พบเห็นกันทั่วไปในหมู่บ้านทั้งสามคือ หนี้สินดอกเบี้ยทั้งในระบบและนอกระบบ ที่มาจากการกู้ยืมจากเพื่อนบ้าน ญาติ นายทุนในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน และส่วนน้อยที่เป็นการกู้ยืมจาก ธกส. เหตุผลที่มีการกู้ยืมเงินนอกระบบกันมากนั้น มาจาก :

- การได้เงินมาอย่างรวดเร็วทันใจ ถึงแม้ว่าจะต้องเสียค่าดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละยี่สิบ
- มีการปล่อยเงินจากแหล่งเงินกู้กันเป็นจำนวนมาก กรณีตัวอย่างเช่น บ้านพระม่วงมีการปล่อยเงินกู้ในรูปแบบนายหน้าในหมู่บ้านหลายราย
- เนื่องจากว่าชาวประมงส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินครอบครองเป็นของตนเอง จึงยากต่อการกู้ยืมเงินในระบบ

ปัจจัยจากเงื่อนไขต่างๆดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เป็นพื้นฐานการความยากจนของชาวประมงพื้นบ้านมาโดยตลอด และมีผลสืบเนื่องส่วนหนึ่งมาจากปัจจัย ดังต่อไปนี้

(1) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชายฝั่ง เป็นสำคัญ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม มีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจรายได้ของครอบครัวของหมู่บ้านที่อยู่ในสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำกว่าเดิม เป็นเพราะในขณะที่รายได้ที่ได้คงที่หรือลดลง แต่รายจ่ายกลับเพิ่มขึ้นตลอดเวลา เนื่องมาจากราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้น และต้นทุนการมัธยัสถ์ประหยัดต้องหลีกเลี่ยงให้แก่คำนึงความพึงเพื่อ และการบริโภคนิยมที่เกิดขึ้นทุกขณะในหมู่บ้าน

(2) การขาดอำนาจในการต่อรองด้านผลประโยชน์

ชาวประมงจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบทางด้านรายได้ที่ตกต่ำ อันเนื่องมาจากการขาดอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์ที่ควรจะได้รับอย่างเหมาะสมและยุติธรรม ตัวอย่าง เช่น การถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาสัตว์น้ำ ราคาสินค้าทั่วไป และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้

ที่มีอัตราสูง อีกทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติจากการรุกรานน้ำท่วมประมงพื้นบ้านของอวนลากอวนรุน การทำลายป่าชายเลนจากนายทุน ทำให้ชาวบ้านมีฐานะยากจนยิ่งขึ้น เพราะที่ผ่านมามีชาวประมงพื้นบ้านในหมู่บ้านดังกล่าวยังไม่มีการทำงานอนุรักษ์ จึงทำให้ไม่มีการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้าน จึงไม่มีโอกาสและอำนาจการต่อรองผลประโยชน์ในด้านต่างๆ

แต่ในปัจจุบันทั้งสามหมู่บ้านได้ทำการอนุรักษ์ จึงก่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้าน กลายเป็นองค์กรชุมชนขึ้นมา เกิดมีพลังอำนาจในการต่อรองสิทธิและผลประโยชน์ในด้านต่างๆ ตามมา

(3) การปรับเปลี่ยนคุณค่าดั้งเดิมเป็นคุณค่าสมัยใหม่

ค่านิยมดั้งเดิมในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ประหยัด มัธยัสถ์ ของชาวบ้านถูกปรับเปลี่ยนไปสู่การใช้จ่ายชีวิตแบบฟุ่มเฟือย นิยมการบริโภคสินค้ามากขึ้น เพราะอิทธิพลกระแสวัฒนธรรมจากสังคมเมืองที่เข้ามาสอดแทรกผสมผสานอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น และเป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ในด้านการจับจ่ายใช้สอยในชีวิตประจำวันที่สอดคล้องกับเทคนิควิธีการรูปแบบใหม่ๆในระบบบริโภคนิยม

จากการศึกษากลุ่มเป้าหมายของ 3 หมู่บ้าน พบว่า 73.2 เปอร์เซ็นต์ ของชาวบ้านทั้งสามแห่ง มีการใช้จ่ายสินค้าจากพวก สิ่งของอำนวยความสะดวกสบายหลายชนิด ที่เป็นรถจักรยานยนต์ โทรี พัดลม ตู้เย็น วิทยุ ฯลฯ ในขณะที่รายได้ของชาวประมงโดยเฉลี่ยแล้วครอบครัวละ 5,337 บาท/เดือน ส่วนรายจ่ายโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 4,734 บาท/เดือน เป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของเด็ก ค่ารักษาพยาบาล ค่าเช่า/เงินกู้และค่าใช้จ่ายอื่นๆ จึงเห็นได้ว่ารายรับและรายจ่ายค่อนข้างจะพอดีกัน แต่ในทางตรงกันข้ามความต้องการในการบริโภคไม่มีขีดจำกัด ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มักต้องตกอยู่ในสภาพหนี้สิน ในลักษณะรูปแบบวิธีการต่างๆ ประเภทเงินผ่อน หรือรูปแบบการค้าที่ทันสมัยแบบขายตรง (Direct Sale ในระบบ Network) ของผลิตภัณฑ์สินค้าบริษัท Amway จำกัดที่เข้าสู่หมู่บ้าน หรือรูปแบบการหมุนเวียนเงินมาใช้จ่ายในลักษณะการเล่นแชร์ ซึ่งมีขึ้นทั้งสามหมู่บ้านนับว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ที่มีผลต่อการเป็นหนี้สินหมุนเวียนของชาวบ้านมาโดยตลอด

ฉะนั้นเงื่อนไขที่กล่าวนี้เป็นกลไกอย่างต่อเนื่องที่หมู่บ้านไม่สามารถควบคุมได้ แต่ต่อมาในสภาพการณ์ปัจจุบันนี้ หมู่บ้านมีทางเลือกที่เป็นทางออกให้กับชุมชนตนเอง ซึ่งพวกเขามองว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้องต่อการแก้ไขปัญหาคือความยากจนได้ในระดับหนึ่ง คือในขั้นตอนของการแก้ปัญหาคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในหมู่บ้านตัวเอง เป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้าน

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้าน 3 หมู่บ้านนี้พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ได้แก่

ก) ความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น

ความตระหนักต่อปัญหาคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญมาก ที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฯ ซึ่งเนื่องมาจากชาวบ้าน คือผู้ที่อยู่ใกล้ชิด และคุ้นเคยกับการใช้ทรัพยากร ในฐานะแหล่งเกื้อกูลการทำมาหากินของพวกเขา ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันระหว่างชาวบ้านกับธรรมชาติ ทำให้ชาวบ้านเรียนรู้ความเป็นมา คุณค่าประโยชน์ และการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ว่าเป็นแหล่งซึ่งสัมพันธ์ต่อกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ที่อาศัยพึ่งพาในการดำรงชีพ และได้มีการสะสมความรู้จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงกลายเป็นภูมิปัญญาในหมู่บ้าน เมื่อทรัพยากรถูกทำลายเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของพวกเขา จึงเกิดความรู้สึกห่วงใยและห่วงแหนขึ้นมา เป็นการตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต จากการสะท้อนความรู้สึกของชาวบ้านว่า "หากเราไม่อนุรักษ์ไว้พวกเราเองจะเดือดร้อนทั้งในขณะนี้และอนาคต การอนุรักษ์ไม่ได้เป็นการทำเพื่อตัวเราเพียงคนเดียว แต่เราทำเพื่อลูกหลานและหมู่บ้านในวันข้างหน้าจะได้สบาย"

ข) กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญเช่นเดียวกัน มีส่วนในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์มากยิ่งขึ้น กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านทั้งสาม

แห่งนี้เป็นการเริ่มต้นมาจากการเรียนรู้จากชาวบ้านด้วยกันในหมู่บ้าน จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มาสู่การเรียนรู้ร่วมกันจากหลายๆฝ่าย โดยผ่านการเรียนรู้จากการทำงานกิจกรรมในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการมองเห็นปัญหาภายในหมู่บ้าน และริเริ่มแก้ปัญหาจากหมู่บ้านตนเองก่อน แล้วขยายไปสู่เพื่อนบ้าน และสังคมข้างนอก ดังต่อไปนี้

บ้านเจ้าไหม วิธีการการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ/ชาวบ้าน ในโครงการอนุรักษ์หญ้าทะเล อนุรักษ์พะยูนเป็นการสร้างโอกาสให้ชาวบ้านได้แสดงออกทางความคิดการทำงานร่วมกัน โดยมีส่วนร่วมในการพูดคุย การประชุม/สัมมนา การศึกษาดูงาน ที่มีขึ้นทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน เป็นวิธีการที่มีส่วนทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดใหม่ๆในการทำงานครั้งต่อไปอย่างชัดเจนขึ้น ซึ่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์ความเป็นจริงในหมู่บ้าน และอีกส่วนหนึ่งมาจากการเรียนรู้เพิ่มเติมจากข้อมูลข่าวสารจากภายนอก เป็นปัจจัยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจในการทำงานอนุรักษ์ ดังตัวอย่าง โครงการอนุรักษ์หญ้าทะเล ผลที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจว่าแนวทางการอนุรักษ์หญ้าทะเลเป็นทางออกทางเลือกหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาความยากจน ความเดือดร้อน และความยากลำบากในการประกอบอาชีพประมงของตนเองได้ เมื่อชาวบ้านผ่านกระบวนการทำงานมาได้ระดับหนึ่งแล้ว ก็สามารถมองเห็นปัญหาวาด้านอื่นๆที่นอกเหนือจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาริษยธรรม และการศึกษานอกหมู่บ้านและปัญหาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างหมู่บ้านกับสังคมข้างนอกของกลุ่มผู้นำในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับการทำงานได้ ทำให้กลุ่มมีอำนาจต่อรองกับหลายฝ่ายในการร่วมกันแก้ปัญหา หรือการต่อรองผลประโยชน์ของหมู่บ้าน ตัวอย่างเช่น การต่อรองของชาวบ้านเจ้าไหมกับอุทยานแห่งชาติฯ ทำให้ได้มาซึ่งที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากินในเขตชายฝั่ง เป็นต้น

กรณีโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนบ้านพระม่วงก็เช่นเดียวกัน การเรียนรู้มีส่วนในการพัฒนาความคิดของชาวบ้านที่มีอยู่แล้วให้ชัดเจนขึ้น สังเกตได้จากการทำงานของชาวบ้านในรูปแบบกลุ่มนี้ขึ้น แล้วเกิดการคิดค้น ขยายความคิดเรื่อยมา ที่มาจากวิธีการพูดคุย ปรึกษาหารือ จัดประชุม จนนำไปสู่การมีความคิดพัฒนาชุมชนขึ้นมา เป็นการแก้ปัญหาทางอากาศจากเหมืองแร่ลิกไนต์ และ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชน

ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ/ชาวบ้านในโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน มีผลต่อการเรียนรู้ของชาวบ้านอย่างมาก จากการเรียนรู้ที่ว่า การอนุรักษ์ป่าชายเลนต้องมีการอนุรักษ์ป่าบกด้วย และอนุรักษ์ห้วยทะเลและพญนไปพร้อมกัน จากความคิดเห็นของชาวบ้านที่เล่าให้ฟังว่า

"การอนุรักษ์ทรัพยากรทุกประเภทก่อให้เกิดความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่างเช่น การตัดไม้ทำลายป่าบก จะส่งผลการทำลายป่าชายเลนไปด้วย เนื่องจากน้ำท่วมทำให้ดินแห้ง ทลายทับถมมากเกินไปบนพื้นที่ป่าชายเลน และหากพื้นที่ป่าชายเลนตรงนั้นเสื่อมโทรม ตะกอนดินที่ทับถมๆจะไหลลงสู่แม่น้ำ ทะเล แล้วไปทับถมที่อยู่ของห้วยทะเล ทำให้ดินห้วยตาย พญนก็จะไม่มีอาหารกิน เป็นการทำลายพญนในทางอ้อม"

กรณีบ้านแหลมสักก็มีลักษณะเหมือนกัน กระบวนการเรียนรู้จากภายนอกมีส่วนเสริมสร้างศักยภาพของชาวบ้านที่มีอยู่แล้วให้ชัดเจนและมีพลังมากขึ้นกว่าเดิม เป็นการเรียนรู้ร่วมกันจากหน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทเข้าไปหนุนเสริมการทำงาน ของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง จึงมีความชัดเจนขึ้นในโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะการปรึกษาหารือ พุดคุยและการทำงานร่วมกันตามมา

ค) คุณค่าแห่งผลประโยชน์จากการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยนัยยะคุณค่าของตัวมันเองคือ "การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยาวนาน" ซึ่งแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ คุณค่าทางธรรมชาติ และคุณค่าแห่งมวลมนุษยชาติ แต่การศึกษานี้ จะเน้นเฉพาะคุณค่าในแง่ของผลประโยชน์ที่ผู้คนหรือชุมชนได้รับจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมา ซึ่งสามารถแบ่งแยกได้ เป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

1) ในด้านนามธรรม เป็นเรื่องของความรู้สึกทางด้านจิตใจ ในเบื้องต้นการทำงานอนุรักษ์ชาวบ้านมีความรู้สึกไม่มั่นใจว่าการอนุรักษ์จะเกิดผลประโยชน์อะไรบ้าง แต่เมื่อการทำงานได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และผ่านช่วงเวลามาสักระยะหนึ่ง ความมั่นใจในการทำงานจึงเกิดขึ้น เมื่อได้มองเห็นแนวทางการอนุรักษ์ที่เป็นไปได้เมื่อเกิดผลสำเร็จในระดับหนึ่งตามมา เนื่องมาจากการได้รับความสนับสนุน และความร่วมมือจากภายนอกใน

ส่วนของรัฐและเอกชนในหน่วยงานต่างๆ และความร่วมมืออีกส่วนหนึ่งจากชาวบ้านด้วยกันเอง ทำให้กลุ่มคนทำงานที่เป็นตัวแทนชุมชน มีความอบอุ่นใจ ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวในการทำงาน เมื่อมีผลสำเร็จยิ่งขึ้นก็ยิ่งทำให้ชาวบ้านรู้สึกภาคภูมิใจ ไม่ว่าจะ เป็นในกรณีของบ้านเจ้าไหม บ้านพระม่วง และบ้านแหลมสัก มีบุคคลภายนอกให้ความสนใจ และให้การยอมรับในการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านในระดับหนึ่ง ดังคำพูดว่า

"ภูมิใจที่หมู่บ้านได้รับการยอมรับจากคนข้างนอก ให้ความสนใจหมู่บ้านมากขึ้นจากเมื่อก่อนพูดได้เลยว่าทางราชการไม่เคยสนใจ แม้กระทั่งผู้ว่าราชการจังหวัดไม่เคยมาเยี่ยม ก็ได้มาเยี่ยมหมู่บ้านในครั้งนี่ มีบุคคลสำคัญหลายคนเข้ามาหมู่บ้านเมื่อไม่นานก็มีพระเทพฯ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ)"

2) ในด้านรูปธรรม สิ่งที่มองเห็นได้ชัดก็คือ การอนุรักษ์ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำ อันมีผลทำให้สภาพเศรษฐกิจและรายได้ของชาวบ้านดีขึ้นด้วย ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งสามหมู่บ้านในข้อ 1.6 (หน้า 73-75)

ง) แกนนำจากกลุ่มสนใจแก้ปัญหาชุมชน

สภาพความเป็นจริงในหมู่บ้าน จะพบว่ามียุคชาวบ้านอยู่กลุ่มหนึ่งทำให้ความสนใจการแก้ปัญหาชุมชน ซึ่งอาจจะ เป็นกลุ่มที่มีอายุเพียงแต่สนใจในเรื่องราวต่างๆอยู่เพียงแค่ระดับความคิดเท่านั้น หากแต่ยังสนใจที่จะลงมือกระทำอย่างจริงจังด้วย และกล้าที่จะเปิดตัวเองออกสู่ปัญหา ค้นหาวิธีการใหม่ๆในการแก้ปัญหา มีจิตวิญญาณแห่งความเสียสละ และความเพียรอดทน ภายในกลุ่มสนใจนี้จะมีผู้ที่มีลักษณะความเป็นผู้นำ 3-4 คน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538: 227) ส่วนบุคคลอื่นในกลุ่มสนใจจะมีบทบาทในการสนับสนุนการทำกิจกรรม ดังนั้น ลักษณะในการตัดสินใจกำหนดทิศทางการทำกิจกรรมจึงมักขึ้นอยู่กับ "แกนนำ" เป็นสำคัญ เหตุนี้ลักษณะของผู้นำที่แท้จริง คือ เป็นผู้คิดเป็น ทำจริง มีความอดกลั้น เสียสละ มีคุณธรรม มีความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มองเห็นได้ในผู้นำสามหมู่บ้านนี้ แม้ว่ามีบ้างที่ยังมีคุณสมบัติไม่ครบทั้งหมดนี้ แต่ระยะเวลาในการทำงานร่วมกันจะมีส่วนพัฒนาความคิด จิตสำนึก และความสามารถได้ และพบว่าจะ เป็น "ผู้นำธรรมชาติ" เสียส่วนมาก

ในภาคปฏิบัติ กลุ่มผู้นำหรือแกนนำไม่มีบทบาทหน้าที่สำคัญมากต่อการเคลื่อนไหวกิจกรรมของโครงการ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์การทำงานของชาวบ้านสามหมู่บ้านและจากการซักถามข้อมูลจากชาวบ้าน พบว่าแต่ละหมู่บ้านมีผู้ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมมีสองระดับ คือ กลุ่มแกนนำ หมายถึง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผนงาน และร่วมทำงานของกลุ่มเป็นประจำ และสอง คือ กลุ่มแนวร่วม หมายถึง ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นครั้งคราว ซึ่งบุคคลในระดับนี้นี้ มีเป็นจำนวนมากในแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้ บ้านแหลมสัก กลุ่มแกนนำมี 17 คน กลุ่มแนวร่วมราว 200 คน (13.79%จากจำนวนประชากรทั้งหมด) บ้านพระม่วง แกนนำ 15 คน แนวร่วมราว 300 คน (21.81%) และบ้านเจ้าไหม แกนนำ 12คน แนวร่วมราว 400 คน (92.37%)

จ) การติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารเป็นกระบวนการเรียนรู้ส่วนหนึ่ง ที่มีส่วนทำให้ชาวบ้านเกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ในการช่วยเหลือการทำงานร่วมกัน

การติดต่อสื่อสารที่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์ มี 2 ลักษณะ คือ :

1. การติดต่อภายใน

การติดต่อสื่อสารของชาวบ้านในหมู่บ้าน เป็นการไปมาหาสู่กัน ใช้วิธีการพูดคุยหรือบอกต่อกันไป ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนดั้งเดิมที่ถือปฏิบัติกันมา เป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านใช้ในการอธิบายชี้แจงความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนในครอบครัว ญาติมิตร เพื่อนบ้าน จนไปถึงหมู่บ้านข้างเคียง โดยอาศัยความสัมพันธ์ เชื่อมโยงความคิดซึ่งกันและกัน เกิดเป็นเพื่อนห้องช่วยเหลือกัน

2. การติดต่อภายนอก

การติดต่อสื่อสารทั้งภายนอกและภายใน เป็นสิ่งที่ทำควบคู่กันไป แต่การสัมผัสกับสังคมภายนอกของชาวบ้านส่วนใหญ่มีโอกาสน้อย เนื่องจากการใช้เวลาไปกับการทำมาหากิน ความยากจน และปัจจัยอื่นๆ ดังนั้น จึงต้องอาศัยบุคคลจากภายนอกในการเข้าร่วมกิจกรรมข้างนอกตามคำแนะนำและเชิญชวน จากองค์กรผู้จัดที่เป็นส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนในโครงการต่างๆ เช่น โครงการอนุรักษ์หญ้าทะเล โครงการป่าชายเลนชุมชน โครงการอบรมด้านกฎหมายและสิ่งแวดล้อมทางทะเล ฯลฯ ในรูปแบบการประชุมสัมมนา ฝึกอบรม ศึกษาดูงาน เป็นต้น

ทั้งนี้ การติดต่อสื่อสารทั้ง 2 ลักษณะนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างศักยภาพการทำงานของชาวบ้าน เป็นเวทีการแสดงออกถึงแนวคิด และการทำงานของพวกเขาสู่ภายนอกด้วยเช่นกัน

จ) การสนับสนุนจากภายนอก

การดำเนินงานอนุรักษ์เพื่อแก้ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาการทำมาหากินของชาวบ้านต้องอาศัยบุคคลจากหลายฝ่าย เข้ามาช่วยเหลือร่วมกันทั้งงานการทำงานของชาวบ้านจากที่ผ่านมา พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาร่วมดำเนินการร่วมกับชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านตั้งแต่แรกเริ่ม คือ สมาคมหยาดฝน และตามมาด้วยมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระราชาธิูปถัมภ์ และมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม ในรูปแบบลักษณะการทำงาน ดังนี้

องค์กรพัฒนาเอกชน

บทบาทหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนมีลักษณะเป็นการให้ความสนับสนุนด้านความคิด แนวทางปฏิบัติ การติดต่อประสานงาน การเสริมด้านกำลังใจ และงบประมาณบ้างบางส่วน ดังตัวอย่าง ที่ผู้นำและชาวบ้านเจ้าไหม ได้สะท้อนความรู้สึกให้ฟังว่า

"ชาวบ้านมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น เคยคิดแก้ไขปัญหาร่วมกัน แต่มันเป็นแค่ต่างคนต่างคิด เมื่อมีเจ้าหน้าที่ของเอ็นจีโ(อพท.) เข้ามาอยู่กับชาวบ้าน สร้างความสนิทสนมจนคุ้นเคยเป็นกันเองกับชาวบ้าน เป็นตัวเชื่อมโยงให้ชาวบ้านที่มีความคิดกระจัดกระจายได้เข้ามารวมกลุ่มปรึกษาหารือกันว่า จะแก้ปัญหาอย่างไร ส่วนไหนที่ชาวบ้านคิดไม่ออก เอ็นจีโจะช่วยให้คำแนะนำแนวทางในการทำงาน และพาชาวบ้านไปดูงานหมู่บ้านอื่น การทำงานก็ล้มลุกคลุกคลานไปบ้าง แต่พวกเรายังไม่หมดแรง มีเอ็นจีโให้กำลังใจ มีความหวังในการทำงานของชาวบ้าน เข้ามาพูดคุยอยู่เสมอ ปัญหาตรงไหนที่เราแก้ไม่ได้ ก็แนะนำให้ไปติดต่อกับทางราชการในอำเภอและจังหวัดช่วยแก้ไข"

หน่วยงานราชการ

กระนั้นก็ตาม แม้ว่าการดำเนินงานอนุรักษ์ของชาวบ้านที่ผ่านมา ยังคงกระทำกันอยู่ต่อไป แต่ชาวบ้านก็ยังประสบปัญหาอยู่เรื่อยมา ทั้งนี้ เนื่องจากชาวบ้านไม่มีสิทธิ อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเพราะการบริหารงานของรัฐที่รวมศูนย์อำนาจ

ซึ่งเป็นจุดหลักสำคัญที่ทำให้การทำงานต้องหยุดชะงัก หรือค่อนข้างมีความยากลำบากในการทำงานของชาวบ้าน ดังนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของรัฐร่วมกับชาวบ้านเป็นทางออกที่สำคัญมาก

การร่วมมือของหน่วยงานราชการที่ผ่านมา ในส่วนของทั้งสองจังหวัดนี้ (ตี๋ง และกระบี่) เป็นการร่วมมือกันในด้านกรวางแผนงาน การกำหนดนโยบาย และการส่งเสริมด้านงบประมาณแก่ชาวบ้านในพื้นที่ ในโครงการต่างๆ เช่น

โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล จ. ตี๋ง

เริ่มต้นจากการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ชาวบ้าน และเอกชน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานราชการในจังหวัดตี๋ง สถาบันการศึกษา นักวิชาการ สมาคมหยาดฝน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า ฯ และชาวประมงชายฝั่ง อ. สีเกา และกันตัง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทย จำนวน 460,000 บาท โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเสริมกระบวนการเรียนรู้ และสนับสนุนผู้นำชาวบ้าน ร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่ ดำเนินการพิทักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองคือ บริเวณบ้านแหลมไทร แหลมมะขาม หัวหิน ปากคลองในเขต อ. สีเกา และบ้านพร้าว หลังเขา มดตะนอย บาตูปูเต๊ะ เจ้าไหม พระม่วง เกาะมุก ควนตุงกู ฉางหลาง ในเขตอ. กันตัง รวมพื้นที่ 1,447 ตร.กม . และพื้นที่บ้านเกาะสุกร อ. ปะเหลียน จะมีการดำเนินโครงการในอนาคตต่อไป (อนุชา วัฒนทะเล, 2534)

ส่วนกิจกรรมในการดำเนินงานในโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล เป็นการวางปะการังเทียมตามพื้นที่จุดต่างๆที่ได้กำหนดขึ้นร่วมกัน และได้กระทำการไปแล้ว 3 ครั้ง เมื่อปี 2534 ปี 2535 และปี 2537

และในปี 2537 ในการสัมมนาในโครงการนี้ ได้มีการเสนอเรื่อง "การยกเลิกการนำเครื่องมือประมง 4 ประเภทคือ อวนชัก อวนกระทุ้งน้ำ อวนลอยปลาทราย และอวนถ่วงปลากระเบน จากชาวประมงอ. สีเกาและอ. กันตัง ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดตี๋ง และได้มีการประกาศเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อมา (สมาคมหยาดฝน 2537:1) (ภาคผนวก 1)

โครงการป่าชายเลนชุมชน

เป็นการร่วมมือทำงานร่วมกันหลายฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการของกรมป่าไม้ นักวิชาการ สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ป่า

หมาย 64 หมู่บ้านในจังหวัดตรัง ในอ.สิเกา กันตัง ปะเหลียน และ ย่านตาขาว โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน ที่อยู่นอกเขตป่าสัมปทาน หรือป่าที่ทางราชการเห็นชอบให้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้านได้ เพื่อเป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน เป็นป่าใช้สอยประโยชน์ของหมู่บ้านต่อไป

ในการร่วมกันดำเนินงานจากหลายฝ่ายนี้ ได้มีการกำหนดแผนงาน "ป่าชายเลนชุมชน" เพื่อเป็นพ.ร.บ.ป่าชุมชน ที่มีผลต่อการให้สิทธิ์และอำนาจในการจัดการดูแลรักษาป่าของชาวบ้านอย่างถูกต้องและชอบธรรม

สำหรับจังหวัดกระบี่ การที่ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอนุรักษ์ร่วมกับชาวบ้าน เริ่มต้นมาจากความสนใจในการแก้ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของผู้ว่าราชการจังหวัด (นายวีระ รอดเรือง) เมื่อปี 2536 และแสวงหาความร่วมมือการทำงานจากองค์กรต่างๆ ที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและนักธุรกิจ และชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อเป็นการสนับสนุนการทำงานของชาวบ้าน ในแผนงานและนโยบายของจังหวัด รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน และโครงการอนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่ง 3 ก.ม. จากชายฝั่ง

อุปสรรคการทำงานของชาวบ้าน

ผลจากการศึกษา การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งกระบี่และตรัง พอสรุปปัญหาได้ ดังนี้ :

(1) กลุ่มคนอนุรักษ์เป็นเพียงคนกลุ่มน้อย

กลุ่มคนอนุรักษ์เป็นกลุ่มคนที่มาจากกลุ่มสนใจ ที่มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์อย่างแท้จริง (กลุ่มคนที่ร่วมคิด และร่วมทำงานอยู่เป็นประจำ) และจะเป็นคนกลุ่มน้อยในหมู่บ้าน แม้ว่ากลุ่มอนุรักษ์ในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำกลุ่มอยู่แล้วก็ตาม แต่การแก้ปัญหาและการสร้างความร่วมมือยังต้องอาศัยคนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นสำคัญด้วย เพื่อต้องการลดกระแสการต่อต้านและขัดขวางการทำงานอนุรักษ์ และให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มากที่สุด ทั้งด้านพลังความคิด พลังกายและใจ ดังนั้นในสภาพความเป็นจริงที่ผ่านมาภายในหมู่บ้าน แม้ว่า

กิจกรรมการอนุรักษ์จะได้รับความสนใจจากชาวบ้านมากพอสมควร แต่ในจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้อาจรวมเอาบุคคลที่เข้ามาเพื่อรับเอาแต่ผลประโยชน์ด้านเดียวแล้วก็ออกไป หรือประเภทบุคคลที่เข้าร่วมแล้วรู้สึกว่ามันเองไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรก็จะออกไป จึงเห็นได้ว่าในบางหมู่บ้าน (บ้านเจ้าไหม และบ้านแหลมสัก) ในระยะต่อมา กลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์มีจำนวนน้อยลง

(2) ผลกระทบข้างเคียงจากหมู่บ้านที่ไม่อนุรักษ์

ผลกระทบข้างเคียงจากหมู่บ้านที่ไม่อนุรักษ์ เป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่สร้างความบั่นทอนกำลังใจของหมู่บ้านที่อนุรักษ์

จากการที่หมู่บ้านใกล้เคียงยังคงมีการใช้เครื่องมือทำลายอยู่ และมักจะลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขตอนุรักษ์ ทำให้เกิดการบาดหมางใจ และขัดแย้งกันขึ้นระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาที่ยังเกิดขึ้นอยู่ และได้รับผลกระทบทั้งสามหมู่บ้าน กรณีตัวอย่างเช่น บ้านเจ้าไหม คือ การที่ชาวบ้านเกาะมุขส่วนหนึ่งยังมีการใช้เครื่องมือทำลายประเภทอวนกระทุ้งน้ำที่มีผลต่อการสิ้นชะเทือนของน้ำ เพื่อเป็นการไล่ฝูงปลาให้ว่ายเข้ามาติดอวนของตน สร้างความกระทบกระเทือนต่อผู้ประมงคนอื่นที่ใช้เครื่องมือไม่ทำลาย ทำให้ไม่สามารถจับปลาได้ หรืออย่างเช่น บ้านพระม่วง และบ้านแหลมสัก ก็เช่นเดียวกัน มีการลักลอบเข้ามาทำอวนรุนจากหมู่บ้านข้างเคียง เป็นการสร้างปัญหาภาระให้แก่ชาวบ้านที่จะต้องแก้ไขกันต่อไป

(3) การดูแลเอาใจใส่การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐอย่างไม่เพียงพอ

แม้ว่าการทำงานอนุรักษ์ของชาวบ้านที่ผ่านมา จะได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง แต่การดูแลเอาใจใส่ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ก็ยังน้อยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดทางกฎหมายการประมงซึ่งเป็นปัญหาที่สร้างความเบื่อหน่าย และเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีของชาวบ้านต่อเจ้าหน้าที่รัฐ หลายครั้งเข้าทำให้ชาวบ้านส่วนมากมีความไม่ไว้วางใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบของรัฐให้เหตุผลว่า งบประมาณการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่มีน้อย จำนวนเจ้าหน้าที่มีน้อยไม่เพียงพอต่อการตรวจตราดูแลผู้กระทำความผิด การปฏิบัติงานต้องรอคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา หรือชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เหล่านี้ เป็นต้น

(4) ความขัดแย้งกับกลุ่มผลประโยชน์

ในหมู่บ้านจะมีกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ทั้งคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านด้วยกันเอง นายทุน ข้าราชการในท้องถิ่นบางคน และนักการเมือง ซึ่งในบางกรณี บุคคลเหล่านี้จะมีผลประโยชน์ร่วมกัน และมีผลต่อการจัดขบวนการทำงานอนุรักษ์ของชาวบ้านอยู่เรื่อยๆ บางครั้งก็ได้สร้างความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้าน ให้เกิดความรุนแรงมากขึ้น ที่เห็นได้ชัดเจนในกรณีเรื่อง การห้ามมีการทำประมงที่ผิดกฎหมายในเขตอนุรักษ์ของบ้านแหลมลึก มีนักการเมืองบางคนและกลุ่มนายทุนที่มีผลประโยชน์ร่วมด้วยให้การสนับสนุนผู้กระทำความผิด ซึ่งเป็นการจัดขบวนการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ ส่วนบ้านเจ้าใหม่ ในกรณีการทำโครงการ "ป่าชุมชนใช้สอยของหมู่บ้าน" ทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกกันของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากมีชาวบ้านหลายคนต้องการขายที่ดินผืนนั้นให้แก่นายทุนข้างนอก หรือความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่อนุรักษ์กับข้าราชการบางคนที่มีผลประโยชน์บนที่ดินผืนนั้นเช่นกัน ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำงานของผู้นำการอนุรักษ์บางคน ที่การทำงานกลายเป็นการจัดขบวนการกลุ่มผลประโยชน์ดังกล่าว เช่นเดียวกัน การมีโครงการป่าชุมชนของบ้านพระม่วง ทำให้มีการสูญเสียผลประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเกิดขึ้น แล้วมีการยุบหย่าให้ชาวบ้านทะเลาะกันเอง

ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์คนหนึ่ง ได้ถ่ายทอดความรู้สึกจากประสบการณ์ที่ตัวเองได้รับผลกระทบว่า

"การทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องเจอกับปัญหาคนเห็นแก่ตัว คนพวกนี้จะเป็นพวกที่มีอิทธิพลเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเขาสูญเสียผลประโยชน์ไปจึงไม่พอใจผู้ที่คอยจัดขบวนการผลประโยชน์ของเขา จึงเกิดการต่อต้านใส่ร้ายป้ายสีให้แก่คนที่อนุรักษ์ เพื่อเป็นการสร้างพรรคพวกให้กับตัวเอง ก็พยายามใช้วิธีการต่างๆดึงชาวบ้านให้เป็นพวกของตัวเองเพื่อมากดดันผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ตัวเองจะไม่ทอดทิ้ง เพราะรู้ทันความคิดว่าเขาคิดอย่างไร แล้วคอยหาหนทางแก้ไข โดยส่วนตัวแล้วอาจจะแก้ไขไม่ได้หมด ก็ต้องอาศัยคนอื่นที่เราไว้วางใจได้ให้ช่วยด้วย การที่ต้องเผชิญกับปัญหาบ่อยครั้งเข้าทำให้เกิดการเรียนรู้ และรู้เท่าทันต่อปัญหาที่เกิดขึ้นว่า เราจะใช้วิธีการแก้ไขปัญหาลike what"

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งจังหวัดกระบี่และตรัง สามารถสรุปและอภิปรายผล ตลอดจนมีข้อเสนอแนะ และข้อสังเกต ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้าน 3 หมู่บ้านดังกล่าว โดยส่วนใหญ่พบว่า มีลักษณะความคล้ายคลึงกันในด้านสภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และรวมไปถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต แนวคิดและวิธีการหลักสำคัญในการดำเนินงานอนุรักษ์ และปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ดังที่กล่าวมาแล้ว

ผลจากการสรุปข้อมูลของกลุ่มเป้าหมายทั้งสามหมู่บ้านร่วมกันในเวทีการประชุมร่วมกันที่บ้านเจ้าไหม เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2538 มีลักษณะดังต่อไปนี้

บ้านเจ้าไหม

1. หากเปรียบเทียบการดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ของ 3 หมู่บ้าน บ้านเจ้าไหมเป็นหมู่บ้านที่มีการอนุรักษ์ มานานกว่าหมู่บ้านแหลมสักและบ้านพระม่วง จนถึงปัจจุบันนี้หมู่บ้านได้ทำงานมาเป็นระยะเวลา 4 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้นำได้มีการสร้างสมประสบการณ์การทำงานมาพอสมควร และชาวบ้านทั่วไปในหมู่บ้านได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันด้วย จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่หลากหลาย ในรูปแบบการทำกิจกรรม รวมทั้งการได้มีโอกาสพบปะสัมผัสกับบุคคลข้างนอกในระดับต่างๆจากหลายหน่วยงาน มีส่วนทำให้ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้และมีการพัฒนาความรู้ความทึดกว้างขวางขึ้น

2. การทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้นำที่เป็น "ผู้นำธรรมชาติ" และการร่วมมือของผู้นำทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน) มีส่วนทำให้การทำงานบังเกิดผลเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากชาวบ้านเจ้าใหม่ส่วนมาก มีลักษณะการยอมรับและเชื่อฟังผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นการทำงานจึงเกิดการร่วมมือจากส่วนรวมมากขึ้น

3. กิจกรรมการอนุรักษ์หญ้าทะเลและพะยูน เป็นกิจกรรมที่เกิดประโยชน์แก่หมู่บ้านในหลายๆด้าน ทำให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ จึงมีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านของชาวบ้านมากขึ้น

4. ในระยะต่อมา ชาวบ้านมีความขัดแย้งเกิดขึ้นในหมู่บ้าน มีการแบ่งกันเป็นกลุ่มเป็นพวก สาเหตุหลักมาจากการขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทั้งที่เป็นส่วนตัว (การขายที่ดินในหมู่บ้าน) และผลประโยชน์ส่วนรวม (การสูญเสียผลประโยชน์ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ) ทำให้เกิดการไม่สามัคคีกันขึ้นระหว่างชาวบ้านด้วยกัน และการแบ่งพื้นที่ที่อยู่อาศัยเป็น 2 กลุ่มบ้านในภายหลัง มีผลทำให้การเข้าร่วมงานอนุรักษ์ของชาวบ้านลดน้อยลง

5. ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการทำงานอนุรักษ์ในด้านการคิดและกระทำ จะมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่คนที่เห็นแก่หน้าของหมู่บ้าน ส่วนชาวบ้านทั่วไปจะให้ความร่วมมือตามสถานการณ์ และมีจำนวนคนน้อยกว่าเมื่อก่อนมาก

บ้านพระม่วง

1. การเริ่มต้นทำงานอนุรักษ์อย่างจริงจังของหมู่บ้าน เมื่อปี 2536 เนื่องมาจากความคิด ความสนใจที่เกิดขึ้นมาจากผู้นำบางคนในหมู่บ้าน ที่มีพื้นฐานความรู้ความสามารถในการทำงานพัฒนาชุมชน และร่วมกับชาวบ้านส่วนหนึ่งดำเนินงานอนุรักษ์ของหมู่บ้านขึ้นมา

2. การทำงานอนุรักษ์ของชาวบ้านได้เรียนรู้จากกิจกรรมกลุ่มต่างๆร่วมกัน และจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะทำงานกันต่อไป และเป็นการเข้าร่วมของคนจำนวนมาก มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานเกิดขึ้นในกิจกรรมกลุ่มในขั้น กิจกรรมตรงที่สิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน และกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน

3. การทำงานของกลุ่มผู้นำ นอกจากกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนแล้ว ได้มีการคิดค้นการทำงานพัฒนาหมู่บ้านขึ้นมา คือ กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนและศาสนา (อศศ.) เพื่อแก้ไขปัญหาหมู่บ้านในด้านต่างๆ

4. กิจกรรมกลุ่มในชั้นก็ยังคงมีการดำเนินงานต่อไป เป็นการดำเนินการสรุป และ ประเมินผล เพื่อปรับปรุงการทำงานต่อไปข้างหน้า

5. ปัญหาที่ต้องแก้ไขในการทำงานกลุ่มในโอกาสต่อไป ตามที่ผู้นำหลายคนได้เสนอไว้ นั้น คือ การกระจายอำนาจการตัดสินใจของผู้นำเพียงคนเดียวคนหนึ่ง ควรมีการกระจายการทำงานและความรับผิดชอบ เพื่อเปิดโอกาสผู้นำคนอื่นๆ มีบทบาทการ เรียนรู้การทำงาน มากกว่าที่ผ่านมา

บ้านแหลมลึก

1. เมื่อปี 2536 ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งของบ้านแหลมลึกได้ทำงานอนุรักษ์ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน เนื่องจากมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน การดำเนินงานแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำ ทรัพยากรสัตว์น้ำจึงเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน เมื่อมีการร่วมมือจากหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในระดับอำเภอ และจังหวัดให้การสนับสนุนการทำงานร่วมกับชาวบ้านอย่างจริงจัง

2. ช่วงเวลาที่มีการอนุรักษ์เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เป็นโอกาสที่ทำให้ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อทำงานแก้ปัญหของหมู่บ้านตนเองเป็นครั้งแรก และเกิดผลสำเร็จในระดับหนึ่ง การให้ความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้กลุ่มอนุรักษ์เกิดการเรียนรู้ มีการพัฒนาความคิดความเข้าใจในแนวทางการแก้ปัญหา การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ค่อนข้างชัดเจนขึ้น

3. การทำงานอนุรักษ์ชายฝั่งและฟื้นฟูสัตว์น้ำ ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเกิดการยอมรับการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ เนื่องจากปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น

4. ในขณะที่เดียวกันกลุ่มอนุรักษ์ได้ทำงานร่วมกับกลุ่มผู้หญิงในหมู่บ้าน เพื่อสนับสนุนด้านอาชีพ และเศรษฐกิจของหมู่บ้าน นอกจากนี้ เป็นการหนุนเสริมกระบวนการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ด้วย

5. ปัจจุบัน การมีส่วนร่วมในการทำงานของกลุ่มแกนนำมีจำนวนน้อยลง มีสาเหตุมาจาก (1) ปัญหาอวนรุนในหมู่บ้านน้อยลงทำให้สัตว์น้ำเพิ่มขึ้น ทำให้กลุ่มอนุรักษ์มีการทำงานน้อยลง การรวมกลุ่มปรึกษาหารือแก้ปัญหามหมู่บ้านก็น้อยลงไปด้วย (2) การมีรายได้เพิ่มขึ้นจากปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ทำให้ชาวบ้านมองเห็นความสำคัญของการทำมาหากิน มากกว่าการทำงานกลุ่ม (3) กลุ่มแกนนำยังไม่เข้มแข็งเพราะขาดการทำงานร่วมกัน การคิดค้น วางแผนงานใหม่ๆ จึงยังไม่เกิดขึ้น

จากข้อมูลสรุปผลการวิจัย ดังที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่าการทำงานอนุรักษ์ ทั้ง 3 หมู่บ้าน ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง นั่นคือ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน จนกระทั่งเกิดผลดีที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านในภายหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตามปัญหาของ 3 หมู่บ้านก็ยังคงมีอยู่ เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน นั่นคือ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติของคนในหมู่บ้านยังคงมีอยู่ และปัญหาของคนทำงาน ที่มีจำนวนน้อยลงกว่าเมื่อก่อน อย่างเช่น บ้านแหลมลึก อวนรุนน้อยลง แต่อวนลากขนาดเล็กลับเพิ่มจำนวนขึ้น บ้านพระม่วงและบ้านเจ้าไหม ในหมู่บ้านไม่มีเครื่องมือทำลาย แต่ก็ได้รับผลกระทบจากหมู่บ้านข้างเคียง และปัญหาคนทำงาน ปรากฏว่าทุกหมู่บ้านมีคนทำงานน้อยลง ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญมากของหมู่บ้านในขณะนี้ ดังนั้น หนทางแก้ไขปัญหาทั้งสองอย่างต้องทำพร้อมกันคือ พัฒนาศักยภาพของคนทำงานให้เป็นกลุ่มที่เข้มแข็งขึ้น ซึ่งต้องอาศัยข้อคิด ดังคำกล่าวของชาวบ้านท่านหนึ่งว่า "การทำงานร่วมกันต้อง "มองตน" คือ มองตัวเองว่าสามารถทำอะไรได้บ้าง "มองคน" คือ มองคนรอบข้างว่าจะช่วยเราได้อย่างไร และ "มองงาน" คือ เน้นการทำงานร่วมกัน "เพื่อไปสู่ทิศทางเดียวกัน"

นอกจากนี้ ลักษณะข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านจากการศึกษา ที่ได้มาจากสังเกต สัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มเป้าหมายในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้กำหนดระดับความมากน้อยตามความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 คน ที่ได้เข้าร่วมประชุมระดับหมู่บ้าน โดยถือว่า หากมีผู้เห็นด้วยกับข้อมูลที่นำเสนอในเวทีเป็นจำนวน 15 คนขึ้นไป แสดงว่าข้อมูลนั้นถูกต้อง และสำหรับผู้ที่ไม่เห็นด้วยนั้น เมื่อมีการอภิปรายร่วมกันแล้วก็แสดงความคิดเห็นและท้วงติง ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

ตาราง 16 สรุปลักษณะข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเป้าหมาย ในช่วงปี 2534-2538

หัวข้อเรื่อง	ชื่อหมู่บ้าน		
	เจ้าไหม	พระม่วง	แหลมสัก
1. สภาพปัญหา			
- อวนรุน อวนลาก	+++	+++	+++
- การทำลายป่าชายเลน	+++	+++	+++
- การกว้านซื้อที่ดิน	+++	+	+
- การปล่อยน้ำเสียจากบ่อเลี้ยงกุ้ง	+	++	+++
- มลพิษทางอากาศ	+	++	+
2. ลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติ			
- สัตว์น้ำทะเลลดลง	+++	+++	+++
- ป่าชายเลนเสื่อมโทรม	+++	+++	+++
- แหล่งหญ้าทะเลถูกทำลาย	+++	++	+
3. ผลกระทบที่ได้รับ			
- ทำการประมงลำบากมากขึ้น	+++	+++	+++
- มีหนี้สินและความยากจน	+++	+++	+++
- การว่างงานในหมู่บ้าน/เป็น แรงงานนอกหมู่บ้าน	++	+++	++
4. กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ			
- การอนุรักษ์หินปูชายฝั่งทะเล	+++	+++	+++
- การดูแลรักษาป่าชุมชน	+	+++	+
- การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน (น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ อื่นๆ)	++	+++	+

ตาราง 16 (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชื่อหมู่บ้าน		
	เจ้าไหม	พระม่วง	แหลมลึก
- การเป็นสมาชิกสมาชิกเครือข่ายประ มงที่บ้านภาคใต้	+++	+	+++
5. การจัดการองค์ชุมชน			
- การประชุม/พูดคุยในหมู่บ้าน	+++	+++	++
- การหาพรรคพวกร่วมงาน	+++	+++	+++
- การศึกษา เรียนรู้กับภายนอก	+++	+++	+++
- กิจกรรมเสริมองค์กร เช่น กลุ่ม ออมทรัพย์ กลุ่มน้ำมัน กลุ่มผู้หญิง	+	+	+
- การสนับสนุนบทบาทสตรีในหมู่บ้าน	++	++	++
6. ความเข้มแข็งขององค์ชุมชน			
- การวางแผนและการตัดสินใจ	+++	++	+
- การมีส่วนร่วมของชุมชน	+++	+++	++
- การมีส่วนร่วมจากภายนอก	++	++	++
- การยอมรับองค์ชุมชนในหมู่บ้าน	++	++	+
7. การเผชิญปัญหาการทำงานในปี 2538			
- คนทำงานน้อยลง	+++	+	+++
- ความขัดแย้ง/ไม่เข้าใจกันของ กลุ่มคนทำงาน	+++	+	+
- ผลกระทบการทำลายทรัพยากร จากหมู่บ้านข้างเคียง	++	++	++

ตาราง 16 (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชื่อหมู่บ้าน		
	เจ้าไหม	พระม่วง	แหลมสัก
- บัณฑิตการทอผ้าลายที่มีอยู่ในหมู่บ้าน	+	+	++
8. ผลที่ได้รับจากการอนุรักษ์ทรัพยากร ปี 2537-2538			
- ทรัพยากรสมบูรณ์มากขึ้น	+++	+++	+++
- การทำประมงสะดวกสบายขึ้น	+++	+++	+++
- รายได้เพิ่มมากขึ้น	++	++	++
- ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้/เข้าใจ งานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน	+++	+++	++
- การร่วมมือช่วยเหลือจากภายนอก	+++	++	++
- การว่างงานน้อยลง	++	++	++
9. แนวทางแก้ปัญหาในอนาคต ปี 2538 เป็นต้นไป			
- การสร้างความเข้มแข็งของ องค์กรชุมชนให้มากกว่าเดิม	+++	+++	+++
- สร้างความเข้าใจให้เกิดการมี ส่วนร่วมของคนในชุมชนมากขึ้น	+++	+++	+++
- การที่ผู้ดำเนินงานจริยธรรมและวัฒนธรรม ชุมชนเสริมการทำงานใน หมู่บ้าน	+++	+++	+++

หมายเหตุ + หมายถึง น้อย
++ หมายถึง ปานกลาง
+++ หมายถึง มาก

2. การอภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชาวประมงที่บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง โดยจำแนกตามตัวแปรอิสระ คือ ความเป็นผู้นำ ความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ข่าวสารข้อมูล ผลที่ได้รับ และการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษา สามารถอภิปรายผลการศึกษาตามลำดับดังต่อไปนี้

2.1. ภาวะผู้นำ : องค์กรชุมชน

ในหมู่บ้าน บทบาทของผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการเคลื่อนไหวการทำงานอนุรักษ์ และการแก้ปัญหาดังกล่าวของชุมชน ในหมู่บ้านที่ศึกษาพบว่า มีผู้นำที่มีจิตสำนึก เข้าใจปัญหา และร่วมมือกันทำงาน จนเกิดเป็น "องค์กรชุมชน" ขึ้นมา มีบทบาทสำคัญในการคิด การกระทำ และรักษาผลประโยชน์ของชุมชน เพื่อต่อรองสิทธิและอำนาจของชุมชนจากกิจกรรมป่าชายเลน ภูเขาทะเล และการห้ามปรามอวนรุนอวนลาก ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้มีการใช้ชีวิตการแก้ไขปัญหากจากภายในหมู่บ้านตนเองก่อน แล้วจึงขอรับรองภายนอกให้ร่วมกันแก้ไข โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากปัญหา สาเหตุ เป้าหมาย และใช้วิธีการกระทำ รวมทั้งการสรุปและประเมินผล เพื่อไปสู่การพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น อีกทั้งทรัพยากรก็สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขณะเดียวกันวิถีชีวิตของชุมชนก็ดีขึ้นด้วย

จากผลการวิจัยพบว่า "องค์กรชุมชน" ซึ่งเริ่มต้นจากในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำราว 2-3 คน เป็นบุคคลที่มีความสนใจ และใส่ใจต่อการแก้ปัญหากของหมู่บ้าน และต่อมาเกิดการเข้าร่วมของกลุ่มชาวบ้านมากขึ้น จนเกิดเป็นองค์กรชุมชนที่เป็นแกนนำของชุมชนในการทำงานอนุรักษ์และการแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น ด้านอาชีพ รายได้ เศรษฐกิจ สาธารณสุข สภาพสังคม และวัฒนธรรม จึงพบว่าองค์กรชุมชนประกอบด้วยผู้นำที่มีลักษณะและศักยภาพ ที่จำแนกได้ดังนี้

ตาราง 17 ลักษณะและศักยภาพของผู้นำองค์กรชุมชน

ลักษณะ	หมู่บ้าน			ศักยภาพ	จำนวนคน	
	เจ้าอาหม	พระม่วง	แหลมสัก		ส่วนน้อย	ส่วนมาก
1. ศพ. บ้าน	/	-	-	1. นักคิด/วางแผน	/	-
2. ผู้นำธรรมชาติ	/	/	/	2. นักจัดการ	/	-
				3. นักปฏิบัติ	-	/

- หมายเหตุ 1. นักคิด/วางแผน หมายถึง บุคคลที่มีลักษณะการแสดงออกทางการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสามารถกำหนดแผนงานกิจกรรมของชุมชนได้
2. นักจัดการ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการติดต่อประสานงานภายในกลุ่ม/องค์กร ทั้งภายนอกและในหมู่บ้าน ให้เกิดการเคลื่อนไหวงานอย่างต่อเนื่อง
3. นักปฏิบัติ หมายถึง บุคคลที่เข้าร่วมทำงานตามกิจกรรมโครงการต่างๆ ของหมู่บ้าน เพื่อให้กิจกรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ลักษณะและศักยภาพของกลุ่มผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความสอดคล้องกับทฤษฎี "การกระทำทางสังคม" (The Theory Social Action) ของพาร์สัน (Parsons , อ้างจากหน้า 16) ที่กล่าวว่า "การกระทำของมนุษย์ที่รับใช้สังคมขึ้นอยู่กับ บุคคลสภาพของแต่ละคน ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นอยู่ และวัฒนธรรมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับทฤษฎี "การมีส่วนร่วม" (The Theory of Participatory) ของโรเจอร์ และ ชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, อ้าง

จากแนว โสติดิทัศน์ หน้า 17) ที่กล่าวว่า "การเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆก่อให้เกิดพลังอำนาจอย่างกว้างขวาง เกิดการตัดสินใจ เกิดความรู้ และการยอมรับในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงแล้วเกิดการกระทำตามมา" และนอกจากนี้ การศึกษาของเกื้อ ตระกูลกาจาย (อ้างจาก หน้า 25) เรื่อง "เปรียบเทียบการจัดการป่าชายเลนโดยองค์กรรัฐกับองค์กรชาวบ้านใน อ.สีเกา จ.ตรัง" มีความสอดคล้องชัดเจนยิ่งขึ้นที่เกี่ยวกับ "องค์กรชุมชน" ซึ่งได้เน้นถึง ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อความอยู่รอดของชุมชนได้ต้องมีลักษณะหลายประการ

2.2. การมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

ในขั้นตอนนี้กล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจและการรับรู้ข่าวสารข้อมูล ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นจากการอนุรักษ์ เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในชุมชนอย่างกว้างขวางขึ้น และการมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่นั้น เกิดผลดีต่อการทำ งานอนุรักษ์ของชุมชนได้ 2 ทาง คือ ในแนวราบ มีฐานมวลชนที่ให้การสนับสนุน ทำให้ชุมชน มีพลังและอำนาจในการแก้ปัญหาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และในแนวตั้ง ยังเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในอีกทางหนึ่งด้วย

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ นอกจากมาจากปัจจัยที่ ได้กล่าวข้างต้นแล้ว ยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่นอีกด้วย ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่ง พบว่า ชาวประมงผู้ยากจน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เป็นส่วนน้อย มีเหตุผลที่มาจากปัญหาการทำประมงที่ยากลำบากมากขึ้น บวกกับความเชื่อที่ว่า การอนุรักษ์ทำให้ทรัพยากรสมบูรณ์ และ ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น และในอีกมิติหนึ่งที่ค้นพบว่า เงื่อนไขทางวัฒนธรรมชุมชนก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในหมู่บ้านที่ศึกษาทั้งสามหมู่บ้านว่า ความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ หรือ สังคมพวกห้อง มีส่วนทำให้เกิดการเข้าร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์เป็นจำนวนมาก และเป็น ไปอย่างรวดเร็ว

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านพบว่า การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเป็น ไปตามกระบวนการประชาธิปไตย ที่เกิดขึ้นมาจากการกำหนดและตัดสินใจร่วมกันของพวกเขาเอง ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ตาราง 18 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ศึกษา

ลักษณะ	หมู่บ้าน/จำนวนคน		
	เจ้าไหม	พระม่วง	แหลมสัก
1. ร่วมคิด/กำหนดแผน	+	+	+
2. ร่วมตัดสินใจ	++	++	++
3. ร่วมปฏิบัติ	+++	+++	+++
4. ร่วมรับผล	+++	+++	+++
5. ร่วมสรุป/ประเมินผล	++	++	++

หมายเหตุ + หมายถึง น้อย

++ หมายถึง พอสมควร

+++ หมายถึง มาก

2.3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

ส่วนขั้นตอนนี้เห็นได้ว่า ปัจจัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกมีผลต่อการเข้าร่วมการอนุรักษ์ของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง แล้วยังเป็นส่วนหนุนเสริมในองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การหนุนเสริมจากภายนอกเป็นไปในลักษณะรูปแบบ "เครือข่าย" หรือ "ภาคี" ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของนิธิ ฤทธิพรพันธุ์ เรื่อง "กระบวนการเกิดป่าชายเลนชุมชนแห่งแรกที่บ้านทุ่งทอง" (อ้างแล้วข้างต้น หน้า 25) และผลงานการวิจัยของสมศักดิ์ หิรัญโยธา และ ชัยสิทธิ์ ตระกูลศิริพานิชย์ (อ้างแล้วข้างต้น หน้า 26-27) เรื่อง "การศึกษาการพัฒนาการอนุรักษ์ป่าชายเลนบนพื้นฐานของป่าชุมชน กรณีศึกษา ต.บางเตย อ.เมือง จ.พังงา" ซึ่งสรุปการวิจัยทั้งสองเรื่องนี้ ได้กล่าวถึงว่า การสนับสนุนและหนุนเสริมจากองค์กรภายนอกมีความสำคัญในด้านแผนงาน/นโยบาย งบประมาณ และกำลังคน ที่มาจากฝ่ายต่างๆ ได้แก่ (1) องค์กรชาวบ้านจากที่ต่างๆ (2) ข้าราชการ (3) นักวิชาการ (4) นักธุรกิจ และ (5) องค์กรพัฒนาเอกชน

ผลการวิจัยพบว่า ในระบบเครือข่ายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านศึกษามีความสัมพันธ์กันในลักษณะดังนี้

ตาราง 19 ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

เครือข่าย	ขนาดของความสัมพันธ์			ลักษณะการสนับสนุน
	เจ้าไหม	พระม่วง	แหลมสัก	
1. องค์กรชุมชน	+++	+++	+++	ความคิด การทำงาน ก้าลังใจ
2. ข้าราชการ	++	+	+	แผนงาน และงบประมาณ
3. นักวิชาการ	++	+	-	งานวิจัย และการศึกษา
4. นักธุรกิจ	-	-	+	งบประมาณ และความคิด
5. องค์กรพัฒนา เอกชน	+++	++	++	ความคิด การทำงาน ก้าลังใจ และงบประมาณ
6. สื่อมวลชน	+++	+	+	การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

หมายเหตุ + หมายถึง น้อย
++ หมายถึง พอสมควร
+++ หมายถึง มาก

จึงเห็นได้ว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของเครือข่ายการทำงานอนุรักษ์ ต้องมีความสัมพันธ์ร่วมกันในลักษณะการเรียนรู้ระหว่างกันในการร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากทุกองค์กร เข้ามามีส่วนร่วมกัน และการมีส่วนร่วมที่ดีต่อกันนั้นต้องมาจากการเรียนรู้ร่วมกันอย่างฉันทันมิตร มีการเสริมสร้างก้าลังใจและเสริมพลังมวลชนในการขับเคลื่อน ซึ่งจะสอดคล้องกับผลการวิจัยของโรเบิร์ต เอส โปเมรอย และ เมอร์ริล เจ วิลเลียม (Robert S. Pomeroy and Meryl J. William) (อ้างแล้วข้างต้น หน้า 27) เรื่อง "Fisheries Co-management" หรือการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงร่วมกันระหว่างรัฐกับองค์กรชุมชนในท้องถิ่น"

3. ข้อเสนอแนะ

ช่วงระยะเวลา ที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย ทำให้รับทราบข้อคิดเห็นมางประการของชาวบ้านที่ต้องการเสนอแนะ ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทาง สำหรับการดำเนินงานของชาวบ้านในพื้นที่ และการแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ดังต่อไปนี้

3.1. การเสริมสร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง

ที่ผ่านมา สามารถมองเห็นได้ว่าองค์กรชุมชนของทั้งสามหมู่บ้าน จำเป็นต้องมีการ พัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นกว่าเดิม

บ้านเจ้าไหม : ปัจจุบันองค์กรชุมชนของบ้านเจ้าไหมกำลังประสบปัญหา ความขัดแย้ง เกิดขึ้นของผู้นำชุมชนทำให้ศักยภาพการทำงานร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนลดลง จึงควรมีการพูดคุย ปรับความเข้าใจกันให้ เกิดความร่วมมือกันต่อไป และ เสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น ใช้วิธีการจัดประชุมในหมู่บ้านเพื่อสรุปทเรียนที่ผ่านมา และ ประเมินผล วางแผนงานว่าจะทำกิจกรรมอะไรร่วมกัน อีกต่อไป

บ้านพระม่วง : องค์กรชุมชนเพียงจะมีประสบการณ์การทำงาน เพื่อให้ องค์กรมีความเข้มแข็งมากขึ้น สามารถแก้ปัญหาชุมชน ในระยะยาวได้นั้น จึงต้องอาศัยรูปแบบกิจกรรมกลุ่ม ต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งจะมีส่วนในการพัฒนาความรู้ ความสามารถขององค์กร ชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นโดยการพบปะพูดคุย ปรึกษาหารือกันบ่อยครั้งขององค์กรชาวบ้านกับชาวบ้าน และ กับภายนอก จะช่วยเสริมสร้างความรู้ขององค์กรชาวบ้านให้กว้างขวางขึ้นและเข้มแข็งขึ้นด้วย

บ้านแหลมสัก : ช่วงเวลาที่ผ่านมานั้น องค์กรชุมชนบ้านแหลมสักยังไม่มี
 ความชัดเจนในการทำงานเท่าที่ควร ดังนั้นจึงต้องพัฒนา
 องค์กรชุมชนที่มีอยู่แล้ว ให้เข้มแข็งมากขึ้นในหลายด้าน
 เช่น การจัดกิจกรรมที่เป็นการวางแผนงาน การกำหนด
 บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และการดำเนินงานของ
 องค์กรให้ชัดเจนเป็นรูปแบบมากขึ้น

- 3.2. การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรในระดับสภาพาล
 เพื่อให้ชุมชนมีสิทธิ์ มีความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรของตนเอง โดยมี
 กฎหมายรองรับ ในกรณีของการดูแลฟื้นฟูและรักษาป่าชุมชน และการจัดการเขต
 น่านน้ำอนุรักษ์ 3 ก.ม. ของหมู่บ้าน
- 3.3. เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้าน ควรมีทางออกในการลดค่า
 ใช้จ่ายลง ลดพฤติกรรมการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย แล้วหันมาร่วมกันแก้ปัญหา เศรษฐกิจ
 ในหมู่บ้านด้วยการจัดตั้งกลุ่ม/สหกรณ์ขึ้นมา เพื่อร่วมกันทำงานแก้ปัญหาชุมชนใน
 ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งกลุ่ม
 ออมทรัพย์ กลุ่มผู้หญิง กลุ่มส่งเสริมด้านอาชีพ กลุ่มฟื้นฟูศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

บรรณานุกรม

- กชช.2ค. 2535. "ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน", สำนักงานจังหวัดตรัง.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. "การพัฒนาและวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม", วิธีวิทยาศาสตร์สังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย. หน้า 116-122.
- ✓ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.2537. "การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชายฝั่งทะเล" ,สำนักคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. หน้า 8.
- การประชุมชาวบ้าน. "กลุ่มน้ำนันทน์บ้านพระม่วง", เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2537. "การพัฒนา-ทางเลือกใหม่", วิธีวิทยาศาสตร์สังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย.หน้า 141.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2538. "เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน" กรุงเทพฯ : สภาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (สคทพ.).หน้า 227.
- ✓ กาญจนาภรณ์ สัมมนานนท์ และชัยรี สุพันธุ์วิช. 2536. "หญ้าทะเลในระบบนิเวศชายฝั่ง", การสัมมนาในระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ.หน้า 3.
- เกื้อ ตรีภูมิกิจฉาย. 2536. "เปรียบเทียบการจัดการป่าชายเลนโดยองค์กรของรัฐกับองค์กรประชาชน", วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2536.หน้า 47.

- จันทรงค์ อภิวัฒน์สิทธิ์. 2523. ประวัติแนวคิดทางสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. หน้า 63.
- จิตรอมร อนุพันธ์. 2535. "กฎหมายสิ่งแวดล้อม หมกเม็ดจริงหรือ?", เอกสารการสัมมนาสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 3 ปี 2535. สำนักงานคณะกรรมการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. หน้า 675.
- ชัยสิทธิ์ ตระกูลศิริพานิชย์. 2537. "การศึกษาการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชายเลนบนพื้นฐานของป่าชุมชน กรณีศึกษา ต.บางเตย อ.เมือง จ.พังงา", เอกสารการสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 9 เมื่อวันที่ 6-9 ก.ย. 2538. คณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. หน้า 9-10.
- ทอง ม่วงแก้ว. 2537. เอกสารการประชุมการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนชุมชน วันที่ 6-9 กันยายน 2537. (สำเนา)
- ทิพวรรณ สุขสุพันธ์. 2535. "ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกองทุนและเวชภัณฑ์ประจำหมู่บ้านในจังหวัดนราธิวาส", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชน. (พัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2535. หน้า 22, 38-45.
- นิธิ ฤทธิพรพันธุ์. 2536. "บทบาทชาวบ้านในการจัดการป่าภาคใต้", เอกสารประกอบการสัมมนาสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 4 ปี 2536. สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. หน้า 183-184.
- แนว รัตติพันธุ์. 2534. "การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตพื้นที่สงขลา", วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2534. หน้า 4 และ 24.

- ดาวรุ่ง รัตนพยากรณ์. 2536. "มองต่างมุม : การศึกษาไทยสมัยใหม่", แลใต้. กรุงเทพฯ
พ.ย.-ธ.ค. หน้า 28.
- ประเวศ วะสี. 2537. "ความรับผิดชอบขององค์กรพัฒนาเอกชนในวิกฤตการณ์สังคมไทย",
ทางใหม่เพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ. 2537. หน้า 17.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2534. "การอนุรักษ์ธรรมชาติ-แนวทางและปฏิบัติการของท้องถิ่น",
ทางใหม่เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ. 2534. หน้า 21-23.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. 2537. "คามยากจน สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา", วิธีวิทยาศึกษา
สังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชน
ไทย. หน้า 184-186.
- ✓ พิสิทธิ์ ชาญเสนาะ. 2537. "สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยองค์กรชุมชน",
แลใต้. กรุงเทพฯ : พ.ย.-ธ.ค. 2537. หน้า 33.
- ✓ พิสิทธิ์ ชาญเสนาะ. 2536. "การจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน", เอกสาร
สัมมนาสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 4 ปี 2536. สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ.
หน้า 287.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2524. "การบริหารพัฒนาชุมชน", กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชย์. 2534.
หน้า 3.
- ไพศาล วิสาโรธ และสมควร ฝั่งงามดี. 2536. "อนุรักษ์ธรรมชาติ : การพัฒนาที่ชาญฉลาด",
พลิกฟื้นไทยให้เขียวชอุ่ม ทางเลือกใหม่เพื่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม. กรุงเทพฯ.
หน้า 14-16.

- ✓ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชในพระราชูปถัมภ์ แห่งประเทศไทย. 2536. "การอนุรักษ์
ทรัพยากรชายฝั่งทะเล", คู่มือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. หน้า 6.
- ✓ สถาบันวิจัยชีววิทยาทางทะเล จ.ภูเก็ต. 2534. เอกสารการศึกษาเรื่องปะการัง.
- สนิท อักษรแก้ว. 2534. "สถานการณืป่าชายเลนในประเทศไทย", เอกสารการสัมมนา ระบบ
นิเวศป่าชายเลนแห่งชาติครั้งที่ 6 ปี 2534. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
หน้า III-I.
- ✓ สนิท อักษรแก้ว. 2538. "ระบบนิเวศป่าชายเลน", เอกสารการสัมมนา ระบบนิเวศป่าชายเลน
แห่งชาติครั้งที่ 9 ปี 2538. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- ✓ สมบัติ ภูวชิรานนท์. 2534. "การสำรวจแหล่งหญ้าทะเล", ศูนย์ชีววิทยาทางทะเล จ.ภูเก็ต.
หน้า 14.
- ✓ สมบัติ ภูวชิรานนท์. 2537. "การอนุรักษ์หญ้าทะเล", รักษ์พูน. กรมป่าไม้. หน้า 14.
- สมพันธ์ เตชะอธิก.ม.ป.ป. รวมบทความด้านการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ:องค์กรพัฒนาเอกชน
หน้า 161.
- สมาคมหยาดฝน. 2537. "ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ของบ้านเจ้าไหม-มดตะนอยเปรียบเทียบ
ในปี 2534 กับ 2537" , เอกสาร (สำเนา).
- สมาคมหยาดฝน. 2536. "การจัดการป่าชายเลนชุมชน" เอกสารการสัมมนา วันที่ 29
มีนาคม 2536 .

สมาคมขยายตม. 2537. "กำหนดห้ามใช้เครื่องมือประมงบางชนิดในบริเวณแหล่งหญ้าทะเล
ภายในพื้นที่ที่กำหนด", เอกสารสำนักงาน (สำเนา).

สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้. 2538. "การประชุมประจำปี วันที่ 3-5 สิงหาคม 2538",
เอกสารการประชุม. (สำเนา)

สำนักงานประมงจังหวัดกระบี่. 2538. "การเปลี่ยนแปลงของปริมาณสัตว์น้ำในเขตอำเภอ
อ่าวลึก จ.กระบี่ ในปี 2538", เอกสารสำนักงาน.

สุทธิพงศ์ แสงมณี. 2424. "ความคิดเห็นของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากรใน
ท้องถิ่น 3 จังหวัดภาคใต้", วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. หน้า 31.

สุภางศ์ จันทรวานิช. 2534. "วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ", กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
หน้า 67.

สุเมธ ตันติเวชกุล. 2538. "การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทย ตั้งแต่แผนฯ
1-7", เอกสารการสัมมนาระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ ครั้งที่ 9 ปี 2538.
คณะกรรมการทรัพยากรธรรมชาติแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่ง
ชาติ. หน้า 6.

สเปห์ จามริก. 2524. "นโยบายการพัฒนาชุมชนชนบทไทย", กรุงเทพฯ:สำนักเลขา
ธิการคณะรัฐมนตรี. หน้า 20.

หน่วยจัดการป่าชายเลน กบ.1. 2536 "ข้อมูลป่าชายเลนในอ่าวลึก จ.กระบี่" ,
เอกสาร (สำเนา).

หน่วยจัดการป่าชายเลน ตง.4. 2538. "การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนชุมชน", เอกสาร
การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ วันที่ 4-7 มิ.ย. 2538.

อนุชา โคมกะเวส.2534. "โครงการอนุรักษ์ห้วยทะเลจังหวัดตรัง", เอกสารการสัมมนา.
สำนักงานจังหวัดตรัง.

อมรา พงศาพิชญ์. 2536. "วิธีการเก็บข้อมูลในสนาม", วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.สถาบัน
วิจัยสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2536.หน้า 61.

อรพินท์ สุทธิกันต์. 2533. "ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
งานกิจกรรมเพิ่มพูนรายได้" วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2533.หน้า 21-23.

Asia Cultural Forum on Development (ACFOD). 1995. การประชุมชาวประมง
พื้นบ้านแห่งเอเชีย ในประเทศ วันที่ 19-20 ส.ค.2538 ที่ จ.ชลบุรี, เอกสาร
การประชุม ประจำเดือนกรกฎาคม 2538 . (สำเนา). สำนักงานโครงการพัฒนา
ประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา.

Robert S. Pomeroy and Meryl J. Williams, 1994. "Fisheries Co-manage
ment and Small-scale Fisheries : A Policy Brief", Interna
tional Center for Living Aquatic Resources Management.
(ICLARM). 1994.

United Nation, 1981. "Popular Participation as Stratege for Promo-
tion Community Level Action and Development.New York : United
Nation.1981.

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1 ประกาศจังหวัดตรัง เรื่อง กำหนดห้ามใช้เครื่องมือประมง
บางชนิดในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลภายในพื้นที่กำหนด

ประกาศจังหวัดกึ่ง

เรื่อง กำหนดห้ามใช้เครื่องมือประมงบางชนิดทำการประมงในบริเวณแหล่งเพาะเลี้ยงในพื้นที่ย่าน...

ด้วยจังหวัดกึ่งได้พิจารณาเห็นว่า บริเวณทะเลในท้องที่จังหวัดกึ่งเป็นแหล่งเพาะเลี้ยง ซึ่งสัตว์น้ำส่วนใหญ่...

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 32 (2) แห่งพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490...

ข้อ 1 ในประกาศนี้มีผลใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสามสิบวัน นับแต่วันประกาศความในมาตรา 60...

ข้อ 2 ห้ามมิให้ผู้นึ่งยู่ใด ใช้เครื่องมือทำการประมงประเภทอวนลาก อวนรุนทุกประเภท...

- 2.1 จุดที่ 1 เริ่มตมจากคลองหัวหิน บ้านบางขวางควา ตำบลศีรษะวันตก หมู่ที่ 4 ตำบล...

2.2 จุดที่ 1

2.2 จุดที่ 1 เริ่มตนจากหัวแหลม บ้านโนโละ หมู่ที่ 3 ตำบลบางลึก อำเภอตันต้ง จังหวัดกัมพูชา
 เส้นแฉกที่ 7 - 24 - 32" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 20 - 31" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศ
 ตะวันตก ถึงจุดที่ 2

จากจุดที่ 2 เส้นแฉกที่ 7 - 24 - 03" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 17 - 23" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศใต้ ถึงจุดที่ 3

จากจุดที่ 3 เส้นแฉกที่ 7 - 23 - 21" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 17 - 2" ตะวันออก เป็นคานทิศเหนือของเกาะมุก ซึ่งสิ้นสุดจุดที่ 3

จากจุดที่ 4 เริ่มตนจากคานทิศเหนือของเกาะมุก เส้นแฉกที่ 7 - 21 - 05" เหนือ
 ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 18 - 14" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถึงจุดที่ 5

จากจุดที่ 5 เส้นแฉกที่ 7 - 20 - 47" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 18 - 27" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศตะวันออก ถึงจุดที่ 6

จากจุดที่ 6 เส้นแฉกที่ 7 - 33 - 22" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 18 - 00" ตะวันออก บ้านกะโปะ หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะลิบง อำเภอตันต้ง จังหวัดกัมพูชา ซึ่งสิ้นสุดจุดที่ 6

2.3 จุดที่ 1 เริ่มตนจากบ้านเจ้าโนม หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะลิบง อำเภอตันต้ง จังหวัดกัมพูชา
 เส้นแฉกที่ 7 - 18 - 12" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 25 - 58" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทาง
 ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถึงจุดที่ 2

จากจุดที่ 2 เส้นแฉกที่ 7 - 16 - 45" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 23 - 9" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ถึงจุดที่ 3

จากจุดที่ 3 เส้นแฉกที่ 7 - 16 - 11" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 22 - 24" ตะวันออก บ้านทุ่งหญ้าคา ซึ่งสิ้นสุดจุดที่ 3

จากจุดที่ 4 เริ่มตนจากบ้านหลังเขา เส้นแฉกที่ 7 - 12 - 15" เหนือ ตัดกับ
 เส้นสองที่ 99 - 23 - 58" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศใต้ ถึงจุดที่ 5

จากจุดที่ 5 เส้นแฉกที่ 7 - 11 - 51" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 23 - 28" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศตะวันออก ถึงจุดที่ 6

จากจุดที่ 6 เส้นแฉกที่ 7 - 11 - 58" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 26 - 22" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงจุดที่ 7

จากจุดที่ 7 เส้นแฉกที่ 7 - 13 - 43" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 28 - 24" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงจุดที่ 8

จากจุดที่ 8 เส้นแฉกที่ 7 - 15 - 53" เหนือ ตัดกับเส้นสองที่ 99 - 28 - 45" ตะวันออก แล้วตัดตรงไปทางทิศเหนือ ถึงจุดที่ 9

จากจุดที่ 9

จากจุดที่ 9 เส้นแสดตึก 7 - 16 - 57" เหนือ ตักกับเส้นสองตึก
99 - 28 - 19" ตะวันออก บ้านพระม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลนาเกลือ อำเภอกันทรัง จังหวัดกัณฑ์ ซึ่งขึ้นสู่จุดที่ 9
ทั้งปรากฏรายละเอียดตามแผนที่แนบท้ายประกาศนี้

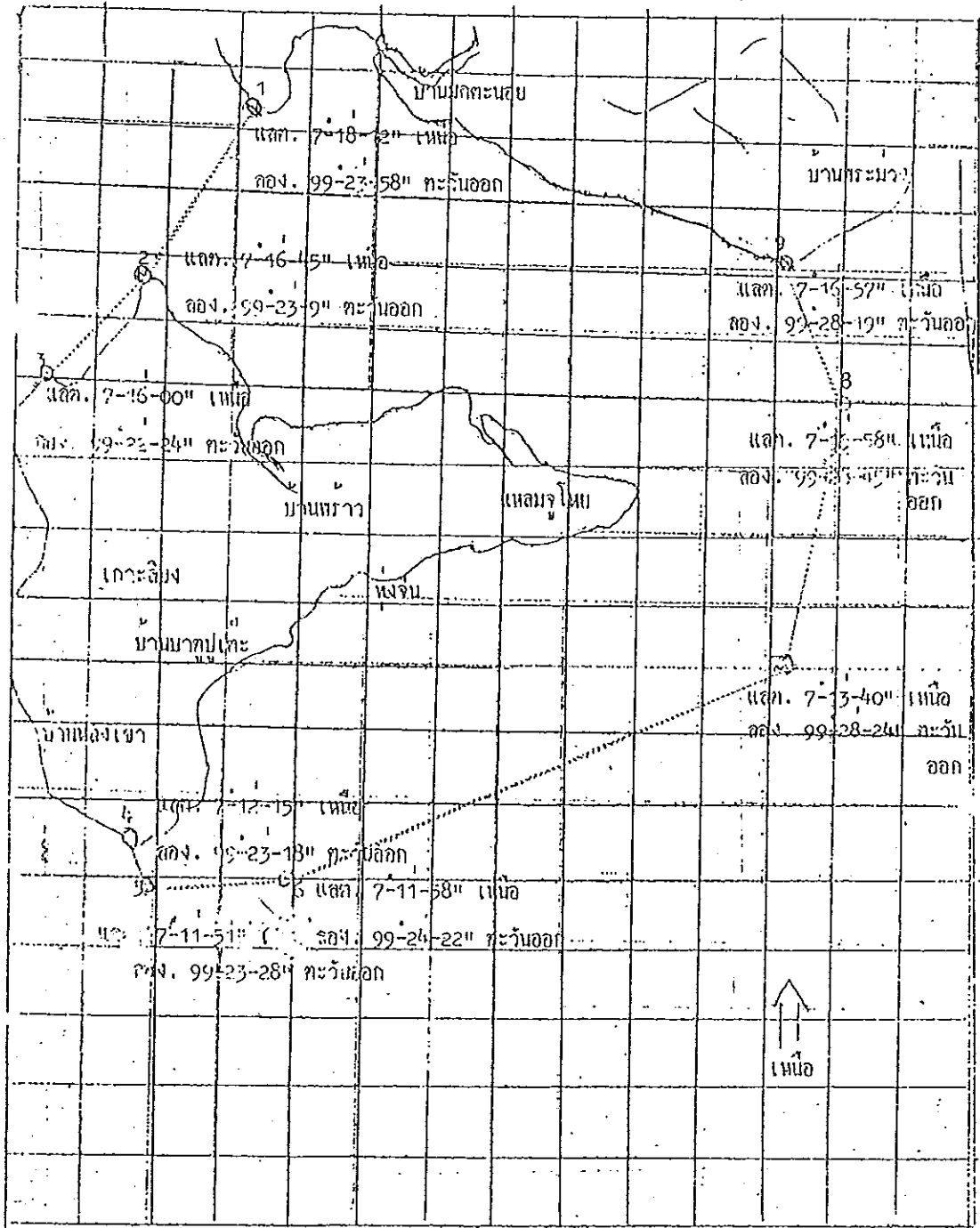
2.4 ห้ามทำการประมงภายในระยะ 3,000 เมตร นับจากขอบน้ำตามแนวชายฝั่ง เกาะสุกร
อำเภอปะเหลียน จังหวัดกัณฑ์

ข้อ 3 ประกาศฉบับนี้ มีให้บังคัมแก่การทำการประมงเพื่อทดสอบกันควาทางวิชาการ ซึ่งกระทำโดย
ไกรบนอนสุภาเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมประมง

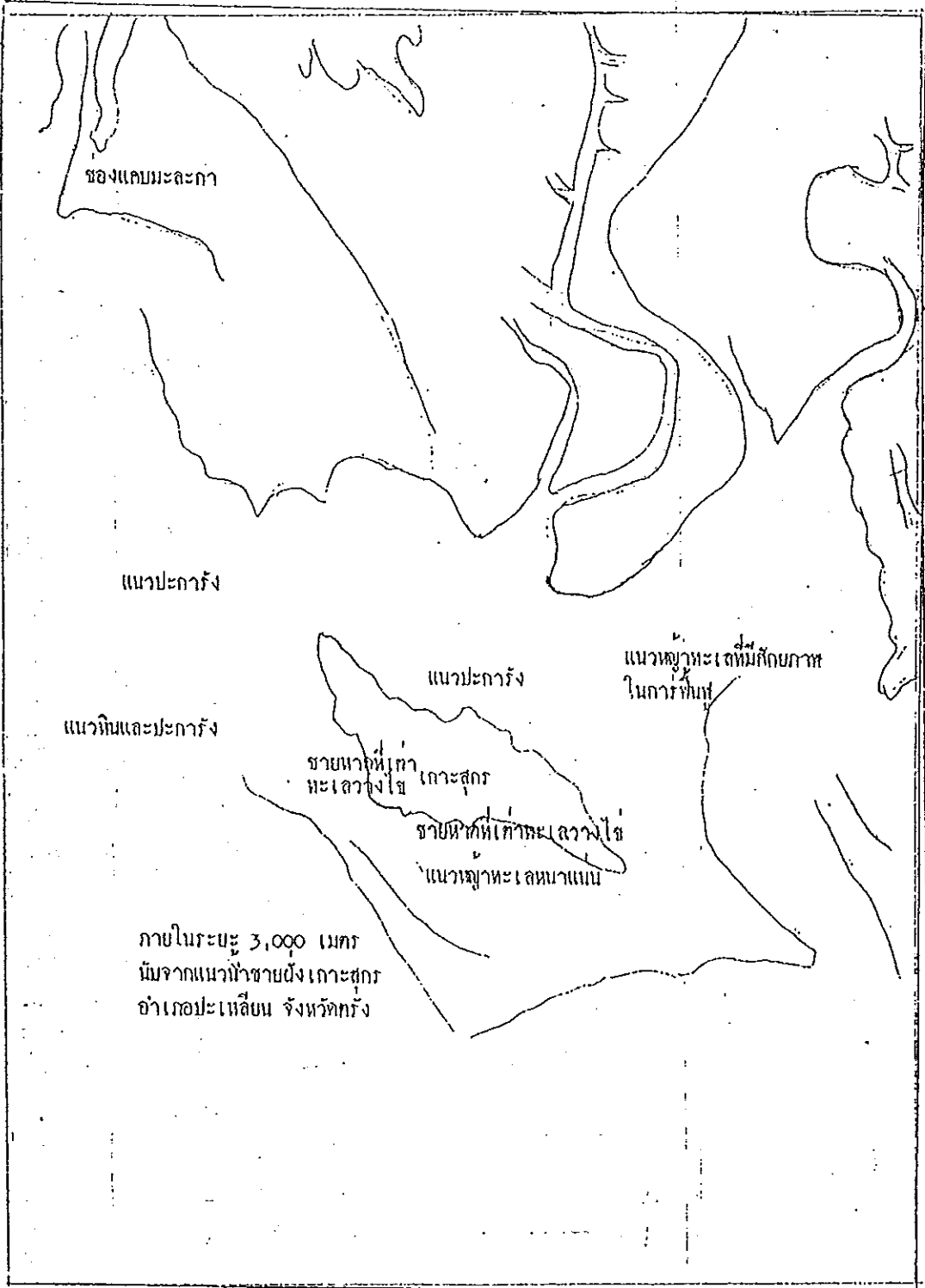
ประกาศ ณ วันที่ 16 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2535

(นายขงบทร วิชัยศิริ)
ผู้ว่าราชการจังหวัดกัณฑ์

เรื่อง กำหนดแนวที่ใช้เครื่องมือประมาณบางชนิดทำการประมาณในบริเวณแหล่งภูเขาไฟเขตกว้าง

เรื่อง กำหนดห้ามเคลื่อนมือประมงบางชนิดทำการประมงในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลภายในพื้นที่กำหนด

ภาคผนวก 2 ตัวอย่างแบบสอบถาม แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์

แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์
 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 ของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดกระบี่และตรัง

บันทึกของผู้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ -----นามสกุล -----บ้านเลขที่-----
 หมู่ที่ -----ชื่อบ้าน -----ตำบล -----
 อำเภอ -----จังหวัด -----

ข้อสังเกต -----

วันที่สัมภาษณ์ -----เดือน -----พ.ศ. 2538

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ

() ชาย

() หญิง

2. อายุ ----- ปี

3. สถานภาพ

() โสด

() แต่งงานแล้ว

4. ระดับการศึกษา -----

5. นับถือศาสนา -----

6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ----- คน

7. ที่อยู่ปัจจุบัน หมู่ที่ ----ตำบล -----อำเภอ -----จังหวัด -----

8. ทำนออาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้เป็นเวลา ----- ปี

9. ทำนอประกอบอาชีพ -----

10. ทำนอใช้เครื่องมือเพื่อการประกอบอาชีพหรือไม่

() มี (ระบุ) -----

() ไม่มี

11. รายได้รวมของครอบครัวประมาณ -----บาท/เดือน

ทำนอมีที่ดินถือครองทั้งหมด -----ไร่ -----งาน-----ตารางวา-----

12. ทำนอและสมาชิกในครอบครัวมีเงินออม (ฝากธนาคาร) หรือไม่

() มี (ระบุ) -----

() ไม่มี

13. ครอบครัวยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้หรือไม่

สิ่งอำนวยความสะดวก	มี	ไม่มี
รถยนต์		
รถจักรยานยนต์		
วิทยุ		
โทรทัศน์		
ตู้เย็น		

14. รายจ่ายรวมของครอบครัว โดยเฉลี่ยประมาณ -----บาท/เดือน

15. ท่านเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านหรือไม่

() เป็น (ระบุ)-----

() ไม่เป็น

16. แหล่งข่าวที่ท่านได้รับทราบเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม และการจัดทำโครงการกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() เพื่อนบ้าน

() วิทยุ

() หนังสือพิมพ์

() โทรทัศน์

() เจ้าหน้าที่รัฐ

() องค์กรเอกชน

() การประชุม/สัมมนา

() อื่นๆ (ระบุ)

ตอนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

1. เริ่มมีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านของท่าน
เมื่อปี-----ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน -----ครั้ง

กิจกรรมที่ท่านเข้าร่วม 1.1.-----

1.2.-----

1.3.-----

1.4.-----

1.5.-----

2. ทำไมจึงเกิดมีกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านของท่าน

3. ทำไมท่านจึงเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้น

4. ท่านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรบ้าง

5. ท่านคิดว่ากิจกรรมจากข้อ 1 ที่ท่านทำมีประโยชน์มากน้อยเพียงใดต่อตัวท่าน และหมู่บ้านของท่าน

กิจกรรม	มาก		น้อย	
	ตัวเอง	ชุมชน	ตัวเอง	ชุมชน
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

6. กิจกรรมดังกล่าวท่านได้รับประโยชน์อะไรบ้าง

6.1. -----

6.2. -----

6.3. -----

6.4. -----

6.5. -----

⁴
 อื่นๆ -----

7. คนที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์เลย ท่านคิดว่าเป็นเพราะอะไร

8. ถ้าท่านต้องการให้คนอื่นเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ ท่านควรจะทำอย่างไร

- 8.1. -----
 8.2. -----
 8.3. -----
 8.4. -----
 8.5. -----

9. กิจกรรมอนุรักษ์อะไรบ้าง ที่ท่านคิดว่าประสบความสำเร็จ เป็นเพราะอะไร

10. ปัญหาหรืออุปสรรคในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ มีอะไรบ้าง และแก้ไขอย่างไร

- ปัญหา 1. -----
 2. -----
 3. -----
 4. -----
 อื่นๆ -----

กลุ่ม/บุคคลอื่นๆ ได้แก่ -----

14. ในอนาคต ท่านคิดว่าหมู่บ้านท่านต้องทำกิจกรรมอะไรต่อไป เพื่อให้หมู่บ้าน
ดีขึ้นกว่าปัจจุบัน

15. จากข้อ 14 ท่านคิดว่าจะเข้าไปมีบทบาททำอะไรบ้าง

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ การใช้เครื่องมือ และการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร
ธรรมชาติ

1. ท่านประกอบอาชีพ

อาชีพหลัก -----

อาชีพรอง -----

2. ท่านมีรายได้เฉลี่ย -----บาท/เดือน

3. รายจ่ายเฉลี่ย -----บาท/เดือน

ประเภทรายจ่าย -----

4. รายได้ที่ได้มากที่สุดมาจากอาชีพ -----

5. ท่านใช้เครื่องมือหากินอะไร

1. ประเภท/ขนาดเครื่องยนต์ -----

2. ขนาดเรือ -----

3. ประเภททวน -----

4. เครื่องมืออื่นๆ

() ตกเบ็ดปลา

() วางไซ

() วางเบ็ดราว

() ทอดแห

() รุนเคย

6. ระยะทางที่ท่านใช้เครื่องมือแต่ละชนิดในการจับสัตว์น้ำ ห่างจากชายฝั่ง

1. -----บริเวณ----- ก.ม.

2. -----บริเวณ----- ก.ม.

3. -----บริเวณ----- ก.ม.

4. -----บริเวณ----- ก.ม.

7. ระยะเวลาในการจับสัตว์น้ำ

ชนิดเครื่องมือ ช่วงเวลาที่จับ(เดือน) ไข่เวลา (ช.ม./ค.ง)

1.

2.

3.

4.

8. ท่านเป็นเจ้าของเรือเองหรือไม่

 เป็น ไม่เป็น (ระบุ)-----

9. ท่านมีหนังสือหรือไม่

 มี (ระบุ) -----บาท ไม่มี

10. ปัจจุบันหมู่บ้านท่านสัตว์น้ำชนิดใดที่จับได้มาก

ชนิดสัตว์น้ำ -----

สาเหตุที่จับได้ -----

11. การเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำหลังจากการอนุรักษ์ เป็นอย่างไร

 น้อย เท่าเดิม ดีขึ้นกว่าเดิม ตัวอย่างเช่น -----

ภาคผนวก 3 รายชื่อกลุ่มเป้าหมาย

ภาคผนวก 3.1. รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมบ้านแหลมลึก

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมวิเคราะห์ข้อมูลบ้านแหลมลึก เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม
2538 ที่บ้านแหลมลึก ต.แหลมลึก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่

1. นายดั้น สิงห์โต
2. นายบุญ เปทะมผล
3. นายกำหริ่ม หนคลัง
4. นายโหอบ สุมาลี
5. นายตะเหลบ หมั่นถาวร
6. นายดำรงค์ แก่เกิด
7. นายหมาดฮี กอดทั้ง
8. นายก่อหรวด ฮัดเกิด
9. นายหมาดสำเภา กอดทั้ง
10. นายเกียรติศักดิ์ หมั่นถาวร
11. นายรุดดีน สระวารีย์
12. นายอ้าแกสื้อ โรงเงิงไถ
13. นางกัทพา เปทะมผล
14. น.ส.กรกนก แดงดี
15. นายก่อเดช แกกทา
16. นางหริ่ม๊ะ สระวารีย์
17. น.ส.ปารีคำ มีจจากุล
18. นายดลห้ำ้า แก่เกิด
19. นางฉ่า สิงห์โต
20. นายสมนึก แก่เกิด

ภาคผนวก 3.2. รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมที่บ้านพระม่วง

รายชื่อผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ข้อมูลบ้านพระม่วง เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม
2538 ที่บ้านพระม่วง ต.นาเกลือ อ.กันตัง จ.ตรัง

1. นางเขียน จันทร์แก้ว
2. นางมีเขียน หล่อเถียน
3. นายทอง ม่วงแก้ว
4. นายปี หงงเถาะ
5. นางราตรี กุมดา
6. นายกุลแลหมื่น กุมดา
7. นายประหยัด กุมดา
8. นายกุหลาบ กุมดา
9. นายเปลื้อง โต้ะทอง
10. นายบุหลาด ยูโธ๊ะ
11. นายโหรัมย์ สุวรรณรัตน์
12. นายอุ่มจิต บุรณจันทร์
13. นายจ่องฮวด หล่อเถียน
14. นายโหรบ รอบคอบ
15. นายคล่อง หมิ่นโพธิ์
16. นายเจ๊ะปี โสบเคิ้น
17. นางห๊ะ หล่อเถียน
18. นายประเทียบ ม่วงแก้ว
19. นายเหรีน ราชารักษ์
20. นายประดิษฐ์ สวัสดิ์

ภาคผนวก 3.3. รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมบ้านเจ้าไหม

รายชื่อผู้เข้าร่วมวิเคราะห์ข้อมูลบ้านเจ้าไหม วันที่ 22 กรกฎาคม
2538 ที่บ้านเจ้าไหม ต.เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง

1. นายสมุทร นันตสินธุ์
2. นายสหรณ แดงสี
3. นายหิแบะ หะหวา
4. นายหมาดเค้น แก้วทอง
5. นายอุดร ยอมใหญ่
6. นายท่าเหรบ ทะเลเล็ก
7. นายอาหมาด แก้วทอง
8. นายก่อเจ้ม หมาดศุด
9. นายเจ็น สักหลัด
10. นางเจ๊ะเต เพชรคง
11. ค.ช. ไกรสร หะหวา
12. นางมิหย๊ะ หะหวา
13. น.ส. ประคอง พรหมเวช
14. นายบุญส่ง พรหมเวช
15. นายสมัน หาดเค้น
16. นายสะมาแอ หมาดศุด
17. นายยาเหตุ หะหวา
18. นายอดุลย์ หะหวา
19. นายเจ้ม หะหวา
20. นายสมัด นันตสินธุ์

ภาคผนวก 4 แชนกหูกุ๊บ้าน

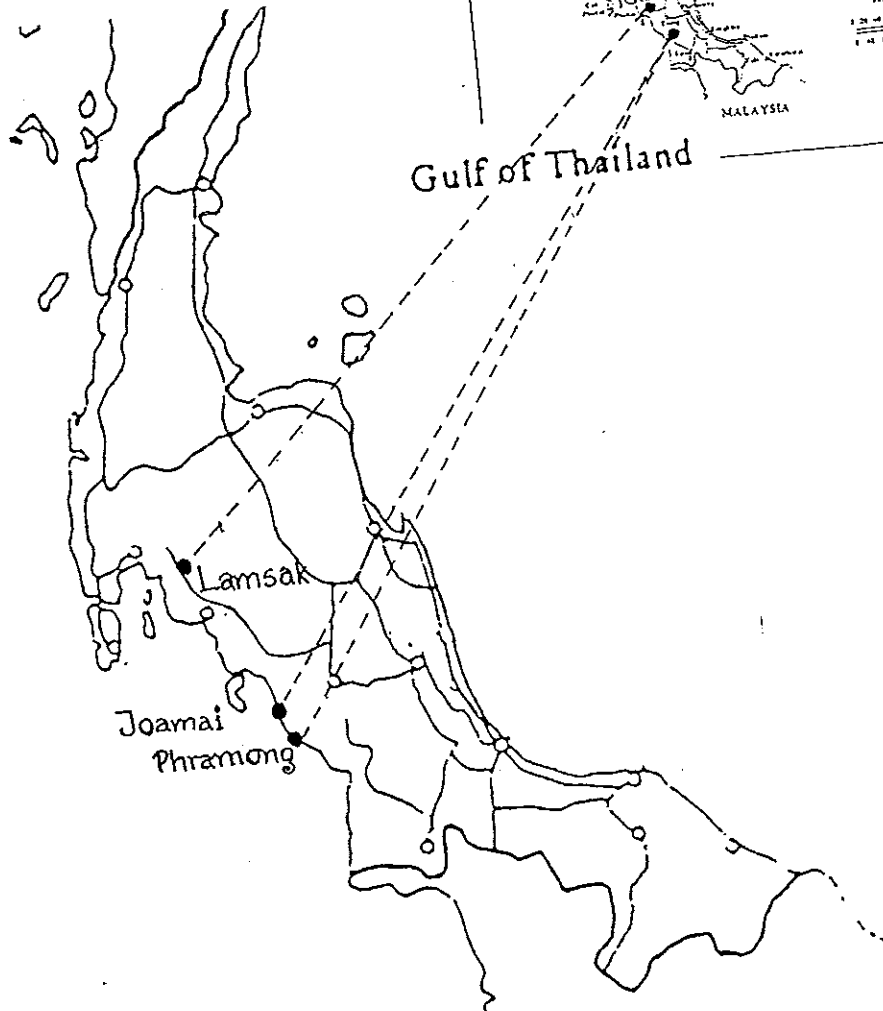
Thailand

Map of villages

Andaman Sea

Gulf of Thailand

Scale:

0 20 40 60 80 100 miles

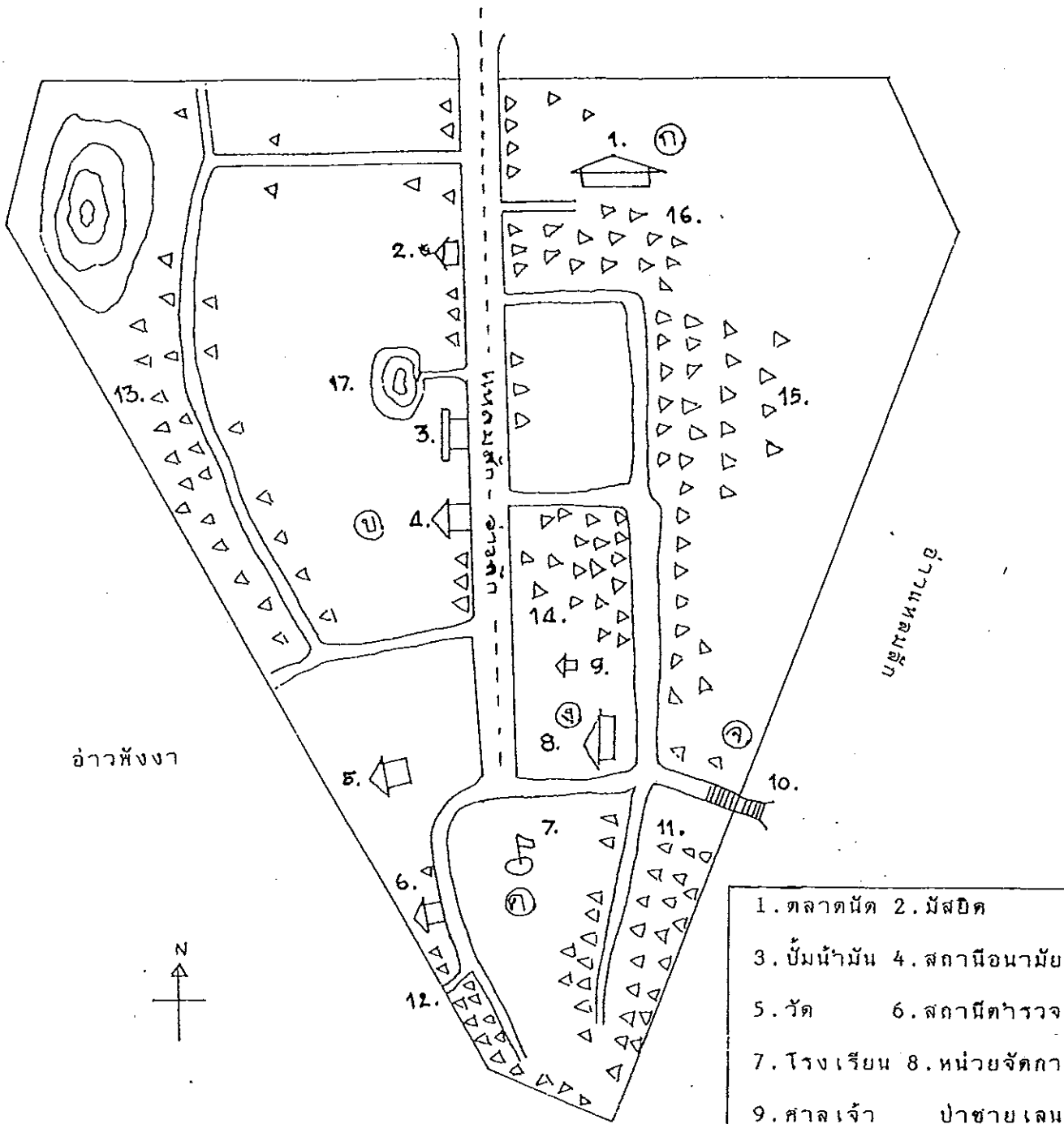
0 40 80 120 150 kilometers

MALAYSIA

ภาคผนวก 4.1. แผนที่หมู่บ้าน

ม.6 บ้านอ่าวน้ำ

ม.4 บ้านสมิหลัง

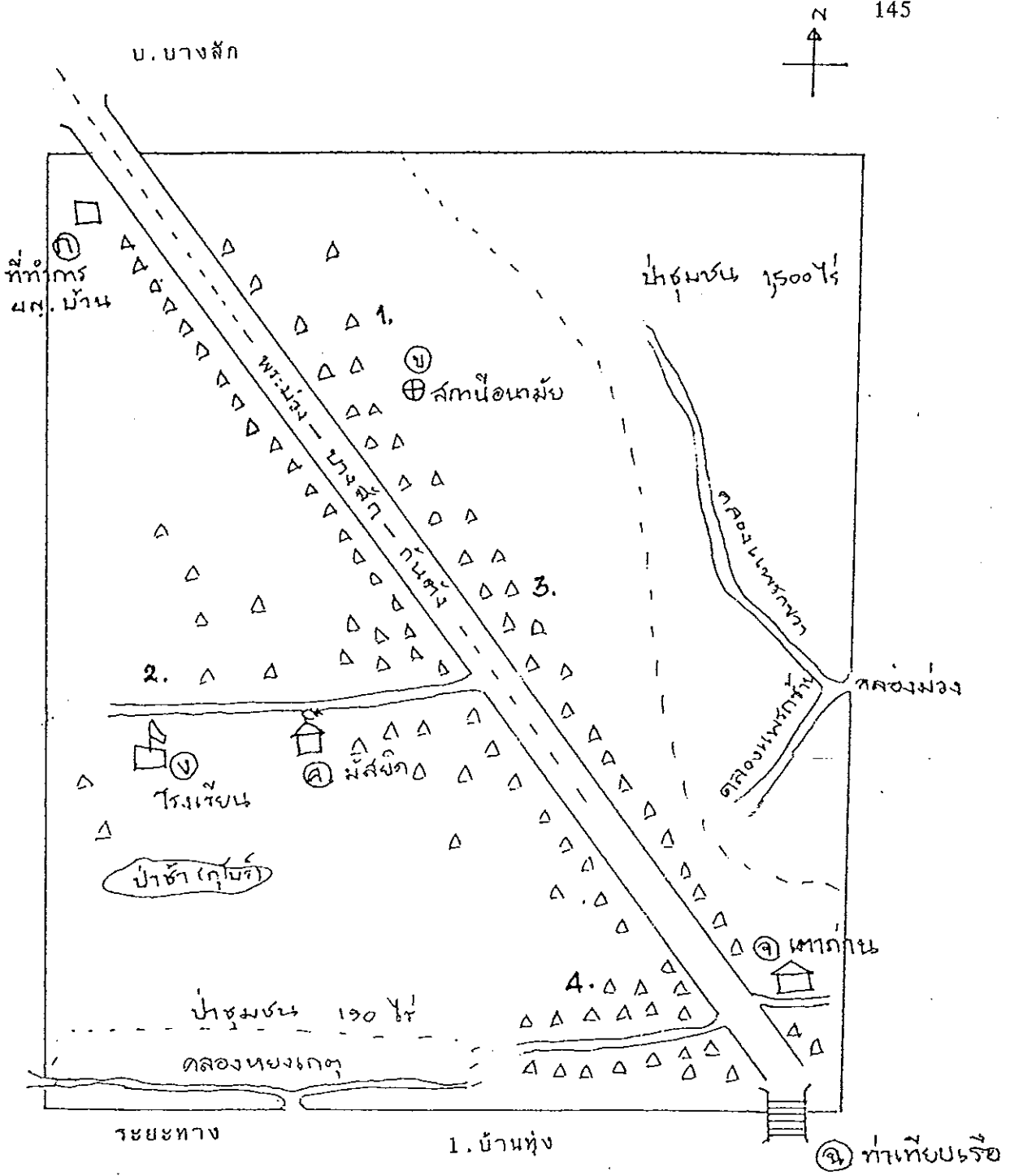
อ่าวพังงา

ภาคผนวก 4.2. แผนที่แสดงหมู่บ้านแหลมฝัก ทะเลอันดามัน

ถนน	ระยะทาง
==	ก-ข 800 เมตร
เนิน, ภูเขา	ก-ค 1,400 เมตร
	ก-ง 1,600 เมตร
บ้านเรือน	ก-จ 1,900 เมตร

1. ตลาดนัด	2. มัสยิด
3. บัมบน้ำมัน	4. สถานีอนามัย
5. วัด	6. สถานีตำรวจ
7. โรงเรียน	8. หน่วยจัดกา
9. ศาลเจ้า	ป่าชายเลน
10. ท่าเทียบเรือ	
11. บ้านหัวแหลม	
12. บ้านทับปะตง	
13. บ้านต้นบก	
14. ตลาด	
15. บ้านเสาชง	
16. บ้านกองทราย	
17. ป่าช้า	

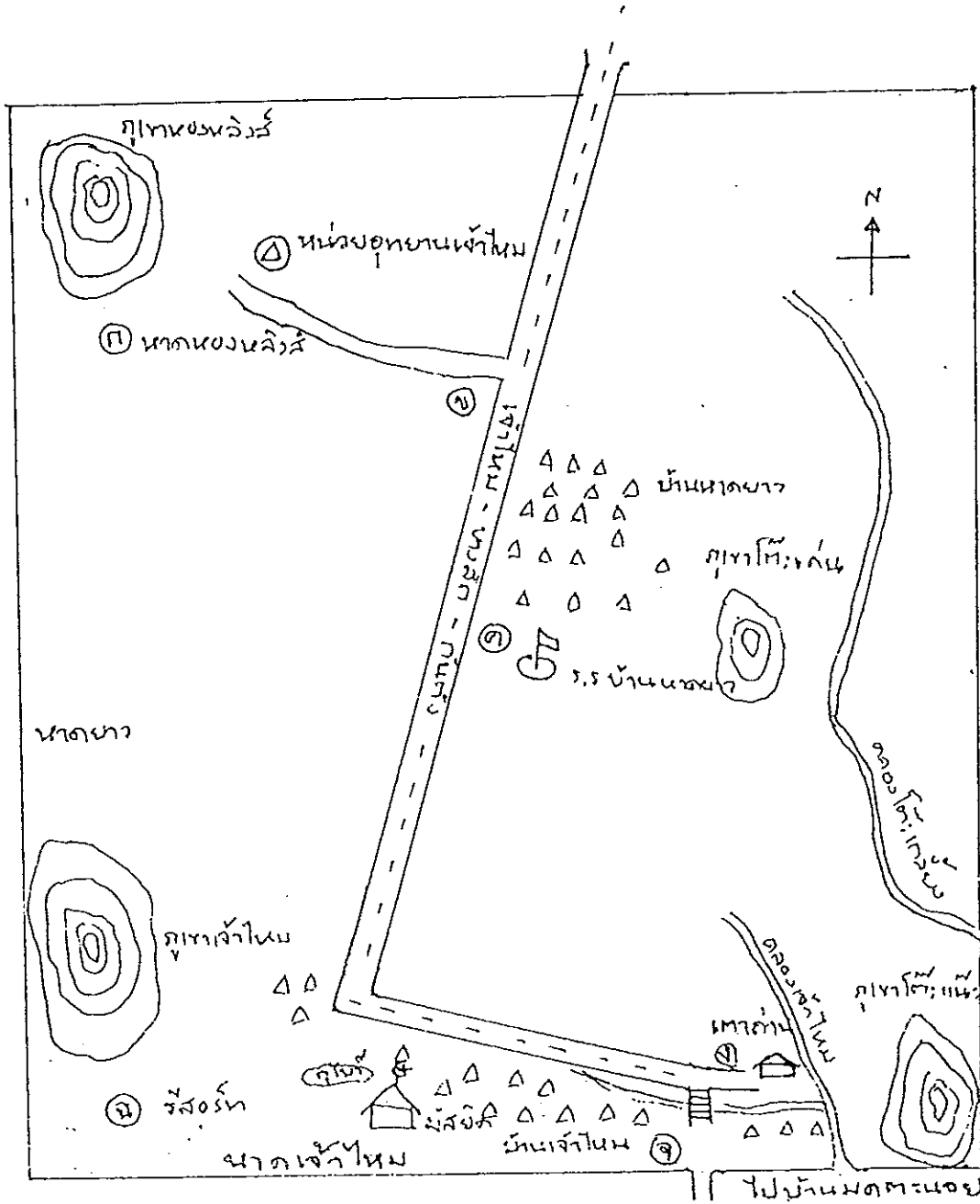

- ระยะทาง
- ก-ข 3,000 เมตร
 - ก-ค 4,000 เมตร
 - ก-ง 4,020 เมตร
 - ก-จ 4,800 เมตร
 - ก-ฉ 5,000 เมตร

- 1. บ้านทุ่ง
- 2. บ้านท่านา
- 3. บ้านกลาง
- 4. บ้านหัวท่า

ทะเลชั้นตมึน

ภาคผนวก 4.3. แผนที่แสดงหมู่บ้านหระม่วง

คลองเจ้าใหม่ (เขตอนุรักษ์หมู่บ้านทะเล-พะยูน)

ภาคผนวก 4.4. แผนที่แสดงบ้านเจ้าใหม่

ระยะทาง

- ก-ข 2,000 เมตร
- ข-ค 3,000 เมตร
- ค-ง 1,000 เมตร
- ง-จ 100 เมตร
- จ-ฉ 500 เมตร

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวสุนันทา นิลเพชร
วัน เดือน ปี เกิด 19 ตุลาคม 2507
วุฒิการศึกษา
วุฒิ ชื่อสถาบัน ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2533